

KOSGEB DESTEKLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ GİRİŞİMCİLİĞİNİN BÖLGESEL OLARAK ANALİZİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT**

Cem EKİNCİ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU

**KOSGEB DESTEKLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ GİRİŞİMCİLİĞİNİN
BÖLGESEL OLARAK ANALİZİ**

Cem EKİNCİ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Şubat 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI	7
DOĞRULUK BEYANI	8
ÖNSÖZ.....	9
ÖZET	10
ABSTRACT	12
ARSİV KAYIT BİLGİLERİ	14
ARCHIVE RECORD INFORMATION	15
KISALTMALAR.....	16
Araştırmanın Konusu	17
Araştırmanın Amacı ve Önemi	17
Araştırmanın Yöntemi	17
Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	19
GİRİŞ.....	20
BİRİNCİ BÖLÜM.....	22
1. ENGELLİLİK OLGUSUNUN DÜNÜ ve BUGÜNÜ.....	22
1.1 Engellilik Olgusuna İlişkin Tanımlamalar.....	22
1.1.1 Uluslararası Kuruluşlarca Engelli Kavramı Üzerine Yapılan Tanımlamalar.....	23
1.1.1.1 Dünya Sağlık Örgütü(WHO).....	23
1.1.1.1.1 Bozukluk (Impairment)	23
1.1.1.1.2 Yetersizlik (Disability).....	24
1.1.1.1.3 Engellilik (Handicap)	24
1.1.1.2 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	25
1.1.1.3 Birleşmiş Milletler (BM)	26
1.1.1.4 Avrupa Birliği(AB).....	28
1.2 Tarihsel Süreçte Engellilik Olgusunun Gelişimi.....	30

1.3 Engellilik Olgusunu Açıklayan Modeller	33
1.3.1 Ahlaki (Moral) Model	33
1.3.2 Tıbbi (Medikal) Model	33
1.3.3 Sosyal Model	34
1.3.4 Sosyo-Politik ve Azınlık Grubu Modeli	36
1.3.5 İnsan Hakları Modeli	36
1.3.6 Biyo-Psiko-Sosyal Model.....	36
1.4 Engellilik Nedenleri.....	37
1.4.1 Doğum Öncesinde Gerçekleşen Engellilik Nedenleri	37
1.4.2 Doğum Esnasında Gerçekleşen Engellilik Nedenleri	37
1.4.3 Doğum Sonrasında Gerçekleşen Engellilik Nedenleri.....	38
1.5 Engellilik Türleri	38
1.5.1 Bedensel (Ortopedik) Engelli.....	38
1.5.2 İşitme Engelli	39
1.5.3 Görme Engelli	39
1.5.4 Zihinsel Engelli	39
1.5.5 Dil ve Konuşma Engelli.....	40
1.5.6 Süreğen Hastalıklar	40
1.5.7 Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Otizm).....	40
1.5.8 Üstün Zekâlılık (Özel Yeteneklilik).....	41
1.6 Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Olarak Uygulanan Özel Eğitim Faaliyetleri....	41
1.6.1 En Az Kısıtlayıcı Ortamlar	42
1.6.2 Erken Müdahale Dönemi.....	43
1.6.3 Yetişkinliğe Geçiş Dönemi	43
1.6.4 Özel Eğitim Genel Eğitim İlişkisi	43
1.6.4.1 Özel Eğitim Okulları	44
1.6.4.2 Kaynaştırma Eğitimi	44
1.6.4.3 Özel Eğitim Sınıfı.....	45

1.6.4.4 Özel Eğitim Kurumları	45
1.6.4.5 Destek Eğitim Odası	45
1.6.4.6 Bilim ve Sanat Merkezleri	46
1.6.4.7 Rehabilitasyon Merkezleri.....	46
1.6.4.8 Sınıf İçi Yardım	46
1.6.4.9 Özel Eğitim Danışmanlığı	47
1.6.4.9.1 Engelli Çocuklara Yönelik Amaçlar	48
1.6.4.9.2 Engelli Çocuklara Sahip Olan Ailelere Yönelik Amaçlar.....	48
1.6.4.9.3 Hizmet Sağlayanlara Yönelik Amaçlar	48
1.7 Türkiye’de Tarihsel Açıdan Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Olarak Uygulanan Özel Eğitim Faaliyetleri.....	49
1.8 Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğine Yönelik Uygulamalar	53
1.8.1 Türkiye’de Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğine Yönelik Yasal Düzenlemeler	56
1.8.2 Engelli Bireylerin İstihdam Yöntemleri	60
1.8.2.1 Kota/Ceza Yöntemi.....	60
1.8.2.1.1 Kota Yönteminin Avantajları.....	61
1.8.2.1.2 Kota Yönteminin Dezavantajları	62
1.8.2.2 Korumalı İstihdam Yöntemi.....	62
1.8.2.3 Kişisel Çalışma Yöntemi	63
1.8.2.4 İşverenlerin Gönüllü Olarak Engelli İstihdamı.....	64
1.8.2.5 Evde Çalışma Yöntemi.....	64
1.8.2.6 Kooperatif Çalışma Yöntemi.....	65
1.8.2.7 Sadece Engellilerin Çalıştığı Alanlarda İstihdam.....	65
1.9 Engelli Bireylerin Sosyal Sorunları.....	65
1.9.1 Engellilere Yönelik Tutum ve Davranışlar.....	65
1.9.2 Erişim ve Ulaşım Sorunları	66
1.9.2.1 Türkiye’de Erişebilirlik Alanındaki Düzenlemeler	70
İKİNCİ BÖLÜM	72

2. GİRİŞİMCİLİK OLGUSU ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE	72
2.1 Girişimcilik Olgusuna Yönelik Olarak Yapılan Tanımlamalar	72
2.2 Girişimci ve Yönetici Ayrımı	76
2.3 Girişimci Bireylerde Bulunması Gereken Özellikler	77
2.4 Girişimciliğin Avantajları ve Girişimcilerin Sağladığı Faydalar	80
2.5 Girişimcilerin Görev ve Sorumlulukları	81
2.5.1 Bireysel Sorumluluklar	82
2.5.2 Sosyal Sorumluluklar	82
2.5.3 Örnek Olma Sorumluluğu	82
2.6 Girişim Kurma Sürecinin Gelişimi	82
2.6.1 Fırsatların Tespiti	83
2.6.2 İş Modeli ve Planı Geliştirme	83
2.6.3 Kaynakların Bulunması ve Kuruluş	83
2.6.4 Büyüme ve Çıkış	83
2.7 Girişimcilik Türleri	84
2.7.1 İç Girişimcilik	84
2.7.2 Sosyal Girişimcilik	88
2.7.3 Kadın Girişimciliği	90
2.7.4 Stratejik Girişimcilik	96
2.7.5 Dijital E (Sanal) Girişimcilik	96
2.7.6 Orijinal, Ticari (Özel Sektör Girişimciliği)	101
2.7.7 Kamu Girişimciliği	101
2.7.8 Kurumsal Girişimcilik	104
2.7.9 Akademik Girişimcilik	105
2.7.10 Ekolojik (Yeşil) Girişimcilik	105
2.7.11 Spekülatif Girişimcilik	108
2.8 Girişimcilik Eğitimi	109
2.9 Girişimcilik ve Kültür	110

2.9.1 Kültürel Altyapı.....	111
2.9.2 Aile Yapısı	111
2.9.3 Kurumsal Yapı.....	112
2.9.4 Din Yapısı.....	112
2.9.5 Yerel Çevre.....	112
2.9.6 Ulusal Çevre	112
2.9.7 Uluslararası Çevre.....	113
2.10 Tarihsel Süreçte Girişimciliğin Gelişimi	113
2.10.1 İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimciliğin Gelişimi.....	115
2.11 Anadolu ve Türkiye’de Girişimciliğin Gelişim Süreci	119
2.12 Türkiye’de Girişimcilik Faaliyetini Engelleyen Faktörler	122
2.12.1 Sosyo-Kültürel Nedenler	123
2.12.2 Ekonomik Nedenler	124
2.12.3 İdari ve Siyasi Nedenler	124
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	126
3. GİRİŞİMCİLİĞİN ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ: ENGELLİ BİREYLER ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME.....	126
3.1 Engelli Girişimciliği ve Makroekonomik Önemi	128
3.1.1 Bireysel Faktörler	132
3.1.2 Çevresel Faktörler	132
3.2 Engelli Bireylerin Girişimcilik Sürecinde Karşı Karşıya Kaldığı Engeller	133
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	137
4. Ki KARE ANALİZİ YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE’DE ENGELLİ ve ENGELLİ OLMAYAN GİRİŞİMCİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI (2010-2020)	137
BULGULAR	137
4.1 Engelli (Otuz Yaş Üstü) ve Engelli Genç (Otuz Yaş Altı) Girişimcilerin Bölgesel Olarak Karşılaştırılması	137
4.2 Diğer (Otuz Yaş Üstü) ve Diğer Genç (Otuz Yaş Altı) Girişimcilerin Bölgesel Olarak Karşılaştırılması	140

4.3. Engelli ve Diğer Girişimcilerin Yaş Grupları ve Bölgesel Açından Karşılaştırılması	143
4.4 Engelli Girişimcilerin Sektörel Olarak Bölge Bazında İncelenmesi	147
4.5 Diğer Girişimcilerin Sektörel Olarak Bölge Bazında İncelenmesi.....	150
4.6 Engelli ve Diğer Girişimcilerin Sektörel Olarak Bölge Bazında İncelenmesi.....	153
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	160
Kaynakça.....	163
TABLolar LİSTESİ.....	176
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	177
EKLER.....	178
ÖZGEÇMİŞ.....	179

TEZ ONAY SAYFASI

Cem EKİNCİ tarafından hazırlanan “KOSGEB DESTEKLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ GİRİŞİMCİLİĞİNİN BÖLGESEL OLARAK ANALİZİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU .....

Tez Danışmanı, İktisat Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 24.02.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ali KONAK (KBÜ) .....

Üye : Doç. Dr. Ahmet OĞUZ (DPÜ) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU (KBÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: CEM EKİNCİ

İmza :

ÖNSÖZ

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğumuz bu çalışma Türkiye’de engelli girişimciliğin önemini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma hazırlanırken ilk olarak engellilik olgusu ortaya konulmuş, ardından girişimcilik olgusu ifade edilerek engelli girişimcilerin ekonomik katkıları vurgulanmıştır.

Çalışmanın araştırma ve yazım aşamalarında görüş, öneri ve desteklerinden sıkça yararlandığım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU ve Doç. Dr. Ahmet OĞUZ’a, ayrıca çalışmada kullandığım verilerin teminini sağlayan KOSGEB’e teşekkür ederim.

Bu süreçte desteklerini esirgemeyen ve manevi olarak yanımda olan sevgili aileme desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

ÖZET

Engellilik kavramı, toplumsal açıdan ele alındığında üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisidir. Bu noktada engellilik kavramı ve engelli bireyler toplumsal açıdan geri plana itilmiş gruplar arasında yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle engelli bireylere yönelik olarak gerek sosyal alanda gerek eğitim alanında gerekse de ekonomik alanda birçok adım atılmış olmasına rağmen bu adımların yetersiz kaldığı görülmektedir.

Engelli bireylerin toplumsal yaşamda karşı karşıya kaldığı birçok olumsuzluk bulunmaktadır. Bu olumsuzluklardan en önemlisinin ekonomik olumsuzluklar olduğu belirtilmektedir. Çünkü bir bireyin yaşamakta olduğu ekonomik sıkıntılar çeşitli psikolojik sıkıntıları beraberinde getirerek kişilerin toplumla olan bağlarını zedeleyecek ve toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Bu noktada engelli bireylerin iş yaşamında karşılaştıkları da sorunlar büyük önem taşımaktadır. Bu sorunların en başında ayrımcılık gelmektedir. İşverenler engelli bireylerin dezavantajlarından dolayı verimli çalışamayacağını düşündükleri için engelli bireyleri istihdam etmek istemeyebilmektedir. Bir diğer önemli sorun ise çalışma ortamının engelli bireylerin yeteneklerine göre oluşturulmaması ve çalışma saatlerinin düzgün düzenlenmemesidir.

Girişimcilik, iş ortamındaki olumsuz algılar ve durumlar nedeniyle engelliler için en iyi alternatiflerden biridir. Girişimcilik, engelli bireylerin ayrımcılıkla karşı karşıya kalmadan gelir elde etmelerini ve yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktadır. Öte yandan çalışma saatlerinin genişletilmesi de bu noktada önemli avantajlardan biridir.

Girişimciliğin makroekonomik alanda da birçok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlardan en önemlisi işsizliğin azaltılmasıdır. Engelli bireyler girişimcilik faaliyetinde buldukları takdirde işsizlikte azalmalar görülecek bununla birlikte milli gelir olumlu etkilenecek ülkeler açısından refah artışı sağlanacaktır. Bu argümanı destekleyici birçok çalışma bulunmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde engellilik olgusunun tanımı yapılacak, engelli bireylerin eğitimi ve istihdamı başta olmak üzere birçok konu detaylı olarak incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde girişimcilik kavramı genel hatlarıyla ele alınacaktır. Çalışmanın

üçüncü bölümünde ekonomik kalkınma ve büyüme başta olmak üzere engelli girişimciliğinin makroekonomik etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) aracılığıyla elde edilen 2010-2020 döneminde KOSGEB'e başvuru yapan engelli ve engelli olmayan girişimcilerin durumları bölgesel olarak incelenecek ve engelli girişimciliğinin daha fazla geliştirilmesi için yapılması gerekenler konusunda birtakım öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Engelli Girişimciliği, Engelli İstihdamı, Ekonomik Gelişme

ABSTRACT

When the concept of disability is considered from a social point of view, it is one of the most important issues that should be emphasized. At this point, the concept of disability and disabled individuals are among the groups that have been pushed into the background socially. In other words, although many steps have been taken in the social, educational and economic fields for disabled individuals, these steps seem to be insufficient.

There are many negativities that disabled people face in social life. It is stated that the most important of these negativities is economic negatives. Because the economic problems that an individual is experiencing bring along various psychological problems, which damages the ties of the individuals with the society and causes social problems.

At this point, the problems that disabled people face in business life have a great importance. Discrimination comes first among these problems. Employers may not want to employ disabled people because they think that disabled people cannot work efficiently. Another important problem is that the working environment is not created according to the abilities of the disabled individuals and the working hours are not arranged properly.

Entrepreneurship is one of the best alternatives for people with disabilities due to negative perceptions and situations in the business environment.. Entrepreneurship enables disabled people to earn income and maintain their lives unless facing discrimination. On the other hand, the expansion of working hours is one of the important advantages at this point.

Entrepreneurship also has many advantages in the macroeconomic field. The most important of these advantages is the reduction of unemployment. As disabled individuals engage in entrepreneurial activities, there will be decreases in unemployment, and national income will be positively affected. As a result of this there will be increase in welfare of countries. There are many studies supporting this argument.

In the first part of the study, the definition of disability will be made, and many issues, especially the education and employment disabled people will be examined detailly. In the second part of the study, the concept of entrepreneurship will be discussed in general terms. In the third part of the study, the macroeconomic effects and economic contributions of disabled entrepreneurship will be tried to be explained mainly economic development and growth.

In the fourth and last part of the study, the situation of disabled entrepreneurs and non-disabled entrepreneurs who applied to KOSGEB in the period of 2010-2020 will be examined regionally and some suggestions will be made about what should be done for the further development of disabled entrepreneurship.

Key Words: Entrepreneurship, Disabled Entrepreneurship, Disability of Employment, Economic Development

ARSİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	KOSGEB DESTEKLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ GİRİŞİMCİLİĞİNİN BÖLGESEL OLARAK ANALİZİ
Tezin Yazarı	Cem EKİNCİ
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU
Tezin Derecesi	YÜKSEK LİSANS
Tezin Tarihi	ŞUBAT 2022
Tezin Alanı	İKTİSAT
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	179
Anahtar Kelimeler	Girişimcilik, Engelli Girişimciliği, Engelli İstihdamı, Ekonomik Gelişme

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	A REGIONAL ANALYSIS OF DISABLED ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF KOSGEB SUPPORTS
Author of the Thesis	Cem EKİNCİ
Advisor of the Thesis	Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU
Status of the Thesis	MASTER DEGREE
Date of the Thesis	FEBRUARY 2022
Field of the Thesis	ECONOMY
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	179
Keywords	Entrepreneurship, Disabled Entrepreneurship, Disability of Employment, Economic Development

KISALTMALAR

BM: Birleşmiş Milletler

EHS: Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi

EMAS: Eko-Yönetim Denetim Planı

EYHGM: Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

GEK: Girişimciliğin El Kitabı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

ICDH: Bozukluklar Yeti Yitimi ve Engellilerin Uluslararası Sınıflandırılması

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

ISO: Uluslararası Standardizasyon Örgütü

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KBDMG: Kişi Başına Düşen Milli Gelir

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ÖZİDA: Özürlüler İdaresi Başkanlığı

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDK: Türk Dil Kurumu

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

Araştırmanın Konusu

Türkiye’de engellilik olgusu incelendiğinde engelli bireylerin gerek sosyal gerekse ekonomik olarak birçok sorunla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu noktada bu sorunların en önemlisi ekonomik sorunlardır. Engelli bireyler hem iş arama sürecinde hem de işe yerleştikten sonraki süreçte çalışma koşulları ve işveren tutumları açısından sıkıntı yaşamakta ve ayrımcılığa uğramaktadırlar.

Bu araştırmanın konusu Türkiye’de engelli girişimciliğin önemini ve ekonomik yansımalarını bölgesel bazda ele alarak değerlendirme yapmaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Engelli bireyler, engellerinden dolayı çalışma hayatında oldukça zorlanmakta ve ekonomik anlamda sıkıntı yaşamaktadır. Bu durum bireyleri sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan da olumsuz etkilemektedir.

Engelli bireyler engellerine uygun olacak şekilde bir girişimcilik faaliyetinde buldukları takdirde hem kendileri açısından hem de oluşturacakları yeni iş alanlarıyla istihdam üzerinde olumlu katkılar sağlayabileceklerdir. Bunun sonucunda da ülke ekonomileri açısından makroekonomik göstergeler olumlu etkilenecektir.

Bu noktada Türkiye’deki engelli ve engelli olmayan girişimcilerin yaş, bölgesel durumları, faaliyet alanlarına göre dağılım sayıları ortaya konularak mevcut durum gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte mevcut durumun daha iyi bir noktaya taşınması amacıyla çözüm önerileri sunulacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Yapılan bu araştırmada kullanılan veriler Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)’na yapılan başvuru sonucunda elde edilmiştir. Bahsettiğimiz veriler 2010-2020 dönemine ait olmakla birlikte il bazlı olarak elde edilmiştir.

Elde edilen verilerin içeriğinde, on yıllık süre içerisinde KOSGEB tarafından desteklenen;

- Engelli genç girişimcilerin sayısı

- Engelli girişimcilerin sayısı
- Engelli olmayan genç girişimcilerin sayısı
- Engelli olmayan girişimcilerin sayısı
- Nace kodlarına göre desteklenen engelli girişimcilerin sayısı
- Nace kodlarına göre desteklenen engelli olmayan girişimcilerin sayısı

Bulunmaktadır.

Elde edilen verilerin değerlendirilmesi hususunda yapılan analiz için SPSS 22 paket programı kullanılmış ve $\alpha=0,05$ olarak belirlenmiştir.

Engelli ve engelli olmayan girişimcilerin bölgesel olarak, yaş gruplarına göre ve nace (meslek) kodlarına göre durumlarını değerlendirmek amacıyla ki kare analizi kullanılmıştır.

Sonuç olarak bu analiz çerçevesinde;

- Engelli girişimci (otuz yaş üstü) ve engelli genç girişimcilerin (otuz yaş altı) bölgesel olarak durumları
- Girişimci (otuz yaş üstü) ve genç girişimcilerin (otuz yaş altı) bölgesel olarak durumları
- Engelli ve engelli olmayan girişimcilerin bölgesel olarak durumları
- Engelli ve engelli olmayan girişimcilerin bölgesel olarak imalat, bilgi ve iletişim, konaklama, perakende ve toptan ticaret, inşaat ve mesleki ve bilimsel faaliyetler sektörlerine göre değerlendirmesi
- Engelli girişimcilerin ve engelli olmayan girişimcilerin bölgesel olarak imalat, bilgi ve iletişim, konaklama, perakende ve toptan ticaret, inşaat ve mesleki ve bilimsel faaliyetler sektörlerine göre değerlendirmesi

Yapılarak bu noktada daha önce de bahsedilen on yıllık sürece dair bir sonuç ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma Türkiye'deki tüm engelli ve engelli olmayan girişimcileri kapsamaktadır. Bu noktada ulaşılabilen verilerin sınırlı olması neticesinde yalnızca 2010-2020 dönemine ait veriler kullanılmıştır.

GİRİŞ

Engellilik durumu insanlık tarihinin her döneminde yaşanmış ve bundan sonra da yaşanmaya devam edecektir. Her dönemde ve her çağda engelli bireyler toplumsal olarak kendilerine yönelik olarak birçok yaptırımla karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada dönemler veya çağlar değişse de engelli bireylere yönelik olarak ayırıştırıcı ve ötekileştirici tutum ve davranışlar pek dazla değişmediği görülmektedir.

Tarih boyunca engelli bireylerin toplumsal hayatta engelli olmayan bireylerle birlikte varlık göstermeleri amacıyla birçok yasal düzenlemenin ortaya konulmuş olduğu görülse de bu konu üzerine yapılmış olan diğer çalışmalar incelendiğinde söz konusu bu düzenlemelerin içerik açısından eksik kaldığı veya yetersiz olduğu düşünülmektedir.

Engelli bireylerin yaşadığı sorunların temelinde yatan problem ise ekonomik problemlerdir. Engelli olsun ya da olmasın çeşitli ekonomik problemlerle karşı karşıya kalan her birey yaşadığı buhranın sonucu olarak çeşitli reaksiyonlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu noktada söz konusu bu durum engellilik olgusuyla da bir araya geldiğinde son derece içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Daha açık bir ifadeyle engelli bireylerin toplumla bir bütün olabilmelerinin yolu istihdam alanında varlık gösterebilmelerinden geçmektedir.

Engelli bireylerin istihdamı konusunda yapılan yasal düzenlemeler incelendiğinde ulusal ve uluslararası politika yapıcılarının çeşitli çabaları olsa da bu çabaların yeterli olmadığı görülmektedir. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde söz konusu bu argümanı destekleyici birçok kaynak olduğu görülmektedir.

Son dönemlerde istihdam konusunda girişimcilik ön plana çıkmaktadır. Girişimcilik konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde girişimciliğin ülke ekonomileri açısından ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle girişimciliğe önem veren ülkelerin kalkınma ve büyüme açısından oldukları birçok çalışmayla tespit edilmiştir.

Girişimcilik olgusu aynı zamanda engelli bireyler açısından da çok önemli bir konudur. Çünkü engellerinden dolayı istihdam alanında çeşitli problemler yaşayan veya yeterince varlık gösteremeyen bireyler girişimciliğin sağladığı esnek çalışma saatleri veya fiziki çevre koşullarından bağımsızlık gibi avantajlarla ekonomik alanda daha etkin bir şekilde varlık göstermektedirler.

Engelli girişimciliğinin bireysel birçok avantajı bulunmakla birlikte çeşitli toplumsal faydaları da bulunmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse girişimcilik faaliyetinde bulunan engelli bireyler yeni istihdam alanları meydana getirmekte ve böylece istihdam oranlarını yükselterek işsizlik konusunda olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu katkılar üretim ve yatırımları destekleyerek milli gelirdede iyileşmelere neden olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENGELLİLİK OLGUSUNUN DÜNÜ ve BUGÜNÜ

1.1 Engellilik Olgusuna İlişkin Tanımlamalar

Türkiye’de gerek fiziksel olarak gerekse de zihinsel olarak bazı farklılıklardan dolayı işlevsel açıdan kısıtlı olan bireyler için özürlü, sakat veya özel gereksinimli birey kavramları kullanılmaktadır. Özür, kelime anlamı olarak bir kusurun hoş görülmesi anlamına gelmektedir. Özel gereksinimli birey ise mevcut koşullara göre bazen dezavantajlı bir konumdayken bazen söz konusu bu dezavantajın ortadan kaybolmasını ifade etmektedir (Ertürk vd., 2014, s. 377).

Özürlü, sakat ve engelli kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Söz konusu bu kavramlar aynı olguyu veya durumu ifade etmek için kullanılmakta ancak bu kavramların anlamca birbirinden farklı olduğu pek bilinmemektedir. (Şişman, 2012, s. 70). Tarihsel süreç içerisinde öncelikle özürlü ve sakat kavramları kullanılmış ardından ise söz konusu bu kavramlar yerine engelli kavramı ortaya atılmış ve kullanılmaya başlanmıştır (Çolak ve Hergüner, 2016, s. 2438). Dilimizde sakat ve özürlü kavramlarının birbiri yerine kullanılması sorunu ilk olarak 2006 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”de engelli kelimesinin kullanılmasıyla bir farkındalık kazanmış ve sonraki süreçte engelli kelimesinin tercih edilmesine olanak tanımıştır (Şişman, 2012, s. 71).

Engelli kavramına yönelik olarak daha anlaşılır bir çerçeve çizebilmek adına engelli olgusu başta olmak üzere çeşitli süreçlerde engelli kavramı yerine kullanılan özürlü, sakat ve özel gereksinimli birey kavramlarını daha detaylı incelemek yerinde olacaktır.

Türk Dil Kurumu (TDK) söz konusu bu kavramları açıklarken şu ifadelerle yer vermiştir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

Engelli: Doğum esnasında veya sonraki süreçte ortaya çıkan çeşitli nedenler sonucunda bedensel, zihinsel veya ruhsal becerilerini çeşitli oranlarda kaybetmiş bu durumun sonucu olarak da toplumun diğer bireyelerine uyum sağlama ve bireysel ihtiyaçlarını karşılama noktasında zorluk yaşayan kimsedir.

Özür: Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren durum olarak tanımlanmaktadır.

Özürlü: Özürlülük, kusuru olan veya hatalı(defolu) olarak tanımlanmaktadır.

Sakat: Vücudunda bir hastalık veya eksiklik bulunan kimse olarak tanımlanmaktadır.

Özel gereksinimli birey: Birtakım nedenler sonucunda kişisel durumları ve eğitim yeterlilikleri açısından yaşıtı olan diğer bireylere göre farklılık gösteren bireyi ifade etmektedir (Özel Eğitime Giriş, 2016, s. 2). Daha açık bir ifade ile özel gereksinimli birey, öğrenim sorunları veya çeşitli davranışsal sorunlar ortaya koyan bireyleri, bedensel veya ruhsal farklılık gösteren bireylerle birlikte üstün yetenekli bireyleri de kapsamı içerisine almaktadır (Karaca, 2019, s. 4).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere engelli tanımının, yerine kullanılan diğer tanımlarla arasında oldukça büyük bir fark bulunmakta ve engelli kavramının çeşitli birçok tanımı bulunmaktadır. Bunun nedeni her kurum ya da kuruluşun söz konusu bu kavramı kendi konu alanlarına uygun olarak ele almasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar bağlamında ise başta Dünya Sağlık Örgütü olmak üzere diğer birçok kuruluş söz konusu engelli kavramını kendi konu alanlarına yönelik olarak tanımlamış ve bu tanımlamalar ışığında çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

1.1.1 Uluslararası Kuruluşlarca Engelli Kavramı Üzerine Yapılan Tanımlamalar

1.1.1.1 Dünya Sağlık Örgütü(WHO)

Dünya Sağlık Örgütü engellilik konusunda geçmişten günümüze kadar çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bu konuda daha önce de bahsettiğimiz engelli kelimesi yerine kullanılan kelimelerin tek bir çatı altında toplanması amacıyla birtakım tanımlamalar geliştirmiştir. Bu konuda 1980 yılında bir sınıflandırma yapılmış ve bu sınıflama 1993 yılında yayımlanan ICDH “Bozukluklar, Yeti yitimi ve Engellilerin Uluslararası Sınıflandırılması” isimli rapor ile ortaya konulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 2003 yılında söz konusu bu rapor ışığında bir engellilik tanımlaması yapılmıştır (Tiyek vd, 2016, s. 227). Yapılan bu tanımlamaya göre engellilik olgusu Dünya Sağlık Örgütü tarafından üç başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar, bozukluk, yetersizlik ve engellilik olarak sıralanabilir.

1.1.1.1.1 Bozukluk (Impairment)

İnsan vücudunda veya iç ve dış organlarda çeşitli nedenler sonucunda ortaya çıkmış olan fonksiyon kayıpları olarak tanımlanmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 1980, s. 14). Diğer

bir deyişle, bireyin vücut bütünlüğünde veya psikolojik durumunda ortaya çıkan herhangi bir işlev eksikliği veya bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Şişman, 2012, s. 77). Bunun yanında bozukluk, iç veya dış organların zarar görmesi ve işlevsel anlamda dezavantaj oluşması sonucunda bu durumu tıbben ifade eden bir kararın ortaya konulmasıyla gerçekleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin çeşitli nedenlerle görme duyusunda ortaya çıkan bir kusur sonucunda gözün görme işlevini yerine getirememesi bozukluk(impairment) olarak ifade edilebilmektedir (Besiri, 2009, s. 357).

1.1.1.1.2 Yetersizlik (Disability)

Yetersizlik olgusu, fonksiyonel açıdan işlevsel bozukluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun sonucunda da söz konusu engellilik olgusu birtakım aksaklıkları ifade etmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 1980, s. 14). Daha açık bir ifade ile yetersizlik, bireylerin herhangi bir aktiviteyi diğer bireyler ile aynı oranda yapmasını engelleyecek bir kısıtlılık ya da yetersizlik olarak tanımlanmaktadır (Şişman, 2012, s. 77). Bununla birlikte yetersizlik, bireylerin vücut bütünlüğünü sağlayan organların zarar görmesi sonucunda psikolojik veya fiziksel anlamda çeşitli fonksiyon kayıpları olarak tanımlanmaktadır. Örneğin görme duyusunda ortaya çıkan bir yetersizlik işlevsel anlamda bir aksaklığın ortaya çıkmasına neden olur ve bu durumun sonucu olarak da bireylerde bir performans eksikliği ortaya çıkmaktadır (Besiri, 2009, s. 357).

1.1.1.1.3 Engellilik (Handicap)

Engellilik, bireylerin yaşamış oldukları rahatsızlıklar sonucunda ortaya çıkan çeşitli dezavantajları konu alır ve bu dezavantajların bireyler açısından çevresel etkileşim ve uyumlarıyla ilgili olarak ne tür sorunlar ortaya çıkardığını açıklamaya çalışır (Dünya Sağlık Örgütü, 1980, s. 14). Açıkça belirtmek gerekirse, herhangi bir yetersizlik nedeniyle yaş, cinsiyet ve sosyal anlamdaki diğer etmenlere bağlı olarak kişilerin toplumsal anlamdaki rollerinin sınırlanması ve toplumsal açıdan çeşitli engellerle karşılaşması olarak tanımlanabilmektedir (Şişman, 2012, s. 77). Bunun yanında toplumsal dezavantajların ortaya konulması ve işlevsel dezavantajların yaygınlaşması sonucunda sosyal yaşamda bireylerden beklenen, diğer bir ifade ile toplumun diğer üyeleri tarafından normal kabul edilen işlevsel davranışların yerine getirilememesi olarak da ifade edilebilmektedir (Besiri, 2009, s. 357).

Yapılan bu tanımlamalar sonucunda da görülebileceği gibi engellilik olgusunun toplumda bilinenin aksine oldukça geniş ve kapsamlı bir konu olduğu inkâr edilemez bir

gerçektir. Diğer yandan Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan bu tanımlamalar ışığında engelli tanımının yerine kullanılmakta olan özürlü, sakat veya özel gereksinimli birey tanımlarından oldukça farklı olduğu da gözler önüne serilebilmiştir. Bu bağlamda engellilik olgusunu tanımlama noktasında genel bir tanım ortaya konulacak olursa, kişinin bedeninde zihinsel, ruhsal ve işlevsel olarak oluşan dezavantajları ortaya konularak; toplumsal ya da yönetsel anlamda birçok alanda çeşitli oranlarda engellerin ortaya çıkabilmesi durumu olarak açıklamaktadır (Küçükali, 2015, s. 101).

1.1.1.2 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü, Çalışma yaşamındaki bireylerin haklarını düzenlemek ve buna bağlı olarak sosyal politikalar üretmek amacıyla 1919 yılında kurulmuştur. ILO, Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet yürütmekte ve insan hakları ile ilgili konularda çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda kurulduğu tarihten itibaren birçok sözleşme ve tavsiye kararı yayınlamış, yayınlanan bu sözleşme ve tavsiye kararları bağlamında uluslararası çalışma kriterlerini ortaya çıkarmıştır. Türkiye de çalışma yaşamında uygulanan yasa ve yönetmeliklerin bir kısmını söz konusu bu kararlar çerçevesinde düzenlemiş ve uygulamaya koymuştur (Nurdoğan, 2018, s. 80).

Engelli bireyler açısından bakıldığında ILO engellilik olgusunu bedensel veya ruhsal dezavantajlar sonucunda engelli bireyin zorlanmadan yapabileceği bir işi yapabilme durumlarında veya söz konusu iş yaşamında ilerleme konusunda zorluklar meydana gelebilecek bir durum olarak ortaya koymaktadır (Hüseyinli vd, 2017, s. 140).

ILO'nun kararlarına bakıldığında 1919 yılında kurulmuş olmasına rağmen ilk olarak 1955 yılında 99 sayılı Mesleki Rehabilitasyon düzenlemesini ortaya çıkardığı görülmektedir. Buna ek olarak söz konusu düzenlemenin birinci maddesinde yer alan özürlü kavramı, yapabileceği bir iş bularak, bu işte süreklilik sağlayabilme düşünceleri özür durumlarından dolayı çeşitli oranlarda azalmış olan bireyleri ifade etmektedir (Uzun, 2020, s. 9). Bu bağlamda ILO'nun 1983 yılında kabul ettiği 159 sayılı "Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkında Sözleşme"de engelli bireylere yönelik yeni bir tanımlama yaptığı görülmektedir. Söz konusu sözleşmenin birinci maddesinde yer alan tanımlamaya göre "Bu sözleşmenin amaçları açısından "sakat" terimi uygun bir iş temini muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu

önemli ölçüde azalmış olan bireyi ifade eder.” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Şişman, 2012, s. 77).

ILO kurulduğu tarihten itibaren engelli bireylere yönelik olarak birçok düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemeleri şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır (Karaca, 2019, s. 15).

- 22 Haziran 1955 tarihli Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında 99 Sayılı ULÖ Tavsiye Kararı
- 8 Temmuz 1964 tarihli İş Kazaları Durumunda Kazanımlar Hakkında 121 Sayılı ULÖ Sözleşmesi
- 4 Haziran 1975 tarihli İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Hakkında 142 Sayılı ULÖ Sözleşmesi
- 1 Haziran 1983 tarihli Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı ULÖ Sözleşmesi
- 21 Haziran 1988 tarihli Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 Sayılı ULÖ Tavsiye Kararı

1.1.1.3 Birleşmiş Milletler (BM)

Engelli olgusu bağlamında Birleşmiş Milletler incelendiğinde 10 Aralık 1948 tarihinde yayınlanmış olan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” çok önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu bildirme ile birlikte engelli bireyler toplumun diğer üyeleriyle eşit koşullarda değerlendirilmiş ve bu doğrultuda hareket edilmiştir (Hüseyinli vd., 2017, s. 140). 1948 yılında yayınlanan bu bildirme ile insan hakları yerel ölçekte değerlendirilme kısılacından sıyrılıp dünya çapında bir değerlendirme usulüne tabi tutulmuştur. Ayrıca bu bildirmede bireysel hakların ancak ve ancak toplumsal ve ekonomik haklarla birlikte ortaya konulabileceği fikri üzerinde durulmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 1950 yılında bir konferans düzenlenmiş, “Cenova Konferansı” olarak adlandırılan bu konferansta engelli bireylerin sosyal yaşama uyum sağlayabilmeleri açısından rehabilite edilebilmesi amacıyla bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon engelli bireylerin eğitimi, mesleki rehabilitasyonu ve çalışma yaşamında ortaya çıkabilecek sorunları gidermek ve engelli bireylerin daha kolay bir şekilde topluma kazandırılabilmesi amacıyla faaliyet yürütmüştür (Karaca, 2019, s. 6-7).

BM 1975 yılında 3447 sayılı “Engelli Kişilerin Hakları” bildirisi ile birlikte engelli bireylerin toplumsal yaşama katılabilmeleri ve aynı zamanda üretim süreçlerine de adapte olabilmeleri gerektiğini vurgulamış ve buna ek olarak toplumun engelli olmayan üyelerinin de bu doğrultuda hareket etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu bildirinin üçüncü maddesi uyarınca ne sebeple veya ne derecede engelli oldukları göz önüne alınmaksızın engelli bireylerin akranlarıyla aynı yaşam şartlarına sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında aynı bildirinin beşinci maddesinde ise engelli bireylerin toplumun diğer üyelerine muhtaç olmayacak bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca bildirinin onuncu maddesinde ise engelli bireylerin ayrımcılık, onur veya haysiyet kırıcı davranışlara maruz kalmamalarının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Hüseyinli vd., 2017, s. 140).

BM 1981 yılında aldığı kararla 1981 yılını “Uluslararası Engelliler Yılı” olarak ilan etmiştir (Azarkan ve Benzer, 2018, s. 4). Buna ek olarak 1981 yılında Viyana’da engelli bireylere yönelik olarak “Engellilerin Eğitimi, Engelliliği Önleme ve Sosyal Hayata Tam Katılım Konusunda Dünya Konferansı” düzenlenmiştir. 3 Aralık 1982 yılında yapılan genel kurulda 3 Aralık tarihinin “Engelliler Günü” olarak kutlanması tavsiye edilmiş ve 1983-1992 tarihleri Birleşmiş Milletler tarafından “Engelliler On yılı” ilan edilmiştir. 1992 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Engelliler On Yılı’nın kapanış toplantısında 3 Aralık tarihinin “Engelliler Günü” olarak kutlanması kararı alınmıştır (Karaca, 2019, s. 8).

1993 yılında “Engelliler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konusunda Standart Kurallar” isimli bir belge ortaya konulmuştur. İfade edilen bu belgeye göre engellilik olgusu; engelli bireylerin, engelli olmayan bireyler ile eşit şekilde toplumsal hayata katılmaları noktasında gerekli fırsatların kısıtlı olması durumu şeklinde tanımlanmıştır (Uzun, 2020, s. 10).

2001 yılında oluşturulma çalışmalarına başlanmış olan “Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme” 2006 yılında tamamlanmış ve söz konusu sözleşme 3 Mayıs 2008 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Türkiye ise bu sözleşmeye 18 Aralık 2008 tarihli Resmi Gazete kararı ile 3 Aralık 2008 tarihinde taraf olmuştur. Söz konusu bu sözleşme tarihi açıdan bakıldığında 21. yüzyılda insan hakları bağlamında yayımlanmış olan ilk belge olarak tarihe geçmiştir. Sözleşme elli maddeden oluşmakta ve gerek toplumsal gerekse de bireysel anlamda birçok hak ve özgürlüğü içermektedir. Sözleşmede engellilik

olgusu, engelli olmayan bireyler ile eşit şartlarda toplumsal yaşama tam anlamıyla uyum sağlama konusunda dezavantaj ortaya koyan sürekli bir engeli bulunan kişileri ifade etmektedir (Azarkan ve Benzer, 2018, s. 5-6).

1.1.1.4 Avrupa Birliği(AB)

Avrupa Birliği'nin kuruluşu aslında 1950'lere dayanmaktadır. Avrupa Birliği ilk olarak 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu adıyla kurulmuştur. Avrupa Birliği'nin engellilik olgusunu gündemine alması ve bu konu üzerine çalışmalar yapması ise ancak 1981 yılında mümkün olabilmıştır (Çetin, 2017, s. 111). Avrupa Birliği engellilik olgusunu tanımlarken yeni bir perspektif ortaya koyarak engelli bireyleri toplumun diğer üyelerine ihtiyaç duymadan, toplumun diğer üyeleriyle hak ve özgürlükler bağlamında eşit olan ve toplumsal yaşama adapte olabilmek amacıyla birtakım adımlar atan bir topluluk olarak görmektedir (Akyıldız, 2017, s. 49). Diğer yandan engelli bireylerin hiç kimseye ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde yaşam sürebilmesi "Avrupa Sosyal Şartı" ile gerçekleşmiştir.1988 yılında düzenlenen Avrupa Birliği zirvesinde söz konusu sosyal şart taslağı gündeme alınmış ve 1989 yılında düzenlenen zirvede İngiltere haricindeki diğer tüm üyelerin katılımıyla kabul edilmiştir. Söz konusu sosyal şart 12 temel hak içermektedir. Bu haklardan birisi de engelli bireylerle ilgili olan bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkıdır.1996 yılına gelindiğinde ortaya konulan "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda ise engellilere yönelik tanınan haklar genişletilmiş ve bu bağlamda engellilere yönelik olarak 31 hak düzenlenmiştir (Çetin, 2017, s. 111).

Avrupa Birliği'nin engelli bireylere yönelik olarak engelliliği değişik açılardan değerlendirme süreci son yıllarda gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği'nin kuruluşundan bugüne kadar Avrupa Konseyi tarafından özellikle 1980 ve 1990 yılları arasında olmak üzere birçok bildiri yayımlanmıştır. Bu noktada 21 Aralık 1981 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Birliği'nde engellilerin sosyal haklarına yönelik olarak bir karar alınmıştır (Akyıldız, 2017, s. 51).

31 Mayıs 1990 tarihinde engelli bireylere yönelik olarak Avrupa Birliği tarafından "Engelli Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılımı" şeklinde bir karar alınarak eğitim konusu üzerine bir eğilim ortaya konulmuştur (Çetin, 2017, s. 111). Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde eğitim sistemi değerlendirildiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik eğitimin birlik üyesi ülkelerece ortak bir politikayla değil her ülkenin kendi yapısına uygun bir şekilde

yapıldığı görülmektedir. Söz konusu bu eğitimi veren eğitimciler ise çeşitli aşamalardan geçmiş kişilerden seçilmektedir (Vural ve Yücesoy, 2003, s. 144). Ayrıca 1993 yılında engelli bireylerin erişim/bilirliklerine yönelik çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. ”Erişilebilir Ulaşım Hakkında Topluluk Eylem Planı” başlığıyla yapılan bu düzenlemeler, Avrupa Birliği’nde engelli bireylerin erişim/ulaşımı konusunda birçok farklı içeriğe sahiptir. (Çetin, 2017, s. 111).

20 Aralık 1996 tarihinde Avrupa Birliği’nde engelliler açısından fırsat eşitliği konusunda bir düzenleme yapılmış ve 1996 yılında “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği-Topluluğun Yeni Engellilik Stratejisi” şeklinde bir düzenleme ortaya konulmuştur. Ortaya konulan bu düzenleme ile vurgulanmak istenen durum, engelli bireylerin toplumsal yaşamında ortaya çıkan olumsuzlukların yeniden ortaya konulması ve bu doğrultuda engelli bireylere yönelik olarak toplumun tüm alanlarında bir fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Avrupa Birliği’nin bu tür politikalar izlemesindeki temel amaç Avrupa toplumlarının birlik içinde yaşamalarını sağlamaktır. Bu kapsamda Avrupa Birliği’nde ayrımcılıkla mücadele anlamında çeşitli adımlar atılmıştır. Avrupa konseyi ayrımcılıkla mücadele kapsamında bir program oluşturmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda bir program oluşturulmuştur. Söz konusu programın amaçları şu şekilde sıralanabilir (Akyıldız, 2017, s. 53):

- Ayrımcılık konusunda bilinç seviyesinin artırılması ve bu konuda uygulamada olan çeşitli yükümlülüklerin etkinliği gözden geçirilerek ayrımcılık konusundaki bilincin olumlu yönde artırılması
- Ayrımcılığa yönelik olarak bilgi sistemlerinin güçlendirilmesi ve bu konuda Avrupa’da bir ağ kurulması
- Ayrımcılık olgusuna yönelik olarak ortaya konulan çeşitli uygulamaların yaygınlaşmasının sağlanması

Avrupa Birliği’nde Engellilik olgusuna dikkat çekmek amacıyla 2003 yılı Avrupa Konseyi tarafından 3 Aralık 2001 tarihinde alınan bir kararla “Avrupa Engelliler Yılı” olarak ilan edilmiştir. Avrupa Engelliler yılının birkaç hedef ve amacı bulunmaktadır. Söz konusu bu hedef ve amaçları şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır (Akyıldız, 2017, s. 54).

- Engellilik olgusuna ve engellilik haklarına yönelik olarak toplumdaki bilinç düzeyinin artırılması ve söz konusu bu hakların herhangi bir ayrımcılığa uğramasının engellenmesi
- Fırsat eşitliği bağlamında engellilere yönelik gerekli kolaylıkların sağlanması
- Engellilik olgusu ile ilgili iletişim olanaklarının geliştirilmesinin teşvik edilmesi
- Engelli bireylerin eşit eğitim olanaklarına sahip olabilmesi konusunda gereken adımların atılması

Avrupa Birliği'nin uygulamaya koyduğu engelli politikalarına bakıldığında öncelikli müdahale edilmesi gereken 8 alanın belirlendiği görülmektedir. Söz konusu bu öncelik alanları şu şekilde sıralanabilir; erişebilirlik, katılım, eşitlik, istihdam, eğitim ve öğretim, sosyal koruma, sağlık ve dış politika alanlarıdır. Bu noktada söz konusu bu alanlarda başarı sağlayabilmek amacıyla birlik üyesi ülkeler, engelli bireylere yönelik farkındalığın artırılması, maddi anlamda kaynakların yaratılması, istatistiksel verilerin düzenli hale getirilmesi ve engellilere yönelik Birleşmiş Milletler tarafından uygulamaya konulan sözleşmenin uygulanabilirliğinin sağlanması konularında birlikte hareket etmek durumunda kalmaktadır (Şemşit vd., 2016, s. 212).

1.2 Tarihsel Süreçte Engellilik Olgusunun Gelişimi

Fiziksel farklılıklar dünya tarihi incelendiğinde insanoğlunun varoluş sürecinden günümüze kadar kendini göstermektedir. Tarihsel süreçte engellilik olgusu toplumdan topluma veya dini inanışlar bağlamında farklılık gösterse de temel noktada engellilik olgusuna bakışın üç aşaması olduğu söylenebilir. Bu aşamalardan birincisi geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde kendini göstermiştir. Reform ve Rönesans hareketlerinin ortaya çıktığı bu dönemde toplumların yaşamsal olgulara farklı bir perspektifle baktığı görülmektedir. Toplumlar bu dönemde dünyayı teolojik bir bakış açısıyla görme düşüncesinden sıyrılmış, insanı temel alan bir düşünce yapısına geçiş yapmıştır. Bu gelişmeler sonucunda da toplumların insan bedenine bakış açılarında kayda değer farklılıklar yaşanmıştır. İkincisi ekonomik yapıda meydana gelen gelişmelerdir. Daha açık bir ifade ile tarım toplumunda ekonomik anlamda belirli sınırlar içerisinde kendini gösterebilen engelliler, üretim yapısında meydana gelen değişimler sonucunda ekonomik alanın dışına itilmiş ve bu durumun sonucunda da toplumsal anlamda birtakım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Üçüncüsü ise

toplumsal yaşamda meydana gelen değişmeler sonucunda aile yapısının ve aile tanımının değişmesiyle ortaya çıkmıştır (Ünal, 2018, s. 1323-24).

Ülke toplumları açısından kabul edilen bedensel algılar dışında görülen farklılıklar toplumsal anlamda norm dışı olarak kabul edilmektedir. Bu norm dışılığı daha net anlayabilmek açısından Antik Yunan dönemini incelemek oldukça faydalı olacaktır. Antik Yunan döneminde kusursuz beden algısı kendini göstermektedir. Kusurlu beden olarak tabir edilen durum ise insani açıdan olumsuz olarak kabul edilmektedir. Körlük, sağrlık gibi fiziksel problemler ya da yaşanan ruhsal problemler Antik Yunan dönemindeki kusurlu beden algısına örnek gösterilebilmektedir (Nazlı, 2012, s. 16-19).

Engelli bireylere yönelik sosyal politikaların gelişimi incelendiğinde söz konusu bu politikaların oluşumu noktasında oldukça zorlu aşamalardan geçildiği görülmektedir. Bu aşamada Antik Yunan döneminde engelli olarak dünyaya gelen bireylerin çeşitli teolojik inanışlar doğrultusunda ölüme mahkûm edildiği görülmektedir (Tokol ve Alper, 2015, s. 341).

Orta çağda ise engellilik olgusuna bakış açıları değerlendirildiğinde bu dönemde engelli bireylerin korkutucu olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu nedenle orta çağda engelli bireylerin çeşitli şekillerde toplumdan soyutlandığı ve ötekileştirildiği görülmektedir (Nazlı, 2012, s. 20). Daha açık bir ifade ile bu dönemde engelli bireyler büyücülük, kötülük gibi kavramlarla anılmış ve dini argümana sahip birtakım yardım kuruluşlarının çalışmalarıyla bir anlamda toplum dışına itilmişler ve bu tutum doğrultusunda ikinci sınıf vatandaş olarak görülmelerinin sonucunda sosyal anlamda hiçbir hakka sahip olamamışlardır. Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği dönemde ise engellilik olgusu toplumsal ve ekonomik açıdan yeni bir noktaya gelmiştir. Bir başka deyişle bu dönemde engelliler çeşitli şekillerde sınıflandırılarak çeşitli zorluklara maruz bırakılmışlardır (Tokol ve Alper, 2015, s. 341). Sanayi Devrimi'nden sonraki süreçte ise engelliler farklı bir çalışma sistemine uyum sağlamaya zorlanmış, genel anlamda bu uyum sağlama sürecinde çeşitli zorluklar ortaya çıktığı için engelli bireyler işgücü piyasasının dışına itilmişlerdir (Çetin, 2017, s. 96).

Tarihsel süreçte batı dünyası incelendiğinde sosyal politikaların ortaya çıkmasının Sanayi Devrimi ve Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında engelli bireylere yönelik olarak özel eğitim metotları ortaya konulmuş ve engelli bireylerin mesleki rehabilitasyonunun gerçekleştirilmesi adına çeşitli

birçok uygulama yapılmıştır. Bu durumun nedeni olarak da savaşlar sonucunda dünya üzerinde engelli nüfusunun oldukça fazla olması gösterilebilmektedir (Küçükali, 2015, s. 102).

Engellilik haklarına yönelik duyarlılığın oluşması Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonunda dünyanın birçok ülkesinde engelli nüfusun gözle görülür bir şekilde artmasıyla gerçekleşmiştir. Ayrıca engellilik haklarının önem kazanmasının diğer bir nedeni de Sanayi Devriminden sonraki süreçte hızla endüstrileşen dünyada çeşitli iş kazalarının ortaya çıkmasıdır (Çetin, 2017, s. 98). Engellilik haklarının göz ardı edilemez hale gelmesinin nedenlerinden birisi de Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonunda birçok insanın hayatını kaybetmesiyle birlikte üretim süreçlerinde engelli bireylerin daha fazla görünür olabilmesinden ileri gelmektedir (Özgökçeler ve Alper, 2010, s. 36). Bunun yanında savaş karşıtı bireyler, çeşitli kampanyalar ortaya koyarak 1950 yılı ve sonrası dönemde engelli hakları konusunu tüm dünyanın dikkatine sunmuşlardır. Bunun sonucunda da Amerika, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde engelli hakları konusu üzerine düşünülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Tokol ve Alper, 2015, s. 342).

1960 yılı ve sonrası dönemde engelli haklarına yönelik olarak dünya üzerinde birçok dernek ve örgüt kurulmuş ve bununla birlikte söz konusu bu dernek ve örgütler engellilik olgusunu yeniden tanımlama yolunda çeşitli adımlar atmıştır. Engellilik olgusunu tanımlama noktasında ortaya çıkan en önemli gelişmelerden birisi de engelliliği açıklayan çeşitli modellerin ortaya atılmış olmasıdır (Çarkçı, 2011, s. 31). Engelliler hareketi çalışmaları engellilere yönelik olarak ortaya atılan ahlaki, tıbbi, sosyal model bağlamında ortaya çıkan değişimin ne derecede önemli olduğunun anlaşılması açısından büyük bir öneme sahiptir (Tokol ve Alper, 2015, s. 343). Bütün bu değerlendirmeler sonucunda geçmişten günümüze kadar çeşitli süreçlerden geçerek şekillenen engelliler hakları hareketinin temel varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Arıkan, 2002, s. 16):

- Engelli bireylerin bir dayanışma örneği sergileyerek toplumsal anlamda seslerinin duyulmasını sağlamak
- Engelli bireylerin toplumun diğer üyelerinden bağımsız bir şekilde yaşamasının önündeki engellerin kaldırılması

- Engelli bireylerin toplumsal anlamda bakıldığında toplumda var olabilmelerinin sağlanması
- Engelli bireylerin bireysel veya toplumsal yaşamlarını düzenleyen yasaların engelli bireylere yönelik olarak ayrımcılık yaratan hükümlerden arındırılması

1.3 Engellilik Olgusunu Açıklayan Modeller

Engellilik olgusunu açıklayan modeller; Ahlaki model, Tıbbi model, Sosyal model, Sosyo-politik ve Azınlık Grubu modeli, İnsan Hakları modeli, Biyo-Psiko-Sosyal model olarak sıralanabilmektedir.

1.3.1 Ahlaki (Moral) Model

Ahlaki model engellilik olgusunu açıklamaya çalışan en eski modeldir. Bu modele göre engellilik olgusu toplumda ahlaki anlamda varlık gösteren bozukluklardan dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu durum engelli bireylerin toplumsal anlamda büyük bir utanç duymasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda da engelli bireylerin toplumdaki dışlanmasına neden olunmakta ve çeşitli sıkıntılar ortaya çıkarılmaktadır (Özgökçeler ve Alper, 2010, s. 37). Aynı zamanda, ahlaki modele göre engellilik olgusunu ortaya çıkaran neden toplumdaki ahlaki olmayan davranış veya ahlaki olmayan yaşam tarzları değil kötü olmaktır (Demirbilek, 2005, s. 38).

1.3.2 Tıbbi (Medikal) Model

Engellilik olgusunun net bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun yanında engellilik olgusunun tanımı bağlamında birtakım çerçeveler çizilmiştir. Toplumsal anlamda engellilik olgusunun çeşitli hastalıklar sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. İfade edilen bu yaklaşım tıbbi model olarak kendini göstermektedir (Lollar ve Crews; 2003, s. 196). Tıbbi modelin varsayımına göre insan vücudu bir makine olarak görülmektedir. Söz konusu bu modele göre insan vücudunda oluşan tüm aksaklıkların sebebi bu makinede bulunmalıdır. Tıbbi model bedensel olarak ortaya çıkan her türlü dezavantajı patolojik olarak nitelendirmiştir (Nazlı, 2012, s. 21). Bu model 1800'lü yılların ortalarına doğru kendini göstermiş ve engelliliği biyolojik bir açıdan ele almıştır. Daha açık bir ifade ile bu modele göre engelli bireylerin her türlü dezavantajları tıbbi anlamda bir tedavi ile ortadan kalkabilmektedir (Çetin, 2017, s. 94).

Tıbbi 1800'lü yılların ortalarından itibaren ortaya çıkmış, 1970'li yıllara kadar devam etmiş ve bireylerin fiziki ve biyolojik durumlarıyla ilgilenmiştir. Tıbbi model engellilik olgusunu, bireylerin normal yaşama adapte olabilmeleri açısından onarılabılır veya onarılması gereken bir durum olarak ifade etmektedir. Tıbbi model engelli bireyleri tam ve sağlıklı olarak değil de daha az ve kusurlu olarak kabul etmesi dolayısıyla “sosyal ırk ayrımı” olarak ifade edilir ve bu durumdan dolayı çeşitli çevrelerce eleştirilerin odak noktası haline getirilir (Özgökçeler ve Alper, 2010, s. 37).

Bununla birlikte tıbbi modelin bir diğer bakış açısına göre engelli bireyler “hasta” kabul edilmekte ve toplumsal anlamda çeşitli süreçlerde aktif olamayarak işlevsiz kalmaktadırlar. Bu durumun sonucu olarak da engelli bireyler hayatta var olabilmek için toplumdaki diğer bireylere ihtiyaç duymaktadır. Bu sorun ise ancak ve ancak tedavi olunmasıyla son bulabilmektedir (Nazlı, 2012, s. 22). Tıbbi modelin çeşitli noktalardaki eksiklik ve aksaklıklarının sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlaması ise 1970 yılı ve sonrası dönemde kendini göstermiş ve bu durumun sonucu olarak da tıbbi modele tepki olarak yeni bir modelin ortaya çıktığı görülmektedir (Çetin, 2017, s. 95).

1.3.3 Sosyal Model

Engellilik olgusunun açıklanmasında ortaya çıkan tanımlamalardan bir diğeri de engellilik olgusu ile çevresel etmenler arasında bir ilişki kurarak ilerlemektedir. Buna göre engellilik olgusu kişinin mensubu olduğu çevre ile arasındaki uyumsuzlıklardan ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise engelliliği açıklayan modellerden biri olan sosyal modeli ifade etmektedir (Lollar ve Crews; 2003, s. 196). Sosyal model 1976 yılında UPIAS (The Union Physically Impaired Against Segregation) grubunun önyak olmasıyla ortaya atılmıştır. Sosyal modele göre engellilik olgusu kişisel ve tıbbi bir problemden ileri gelmemekte, bunun tam aksine sosyal bir aksaklık olarak ifade edilebilmektedir (Nazlı, 2012, s. 22). Sosyal model olarak ifade edilen modelin öncüleri; Vic Finkelstein, Colin Barnes ve Mike Oliver'dır. Söz konusu bu modele göre engellilik olgusu, yalnızca bireylerin işlevsellik açısından dezavantajlı olmasıyla değil, bir bütün olarak toplumsal anlamda ele alınarak çözülmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal modelde engellilik olgusu, insan hakları bağlamında değerlendirilmiş ve politik bir sorun olarak ifade edilmiştir (Çetin, 2017, s. 95). Bunun nedenlerinden birisi sosyal modelin engellilik olgusunun sosyal yollarla ortaya çıktığı savından hareketle engellilik olgusuna yönelik düşünceleri medikal yaklaşımdan uzaklaştırarak politik yöne doğru

değiştirmesidir (Meşe, 2014, s. 88). Sosyal modelin engelliliği politik bir sorun olarak ele almasının bir diğer nedeni ise engelli bireylerin; sağlık, eğitim, istihdam gibi temel gereksinimlerine ulaşmalarının önünde çeşitli sorunların bulunmasından ileri gelmektedir (Özgökçeler ve Alper, 2010, s. 38).

Sosyal modele göre tıbbi model, engelli bireyleri başka insanlara muhtaç bırakmasından dolayı engelli bireylerin yaşamlarını kendi başlarına sürdürmelerinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu durum sosyal model çerçevesinde “bağımsız yaşam” kavramını ortaya çıkarmıştır. Bağımsız yaşam kavramı engellilik olgusunun bireysel bir durum değil bunun aksine toplumsal bir durum olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle sosyal modele göre engellilik olgusu; sosyal, kültürel, çevresel etkenlerde ortaya çıkan aksaklıklardan dolayı var olmaktadır (Nazlı, 2012, s. 23).

Sosyal modelde engelli bireylerde çeşitli yetersizliklerin olduğu kabul edilmiş ve bu sorunun odak noktasının bireyler değil tam aksine toplum olduğu vurgulanmıştır. Diğer bir ifade ile engellilik olgusu toplumsal anlamda engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak olanakların sağlanamamasından dolayı ortaya çıkmaktadır (Özgökçeler ve Alper, 2010, s. 38).

Tablo 1 Tıbbi Model ve Sosyal Model Farkları

Tıbbi Model Sorunları Ele Alır	Sosyal Model Çeşitli Çözümler Ortaya Koyar
Engelli bireylerin fiziksel engellerinden dolayı toplumda veya istihdam alanında gördükleri her türlü ayrımcılık medikal model bakış açısıyla ilgilidir. Örneğin bedensel engelli bir bireyin uzun süre ayakta kalamayacağı düşüncesi.	Engelli bireylerin gerek sosyal yaşamda gerekse de istihdam alanlarında çeşitli sorunlar ortaya koyarak bu sorunları kabullenmek yerine söz konusu bu sorunlara çözümler aramak sosyal modelin konu alanına girmektedir. Örneğin bedensel engelli bireylerin ayakta uzun süre kalmamaları için çeşitli çözüm önerileri ortaya konulması
İşitme engellilerin toplumsal hayatta çeşitli sorunlarla karşılaşabileceği düşüncesi	İşitme engellilerin toplumsal hayatta sorunlarla karşılaşmamaları için çeşitli çözüm önerileri ortaya konulması.

Kaynak: Toyoğlu, 2020, s. 11

1.3.4 Sosyo-Politik ve Azınlık Grubu Modeli

Sosyo-politik modelde ifade edilen en temel nokta bozukluk ve yetersizlik kavramlarının birbirinden oldukça farklı olduğu düşüncesidir. Söz konusu bu modele göre bozukluk, bireyde meydana gelen herhangi bir olumsuzluk sonucunda bir kısıtlanmanın ortaya çıkması olarak tanımlanırken yetersizlik ise bireyde herhangi bir bozukluk oluşmaması adına önleyici birtakım sonuçlar ortaya çıkaran sosyal veya politik bir durum olarak ifade edilebilmektedir (Kolat, 2009, s. 12).

Azınlık grubu modeli, sosyo-politik modelin bir sonucu olarak var olmuştur. Sosyo-politik model ve azınlık grubu modeli birçok ortak görüşe sahip modeller olarak karşımıza çıkmaktadır (Rovner, 2004, s. 1054). Azınlık grubu modeli, engelli bireylerin dezavantajlarına yönelik oluşan farkındalığı engelli olmayan bireyler tarafından oluşturulan çevrenin ortaya çıkardığı kısıtlamalara doğru kaydırmıştır (Kolat, 2009, s. 12).

1.3.5 İnsan Hakları Modeli

Engellilik olgusuna yönelik olarak insan hakları yaklaşımının ortaya konulması sorunun ortaya çıkış noktasının belirlenmesi için farklı bir bakış açısının ortaya atıldığını göstermektedir. Bu yaklaşıma göre sorun bireysel anlamda veya toplumsal anlamda değildir. Bu yaklaşıma göre temel sorun, engelli bireylerin toplumun diğer üyeleriyle aynı hak ve özgürlüklere sahip olamamasından veya söz konusu bu hak ve özgürlüklerin kanunlar çerçevesinde yeterince belirtilmemiş olmasından kaynaklanır. Diğer bir ifadeyle insan hakları yaklaşımı, devletin engellilerin hak ve özgürlükleri bağlamında neler yapması gerektiğiyle ilgilenmektedir (Gül, 2014, s. 13).

1.3.6 Biyo-Psiko-Sosyal Model

Biyo-Psiko-Sosyal model temelde bakıldığında üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik aşamalardır. Bu model bu üç aşama arasında bir bağlantı olduğunu öne sürmektedir. Söz konusu bu modele göre insanlar değişik zamanlarda farklı şekillerde biyolojik, psikolojik, sosyolojik sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Bu durumda insanlara yalnızca biyolojik, yalnızca psikolojik ya da yalnızca sosyolojik destek vermek yeterli olmayacaktır. Bunun yerine insanlara herhangi bir zorlukla karşılaştıkları süreçlerde biyolojik, psikolojik, sosyolojik desteklerin birbiriyle entegre bir şekilde verilmesi yerinde olacaktır (Bahçekapılı, 2016, s. 26).

Aynı zamanda bu yaklaşıma göre engelli bireyler kendi engel türlerine göre değerlendirilmeli ancak bu değerlendirme süreci işletilirken engelli bireylere yönelik ayrımcı tutum ve davranışlardan kaçınılmalıdır. Son olarak bu modele ilişkin olarak, modelin engelli bireylerin engel türlerine ve farklılıklarına yönelik olarak ayırım yapmadan daha ayrıntılı bir değerlendirme yöntemi ortaya koyduğu söylenebilmektedir (Toyoğlu, 2020, s. 13).

1.4 Engellilik Nedenleri

Engellilik nedenleri çeşitli faktörlerden dolayı farklılık gösterebilmekte ve farklı zamanlarda ortaya çıkabilmektedir. Daha açık bir ifade ile engellilik olgusu; doğum öncesi, doğum sırası veya doğum sonrasında herhangi bir sebepten dolayı gelişebilmektedir.

1.4.1 Doğum Öncesinde Gerçekleşen Engellilik Nedenleri

Doğum öncesi engellilik nedenlerine bakıldığında; kan uyuşmazlığı gibi genetik nedenler, annede meydana gelen genetik hastalıklar, erken yaşta evlilikler veya doğum sıklığının fazla olması, annenin hamilelik esnasında sigara, alkol veya zararlı olabilecek ilaç kullanması, hamilelik esnasında yetersiz beslenme ve aşırı stres doğum öncesi engellilik nedenleri arasında gösterilebilmektedir (Aver, 2019, s. 329). Buna ek olarak yakın akrabalar arasında gerçekleştirilen evlilikler, annenin hamilelik esnasında röntgen çektirmesi, hamilelik esnasında çeşitli bulaşıcı hastalıkların geçirilmesi, gerekli doktor kontrollerinin yapılmaması da doğum öncesi engellilik nedenlerinden bazılarıdır (Özel Eğitime Giriş, 2016, s. 7).

Doğum öncesi engellilik nedenleriyle ilgili bir sonuç ortaya koymak gerekirse söz konusu bu nedenler, yapılan çeşitli çalışmalar sonucunda önceden fark edilebilmekte ve farklı şekillerde önlenmektedir (Koca, 2010, s. 5).

1.4.2 Doğum Esnasında Gerçekleşen Engellilik Nedenleri

Doğum esnasında gerçekleşen engellilik nedenlerine bakıldığında; doğumun uzman kimseler tarafından gerçekleştirilmemesi, doğumun normal zamanından erken gerçekleşmesi, bebeğin uygun (boy, kilo gibi) ölçütlerde dünyaya gelmemesi, doğum esnasında bebeğin yeterli oksijen alamaması doğum sırasında gerçekleşen engellilik nedenleri arasında gösterilmektedir (Özel Eğitime Giriş, 2016, s. 8).

1.4.3 Doğum Sonrasında Gerçekleşen Engellilik Nedenleri

Doğum sonrasındaki engellilik nedenlerine bakıldığında; bebeğin doğum sonrasındaki kontrollerinin iyi bir şekilde yapılamaması, bebeğin uygun beslenme koşullarına erişememesi veya çeşitli hastalıklar geçirmesi, birtakım zararlı alışkanlıkların ortaya çıkması ve çeşitli ruhsal rahatsızlıklar doğum sonrasındaki engellilik nedenleri arasında gösterilmektedir (Aver, 2019, s. 329). Bunun yanında doğal afetler, zehirlenmeler, anne veya babanın çocuk bakımı konusunda bilinçsiz olması, çocuğun çeşitli şekillerde istismar edilmesi de doğum sonrasındaki engellilik nedenleri arasında gösterilebilmektedir (Özel Eğitime Giriş, 2016, s. 8).

1.5 Engellilik Türleri

Engellilik olgusu geçmişten günümüze kadar incelendiğinde çeşitli nedenlere bağlı olarak farklı tür engel gruplarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Engel türleri literatüre bakıldığında genellikle altı gruba ayrıldığı ifade edilmektedir. Bu türler; bedensel (ortopedik) engelli, işitme engelli, görme engelli, zihinsel engelli, dil veya konuşma engelli ve süregen hastalıklardır (Özata ve Karip, 2017, s. 411). İfade edilen bu engel türlerine ek olarak yaygın gelişimsel bozukluk şeklinde ifade edilen otizm ve üstün zekâlılık(özel yeteneklilik) durumu da engel türleri arasında gösterilmektedir (Özel Eğitime Giriş, 2016, s. 8).

1.5.1 Bedensel (Ortopedik) Engelli

Bireylerin vücutlarında bedensel olarak kas veya iskelet sistemlerinde ortaya çıkan her türlü eksiklik ve dezavantaj ortopedik engel olarak ifade edilmektedir. Yani bireylerin uzuvlarında ortaya çıkan herhangi kısalık, uzunluk, eksiklik ya da şekil bozukluğu ortopedik engellilik olarak görülmektedir (Besiri, 2009, s. 358). Ortopedik engelliliğe yönelik olarak yapılan diğer bir tanımlama ise bireylerin fiziksel durumlarında ortaya çıkan çeşitli dezavantajlar nedeniyle bireylerin, gerek sosyal gerekse de istihdam alanında çeşitli ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu olarak ifade edilmektedir (Özata ve Karip, 2017, s. 411).

1.5.2 İşitme Engelli

İşitme engellilik tanımlanırken birden fazla kavram ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu kavramlardan birincisi; işitme yetersizliği, ikincisi ise işitme kaybıdır. Yapılan tanımlamaya göre işitme yetersizliği, kulağın çeşitli bölümlerinde, işitme sinirlerinde veya beyinde meydana gelen herhangi bir olumsuzluğun algılanan sesi normal seviyeden daha aşağıda tutması durumudur. İşitme kaybı ise yapılan çeşitli testler sonucunda elde edilen sonuçların normal değerlerden farklı olması durumu olarak ifade edilmektedir (MEB, 2014, s. 7). Yapılan diğer bir tanımlamaya göre işitme engellilik, işitmeyi sağlayan sesin kulağın bölümlerini aşması, işitme merkezine ulaşması ve algılanması koşullarından herhangi birisinin yetersiz kalması durumunda işitme yetersizliğinin veya işitme engelinin ortaya çıkması durumudur (Özata ve Karip, 2017, s. 411).

1.5.3 Görme Engelli

Görme engellilik, bireylerin gerek bir gerekse de iki gözünde birden ortaya çıkan tam veya kısmi görme kaybı olarak tanımlanmaktadır. Az görme durumu ise yapılan çeşitli uygulamalardan sonra görme işlevindeki bozukluğun devam etmesi olarak ifade edilmektedir (Özkan ve Akı, 2016, s. 82). Diğer bir ifadeyle görme engellilik, görme işlevinin çeşitli derecelerde ortadan kalkması durumudur (Özata ve Karip, 2017, s. 411). Görme kaybı bireylerde çeşitli şekillerde kronik bir stres ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca görme kaybı açısından tıbbi anlamda bir müdahalenin gerçekleşmemesi durumu bireyleri oldukça farklı psikolojik durumlara doğru sürükleyerek çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Özkan ve Akı, 2016, s. 82).

1.5.4 Zihinsel Engelli

Zihinsel engellilik tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Bunun nedeni zihinsel gelişim süreçleri ve yapılan tanımlamaların hangi yeterlilikleri kapsadığının net olarak bilinmemesinden ileri gelmektedir. Zihinsel engellilik durumu tanımlanırken çeşitli faktörler göz önüne alınmıştır. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilmektedir; zihinsel normalaltı sonucu ortaya çıkan sosyal yetersizlikler, doğuştan veya sonradan oluşan zihinsel gerileme, olgunlaşma sürecinde ortaya çıkan zihinsel gerilik, kalıtsal nedenlerden ya da hastalıklardan kaynaklanan zihinsel gerilik (Çolak ve Hergüner, 2016, s. 2439).

Diğer bir tanımlamaya göre zihinsel engellilik, zihinsel gelişim sürecinde ortaya çıkan yavaşlama, duraklama veya gerileme sonucunda oluşan, bireyin yaşlarına göre normalden farklı davranması durumudur (Özata ve Karip, 2017, s. 411).

1.5.5 Dil ve Konuşma Engelli

Dil ve konuşma engelliliği, bireylerin sözel irtibat kurma noktasında ortaya çıkan çeşitli dezavantajlar nedeniyle dil becerilerini kullanma ve konuşma süreçlerine adapte olma noktasında zorlanması durumu olarak ifade edilebilmektedir (Özata ve Karip, 2017, s. 411). Buna ek olarak dil ve konuşma engelliliği, duyduğu halde konuşamayan bireyleri, konuşma süreçlerini gerçekleştirebilmek için birtakım alet kullanan bireyleri, kekemelik sorunu yaşayan bireyleri, beyinsel problemlerden dolayı konuşamayan bireyleri ve dil, dudak veya damak yapısında ortaya çıkan çeşitli sorunlar sonucunda konuşamayan bireyleri içerisine almaktadır (Çetin, 2017, s. 107).

1.5.6 Süreğen Hastalıklar

Süreğen hastalıklar yapılan tanımlamaya göre normal olmayan, herhangi bir düzelme imkânı olmayan, kalıcı şekilde bir dezavantaj oluşturan, çeşitli patolojik süreçlerle birlikte ortaya çıkan bireylerin düzelebilmeleri veya eğitilebilmeleri için uzun süreli bakım veya takip gerektiren süreçler bütünü olarak ifade edilebilmektedir (Çakan ve Sezer, 2010, s. 162). Diğer bir deyişle, süreğen hastalıklar, sürekli tedavi ve bakım süreçlerine ihtiyaç duyulan kişinin çalışma ve yaşama kapasitesini olumsuz etkileyen hastalıklardır. Kalp-damar hastalıkları, sinirsel hastalıklar, kan hastalıkları söz konusu süreğen hastalıklara örnek gösterilebilmektedir (Özata ve Karip, 2017, s. 411).

1.5.7 Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Otizm)

Otizm, nöro-gelişimsel bir bozukluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda otizm üzerine çok detaylı bir şekilde araştırmalar yapılsa da yaklaşık altmış yıldan fazla süredir söz konusu hastalığın nedenleri tam olarak bilinmemektedir (Czaplinska vd., 2018, s. 1861). Bunun yanında otizm, bireylerin yaşamsal süreçlerinde erken dönemde kendini gösteren ve söz konusu bireylerin yaşamları boyunca süreklilik arz eden özellikle etkileşim ve iletişim alanında çeşitli sorunlar ortaya çıkaran gelişimsel bir bozukluk olarak ifade edilebilmektedir (ASPB-EYHGM , 2014, s. 11). Ayrıca yapılan bir diğer tanımlamaya göre

otizm, dilsel becerilerde veya sosyal uyum sağlama sürecinde kalıcı gecikmelerin görüldüğü nöro-gelişimsel bozukluk olarak ifade edilebilmektedir (Esen, 2018, s. 13).

1.5.8 Üstün Zekâlılık (Özel Yeteneklilik)

Üstün zekâlılık durumu, bir ya da birden fazla alanda akran olunan bireylere göre üstün bir performans gösterilmesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile belirli bir alanda normal dışı başarı gösterilirken diğer alanlarda ortalama bir başarı gösterilmesi durumu olarak karşımıza çıkmaktadır (MEB, 2009, s. 15).

1.6 Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Olarak Uygulanan Özel Eğitim Faaliyetleri

Engelli bireylerin toplumsal anlamda hayatın içerisinde var olabilmeleri amacıyla engelli bireylerin kendi yeterlilik ve uygunluklarına bağlı olarak toplumun diğer üyelerine sağlanan eğitim hizmetlerinden yararlanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda eğitim sistemleri incelendiğinde engelli bireylerin eğitim almalarının önündeki engeller kaldırılarak söz konusu özel eğitime verilen önemin gün geçtikçe artırıldığı görülmektedir (Şahin ve Güldenoğlu, 2013, s. 215).Eğitim toplumsal anlamda en önemli ihtiyaçlardan birisidir. Bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmek amacıyla her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da hiçbir ayırım gözletilmeden eşit şekilde faydalanmalarının sağlanması gerekmektedir (Gürek, 2016, s. 135).Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 42. maddesinde eğitim konusu ile ilgili olarak hiçbir yurttaşın eğitim hakkının engellenemeyeceği ve maddi durumları nedeniyle eğitimini devam ettiremeyen yurttaşların eğitim hakkının devlet tarafından sağlanacağı vurgulanmış aynı zamanda özel gereksinimi olan bireylere yönelik olarak devletin özel gereksinime sahip ve özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin yararına tedbirler alacağına yönelik ifadeler ortaya konulmuştur. Söz konusu bu maddede eğitim hakkının herkes için eşit şekilde uygulanacağı vurgulanmıştır (Vural ve Yücesoy, 2003, s. 145-146).

Özel gereksinime sahip bireyler, çeşitli nedenlerden dolayı çeşitli alanlarda yaşlılarından farklı tutum ve davranış sergileyen bireyleri ifade etmektedir (Usta, 2009, s. 81).

Özel gereksinime sahip bireylerin eğitiminde yapılan düzenlemelere bakıldığında söz konusu bu eğitim düzenlemelerinin özel eğitim ve rehabilitasyon olmak üzere iki başlıkta incelendiği görülmektedir. Bu bağlamda özel eğitim, bir bireyin yaşlılarından farklı davranışlar sergilemesi durumunda söz konusu bu bireye yönelik olarak hazırlanan ve bireyin toplumsal hayatta bireysel bir şekilde var olmasını amaçlayan düzenlemeler bütünü şeklinde

tanımlanırken rehabilitasyon ise özel gereksinime sahip bireylerin fiziksel veya çevresel kısıtlılıklarının mümkün olduğunca en aza indirilmesi ve bireyin bağımsız bir şekilde yaşayabilmesinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Vural ve Yücesoy, 2003, s. 146).

Özel eğitim, normal eğitim süreçlerinde istenilen verimi alamayan bireylerin özel gereksinimlerini karşılamak amacıyla özel eğitim almış kişiler tarafından özel olarak geliştirilmiş veya düzenlenmiş eğitim programları olarak tanımlanabilmektedir (Gürek, 2016, s. 136). Diğer bir tanımlamaya göre özel eğitim, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla özel olarak hazırlanmış teknikler ve personel ile uygun ortam şartlarında gerçekleştirilen eğitim türü olarak tanımlanmaktadır (Kösterelioğlu, 2013, s. 213). Özel eğitim kavramı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kişisel gelişim durumları açısından yaşıtı olan bireylerden farklılık gösteren bireylerin gerek eğitim gerekse de sosyal anlamda ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla uzman personel eşliğinde ve uygun eğitim programları aracılığıyla özel olarak hazırlanmış ortamlarda sürdürülen eğitim şeklinde tanımlanmaktadır. Özel eğitim kavramına yönelik olarak üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da özel eğitimin önleyici bir müdahale olarak görüldüğü ve söz konusu bu önleyicilik özelliğinin yanında iyileştirici ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin özelliklerine uygunluk göstermesi şeklinde üç temel ögesi bulunduğu (Doğan, 2019, s. 441).

Son zamanlarda özel eğitim konusu incelendiğinde dört temel nokta dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu konulardan birincisi, en az kısıtlayıcı ortamlar, ikincisi erken müdahale, üçüncüsü yetişkinliğe geçiş ve son olarak dördüncüsü ise özel eğitim- genel eğitim ilişkisidir. Söz konusu bu kavramları kısaca açıklamak gerekirse;

1.6.1 En Az Kısıtlayıcı Ortamlar

En az kısıtlayıcı ortamlar kavramı, engelli bir bireyin engelinden dolayı gerek ailesi gerekse de yaşadığı çevre ve ilişkide olduğu diğer bireyler tarafından dışlanmamasını veya bu dışlanmanın belli bir ölçüde olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Aynı zamanda engelli bir bireyin mevcut olan dezavantajı dolayısıyla toplumsal anlamda herhangi bir olumsuzluk yaşamadan hayatını sürdürebilmesini ifade etmek için kullanılmaktadır (Eripek, 2005, s. 9).

1.6.2 Erken Müdahale Dönemi

Erken müdahale kavramı, engelli olarak dünyaya gelen çocukların dezavantajlarının yapılan kontroller sayesinde kısa bir sürede anlaşılmasını ifade etmektedir. Bu durum oldukça önem taşımaktadır. Çünkü bu dönemde uygulanabilecek olan çeşitli tedavi ve uygulamalarla bu dezavantajlar giderilebilmekte ve bireyin yaşamına engelli olarak devam etmesi önlenebilmektedir (Eripek, 2005, s. 9).

1.6.3 Yetişkinliğe Geçiş Dönemi

Yetişkinliğe geçiş dönemi bütün bireyler için oldukça önemli bir kavramdır. Bunun nedeni bu dönemde bireylerin okul hayatlarının bitmesi ve diğer çeşitli süreçlerin başlamasından ileri gelmektedir. Bu dönem engelli bireyler için ayrı bir önem taşımaktadır çünkü engelli bireyler gerek istihdam hayatında gerekse de diğer alanlarda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu noktada yapılması gereken şey yönetenler tarafından çeşitli düzenlemeler yapılarak bu sorunların ortadan kaldırılmasıdır (Eripek, 2005, s. 10).

1.6.4 Özel Eğitim Genel Eğitim İlişkisi

Eğitim sistemi içerisinde özel eğitim uygulamalarına ihtiyaç duyan ve çeşitli dezavantajlarına uygun eğitim alması gereken birçok engelli birey genel eğitim sistemi içerisinde kalmaktadır. Bu durum sonraki süreçlerde çeşitli sorunlar ortaya çıkarabilmekte ve geri dönülmez sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılabilmesi amacıyla çeşitli uygulamalar geliştirilmeli ve doğru bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır (Eripek, 2005, s. 10).

Engelli bireylerin özel eğitim almaları, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamaları açısından büyük önem taşımaktadır. Engelli bireylere yönelik özel eğitimin çeşitli amaçları bulunmaktadır. Açıklanmak istenen bu amaçlar birkaç başlık altında incelenecek olursa özel eğitim olgusu daha anlaşılır bir çerçeveye bürünebilecektir. Özel eğitim olgusunun amaçları şu şekilde sıralanabilmektedir (Kösterelioğlu, 2013, s. 212):

- Özel eğitim alan bireylerin toplum içerisinde var olmalarını sağlamak
- Özel eğitim alan bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaları açısından yetkinliklerini oluşturmak

- Özel eğitim alan bireylerin yetenekleri ve yatkınlıkları bağlamında çeşitli iş ve meslek edinmelerini sağlamak
- Özel eğitim alan bireylerin sağlık ve beslenme ihtiyaçlarını sağlamak
- Özel eğitim alan bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde yaşamalarını sağlamak
- Özel eğitim alan bireylerin sosyal anlamda toplumun diğer üyeleriyle rahatlıkla ilişki kurmalarını sağlamak
- Özel eğitim alan bireylerin öğrenme alışkanlıklarının artırılması ve devamlılığının sağlanması yönünde adımlar atmak
- Özel eğitim alan bireylerin yaşamlarını daha kolay bir hale dönüştürmek.

Özel eğitim hizmetleri özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin yetersizlik türüne ve yetersizlik derecesine uygun olarak farklı şekillerde ve farklı ortamlarda verilebilmektedir. Söz konusu bu ortamlar; özel eğitim okulları, özel eğitim sınıfı, kaynaştırma eğitimi, özel eğitim kurumları, destek eğitim odası, bilim ve sanat merkezleri, rehabilitasyon merkezleridir (MEB, 2010, s. 2).

1.6.4.1 Özel Eğitim Okulları

Özel eğitim okulları, özel gereksinime sahip bireylere yönelik olarak söz konusu bireylerin dezavantajlarının türüne göre gece veya gündüz olmak üzere eğitim veren okul türüdür (MEB, 2010, s. 30). Diğer bir deyişle özel eğitim okulları, özel gereksinimleri yönünden benzerlik taşıyan bireylerin gereken şartlar sağlanarak ayrı bir okul ya da kurumda eğitim almalarını ifade etmektedir (573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK).

1.6.4.2 Kaynaştırma Eğitimi

Özel gereksinime sahip olan ve özel eğitim alması gereken bireylerin alacakları bu eğitimin uygun planlamalar yapılarak ve gereken şartlar sağlanarak yaşatları ile birlikte okullarda yapıldığı eğitim türüdür (573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK). Bunun yanında kaynaştırma eğitimi, özel gereksinime sahip bireylerin diğer kişilerle aynı ortamlarda bulunarak eğitim almaları olarak da tanımlanabilmektedir (MEB, 2010, s. 30). Daha genel bir tanımlama yapılacak olursa kaynaştırma, çeşitli olanakların sağlanmasıyla birlikte özel

gereksinimi olan bireylerin, özel gereksinimi olmayan bireyler ile aynı şart ve koşulda eğitim alabilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu hususta dikkat edilmesi gereken en önemli nokta özel gereksinimi olan bireylerin, özel gereksinimi olmayan bireyler ile aynı ortamlarda eğitim ve öğretime tabii tutulurken özel gereksinimi olan bireyler açısından herhangi bir dezavantajın ortaya çıkmamasının sağlanmasıdır (Batu, 2005, s. 17). Kaynaştırma eğitiminin temel amacı herhangi bir nedenden dolayı özel eğitime ihtiyaç duyan bireyin normal eğitim veren okullarda yaşatlarıyla birlikte eğitim almalarının sağlanmasıdır (Sucuoğlu, 2004, s. 15). Kaynaştırma eğitimleri engelli eğitiminde uygulanan en önemli yöntemlerden birisidir. Bu yöntemin başarılı olabilmesinin en önemli nedeni kaynaştırma eğitiminde görev alan personelin engelli bireylere yönelik olan tutum ve davranışlarının olumlu bir şekilde gelişme göstermesidir (Şahin ve Güldenoğlu, 2013, s. 216). Kaynaştırma eğitiminin engelli bireyler açısından birçok yararı bulunmaktadır. Bu eğitimlerin doğrudan doğruya engelli bireyleri hedef alması kaynaştırma eğitiminin ilk ve en önemli yararlarıdır. Buna ek olarak engelli bireyin kaynaştırma eğitimi ile birlikte engelli olmayan bireylerle aynı ortamlarda bulunması engelli bireyin toplumsal davranışlar anlamında beklenen davranışları sergilemesi yolunda en önemli adımlardan birisidir (Ulutaşdemir, 2007, s. 125-126).

1.6.4.3 Özel Eğitim Sınıfı

Özel gereksinime sahip bireylerin eğitim gördüğü okullarda çeşitli durumların ortaya çıkmasına bağlı olarak söz konusu bu bireylere yönelik olarak yetkili kurum ve kişiler tarafından söz konusu bireylerin dezavantajlarına uygun olarak düzenlenmiş sınıf ortamlarının hazırlanması ve tahsis edilmesi olarak tanımlanabilmektedir (MEB, 2010, s. 30).

1.6.4.4 Özel Eğitim Kurumları

Özel eğitim kurumları, özel gereksinime sahip olan ve özel eğitim alması gereken bireylere yönelik olarak, Engelli bireyleri iş hayatına hazırlamak veya herhangi bir meslek edindirmek amacıyla ya da özel gereksinime sahip bireylerin toplumsal anlamda başarılı olmalarını sağlamak amacıyla eğitim veren kurumlardır (MEB, 2010, s. 30).

1.6.4.5 Destek Eğitim Odası

Destek eğitim odası; okullarda, özel gereksinime sahip olmayan bireyler ile aynı sınıf ortamında eğitim alan özel gereksinime sahip olan bireylerin çeşitli dezavantajlarına yönelik olarak hazırlanan odalardır (MEB, 2010, s. 30). Kaynak oda sistemi, normal bir sınıfta eğitim

alan özel gereksinime sahip bireyin herhangi bir nedenle zorlanması durumunda normal sınıftan çıkararak kaynak odaya geçirilmesi ve bu kaynak odada özel öğretmenler eşliğinde ortaya çıkan eksikliğin giderilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken temel faktör kaynak odada eğitim alan öğrencinin normal sınıftaki eğitim ile paralel bir eğitim almasıdır. Ayrıca ifade edilmesi gereken diğer bir husus kaynak oda sisteminin çok fazla bir ayrışmaya neden olmasa da bireyler arasında fark yaratmasından dolayı eğitim sisteminde kullanılması önerilmemektedir (Batu, 2005, s. 18).

1.6.4.6 Bilim ve Sanat Merkezleri

Üstün yeteneğe sahip olan veya özel yeteneğe sahip olan bireylerin söz konusu bu yeteneklerini geliştirmek amacıyla faaliyette bulunan merkezlerdir (MEB, 2010, s. 30).

1.6.4.7 Rehabilitasyon Merkezleri

Doğum esnasında veya sonrasında ortaya çıkan herhangi bir engel durumunun ortadan kaldırılması veya gerek bireysel gerekse de toplumsal anlamda etkisini azaltmak amacıyla eğitim veren kurum ve kuruluşlardır (MEB, 2010, s. 30).

Bu düzenlemelere ek olarak özel eğitimin sağlanabilmesi amacıyla çeşitli destek hizmetleri ortaya konulmuştur. Bu destek hizmetleri sınıf içi yardım ve özel eğitim danışmanlığıdır.

1.6.4.8 Sınıf İçi Yardım

Sınıf içi yardım uygulamasında bir eğitim destek uzmanı sınıf içerisinde öğretmene destek hizmeti vermektedir. Burada ifade edilmesi gereken bir nokta sınıf içerisinde öğretmen ve destek uzmanının aynı anda bulunduğu durumdur. Bu yüzden her iki eğitimcinin birbirine uyum sağlaması ve uyum içinde çalışması oldukça önem taşımaktadır. Sınıf içi eğitim ile kaynak odası sisteminin en temel farkı, kaynak odası sisteminde öğrenci herhangi bir problem olması durumunda sınıftan çıkarılarak kaynak odasına alınırken söz konusu sınıf içi yardım uygulamasında tam aksine öğrenci sınıf içine alınarak ortaya çıkan sorunlar bu şekilde çözülmektedir (Batu, 2005, s. 19).

1.6.4.9 Özel Eğitim Danışmanlığı

Özel eğitim danışmanlığı sistemi diğer özel eğitim hizmetleri ile kıyaslandığında temel bazı farklılıklar olduğu görülecektir. Özel eğitim danışmanlığı sistemi üç temel ögeden oluşmaktadır. Bu ögeler, danışman, danışan ve danışılındır. Söz konusu sistemde özel gereksinimi olan bireyler hakkında danışman olan kişiden yardım alınarak ortaya çıkmış olan sorunun çözülmesi amaçlanmaktadır (Batu, 2005, s. 20).

Özel eğitim hizmetleri çeşitli ilke ve esaslar doğrultusunda ortaya konulmaktadır. Söz konusu bu ilke ve esaslar şu şekilde sıralanabilmektedir (Ulutaşdemir, 2007, s. 121).

- Özel gereksinime sahip olan bireyler, yetenek ve yeterlilikleri doğrultusunda kendi isteklerine bağlı olarak söz konusu özel eğitim hizmetlerinden faydalandırılmaktadır.
- Özel eğitim hizmetleri, özel gereksinime sahip olan bireylere yönelik olarak herhangi bir ayrımcılık uygulanmamaya dikkat edilerek ortaya konulmaktadır.
- Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitimi, söz konusu bireylerin eğitim performansları dikkate alınarak mümkün olduğunca özel eğitime gereksinim duymayan bireyler ile birlikte yapılmaktadır.
- Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim süreçlerinde herhangi bir aksaklık olmaması amacıyla söz konusu bu süreçlerde rehabilitasyon hizmeti sağlayan farklı kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapılmaktadır.
- Engelli bireylerin ailelerinin söz konusu bu eğitim süreçlerine başından sonuna kadar aktif şekilde katılmaları sağlanmaktadır.

Engelli bireylerin toplumsal anlamda yaşamlarını sürdürmelerinin önündeki en büyük engellerden birisi eğitim konusu üzerinde gerçekleşmektedir. Bu hususta asıl ihmal edilen konu ise engelli çocukların eğitimidir. Bu durumun düzeltilebilmesi amacıyla bu konuda daha somut adımların atılması gerekmektedir. Burada atılması gereken adımlardan birisi engelli bireylere yönelik olarak özel eğitim verecek olan personelin donanımlı bir şekilde yetiştirilmesidir. Ayrıca engelli bireylerin eğitim alabilmeleri açısından ortaya çıkan engellerden bir diğeri de eğitim kurumlarına ulaşımındaki fiziki şart ve koşullardır. Bu fiziki şart ve koşulların gereken şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Karataş, 2002, s. 47). Engelli bireyler için erken özel eğitim oldukça önem taşımaktadır. Erken özel eğitim 0-6 yaş

aralığında gelişimsel açıdan problem yaşayan çocukları kapsamaktadır. Bu bağlamda erken özel eğitim kapsamında engelli çocuklara bakmakla yükümlü olan ailelere yönelik olarak Bu özel eğitim programlarına katılmaları çeşitli yasal düzenlemeler vasıtasıyla zorunlu hale getirilmektedir. Erken özel eğitim kavramının çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar erken özel eğitim alan çocuklar için, engelli çocuğa sahip olan aileler için ve hizmet sağlayanlar için olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Birkan, 2002, s. 100).

1.6.4.9.1 Engelli Çocuklara Yönelik Amaçlar

- Çocukların fonksiyonel olarak gelişimlerinin sağlanması
- Çocukların ilerleyen süreçlerde toplumsal anlamda yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak
- Çocukların bireysel olarak yaşayabilmelerini sağlamak

1.6.4.9.2 Engelli Çocuklara Sahip Olan Ailelere Yönelik Amaçlar

- Çocuklarıyla ilgili karar alma süreçlerinin etkin ve doğru şekilde yürütmelerini sağlamak
- Çocuklarıyla doğru şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlamak
- Çocuklarının gelişim aşamalarını doğru ve bilinçli bir şekilde yönetmelerini sağlamak
- Toplumsal anlamda bütünleşmenin sağlanabilmesi yönünde adımlar atmak

1.6.4.9.3 Hizmet Sağlayanlara Yönelik Amaçlar

- Engelli çocukların ve ailelerinin toplumsal anlamda dışlanmalarını önlemek
- Erken özel eğitim programlarının gelişmesini sağlamak
- Engelli çocukları, Ailelerini ve bu kapsamda verilen hizmetlerin desteklenmesini sağlamak

1.7 Türkiye’de Tarihsel Açıdan Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Olarak Uygulanan Özel Eğitim Faaliyetleri

Türkiye’de tarihsel açıdan engelli bireylerin eğitimi incelendiğinde Osmanlı Devleti’nde engelli bireylerin yaşlı bakım evlerinde ikamet ettirildiği ve kendi dezavantajlarına ve özelliklerine uygun bir alanda istihdam ettirildiği görülmektedir. Buna ek olarak üstün zekâyâ sahip olan bireylerin ise Enderun mekteplerinde eğitim aldıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine bakıldığında 1913 yılında “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu” ile özel eğitim konusunda birtakım adımlar atılmıştır (Doğan, 2019, s. 446-447). Bu bağlamda Türkiye’de ilk olarak 1889 yılında İstanbul Ticaret Mektebi’nde işitme ve görme engelli bireyler için bir okul açılmış, bu gelişmenin ardından 1921 yılında İzmir’de Özel İzmir Sağırılar-Körler Okulu açılmıştır. 1951 yılı öncesinde özel eğitim hizmetleri Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan düzenlemeler ile yürütülmektedir. Bu tarihten itibaren özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından devralınmış ve yürütülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte 1951 yılında özel eğitim hizmetleri ilköğretim okulları seviyesinde uygulanmaya başlamış ve İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilmiştir. Özel eğitim alanındaki diğer bir gelişme ise özel eğitim öğretmenleri ile ilgili olmuştur. 1955 yılından başlayarak 1979 yılına kadar geçen sürede özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin bir kısmı bazı hizmet içi eğitim programlarına katılmış ancak büyük çoğunluğu bu alanda eğitim almadan faaliyet göstermiştir. Burada ortaya çıkan sorunun çözümüne yönelik ilk uygulama Anadolu Üniversitesi tarafından yapılmıştır.1983 yılında Anadolu Üniversitesi tarafından Özel Eğitim Öğretmenliği programı açılmıştır (MEB, 2010, s. 26-27).

Türkiye’de özel eğitim uygulamalarına yönelik olarak geçmişten günümüze kadar birçok adım atılmıştır. Bu adımların kronolojik olarak incelenmesi özel eğitim uygulamalarının değerlendirilmesi açısından büyük ölçüde faydalı olacaktır (Eripek, 2005, s. 10).

- 1923 yılında İzmir’de Sağlık Bakanlığı bünyesinde bir okul açılmıştır.
- 1944 yılında İstanbul’da konuşma, işitme ve görme engellilerin eğitimine yönelik Özel Sağır Dilsiz ve Körler Okulu açılmıştır.
- 1951 yılında özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir.

- 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü tarafından özel eğitim öğretmenliği ön lisans programı açılmıştır.
- 1955 yılında Ankara'da rehberlik uygulama merkezi açılmıştır.
- 1965 yılında Ankara Üniversitesi tarafından özel eğitim bölümü kurulmuştur.
- 1979 yılında özel eğitim öğretmenliği sertifika programları kurulmuştur.
- 1980 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- 1983 yılında 2916 sayılı özel eğitim kanunu çıkarılmıştır.
- 1983 yılında Anadolu Üniversitesi tarafından özel eğitim öğretmenliği programı açılmıştır.
- 1990 yılında Anadolu Üniversitesi tarafından özel eğitim bölümü kurulmuştur.
- 1991 yılında ilk olarak özel eğitim konseyi toplanmıştır.
- 1997 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur.
- 1999 yılında ilk olarak özürlüler şurası toplanmıştır.
- 2002 yılında Türkiye Özürlüler Araştırması yapılmıştır.

2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'nın çeşitli sonuçları bulunmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar hem engelli bireylerin eğitim istatistikleri açısından hem de sosyal istatistiklerin ortaya konulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Ulaşılan bu sonuçlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Güngör ve Güneş, 2012, s. 29).

- Engelli bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranı %12.29 seviyesindedir.
- Cinsiyet durumuna göre incelendiğinde ise süregen hastalıklarda kadınların oranı fazla iken diğer engel türlerinde erkeklerin oranı fazladır.
- Süregen hastalığa sahip olan engelli bireylerin oranı şehirlerde daha yüksekken, diğer engel türlerine sahip olan bireylerin oranı kırsal alanlarda daha fazladır.

- Eğitim durumu incelendiğinde altı yaşından büyük olan engelli bireylerin okuma yazma oranı, süreğen hastalığa sahip olan bireylerde %24.81 seviyesindeyken, diğer engel türüne sahip olan bireylerde %36.33 seviyesinde gerçekleşmiştir.
- Süreğen hastalığa sahip olan bireylerde yükseköğretim mezunu olma oranı, diğer engel türlerine sahip bireylere göre daha fazladır.
- Engelli bireylerin medeni durumları incelendiğinde ise süreğen hastalığa sahip olan bireylerin %7.43 ‘ü hiç evlenmemişken söz konusu bu oran diğer engel türlerine sahip bireylerde %34,4 seviyesindedir. Toplam nüfus içerisinde söz konusu bu oran %26.28 seviyesindedir.
- İşgücüne katılım oranları incelendiğinde süreğen hastalığa sahip olan bireylerde işgücüne katılım oranı %22.87 seviyesindeyken, diğer engel türlerine sahip bireylerde ise söz konusu bu oran %21.71 seviyesindedir.
- Süreğen hastalığa sahip olan bireylerde sosyal güvenliğe sahip olanların oranı %63.67 seviyesindeyken, diğer engel türlerine sahip bireylerde söz konusu bu oran %47.55 seviyesindedir.

Türkiye’de özel gereksinime sahip bireylere yönelik olarak tarihsel süreç içerisinde özel eğitim alanında ortaya konulan kanun ve düzenlemelere bakıldığında ilk olarak 1949 yılında 5387 sayılı “Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Daha sonraki süreçte ise 1961 yılında 222 sayılı “ İlköğretim ve Eğitim Temel Kanunu” çıkarılmıştır. Söz konusu bu kanuna ek olarak 1962 ve 1968 yıllarında özel eğitim yönetmeliği çıkarılmıştır. 1983 yılına gelindiğinde ise özel eğitime yönelik olarak 2916 sayılı “ Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” çıkarılmıştır. Aynı yıl yine özel gereksinime sahip bireylere yönelik olarak 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu” çıkarılmıştır. Ortaya çıkan bu gelişmenin ardından 1986 yılına gelindiğinde 3308 sayılı “Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu” çıkarılmıştır.1997 yılında ise 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” çıkarılmıştır (Vural ve Yücesoy, 2003,s. 148-149).

Sonuç olarak, yapılan düzenlemeler ile özel gereksinime sahip olan bireylere yönelik olarak eğitim alanında atılan birçok adım bulunmaktadır. Atılan bu adımlar birkaç başlık altında incelenecek olursa konunun anlaşılması açısından oldukça yararlı olacaktır.

Söz konusu bu uygulamaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Doğan, 2019, s. 454-455).

- Sağlık kurulları tarafından verilecek olan raporlarla engelli olduğu ortaya konulan çocuklara yönelik olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çeşitli yardımlar yapılmaktadır.
- Engelli çocukları olan aileler bilinç düzeylerini artırmak amacıyla Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından yürütülen danışmanlık faaliyetlerinden faydalanabilmektedir.
- Engelli durumda bulunan ancak eğitim alması gereken bireylere yönelik olarak özel eğitim hizmeti verilmektedir.
- Zihinsel engele sahip olan bireyler kendilerine özel olarak açılmış okullarda veya kaynaştırma eğitimi aracılığıyla eğitim alabilmektedirler.
- Görme engelli bireylere yönelik olarak “Braille Alfabeti” olarak isimlendirilen özel alfabe ile oluşturulan ders kitapları basılarak ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.
- İşitme engelli bireylere yönelik olarak meslek liselerine sınavsız şekilde yerleştirilme olanağı tanınmaktadır.
- Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) tarafından engelli bireylere yönelik olarak çeşitli öncelikler tanınmaktadır.
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) sınavlarında bedensel engelli bireylere yönelik olarak uygun bina koşulları sağlanmakta ve buna ek olarak görme engeli bulunan bireylere yönelik olarak da sınav süresine ek olarak 30 dakika süre verilmektedir.

Türkiye’de engelli bireylere yönelik olarak gerek eğitim gerekse de diğer haklar bağlamında çeşitli ilerlemeler kaydedilmiş ancak günümüzde dahi yeterli seviyeye ulaşılamamıştır. Bu aşamada bütün toplumda engellilere yönelik farkındalığın artırılması ve bu yönde adımlar atılması gerekmektedir (Seyhan ve Akduman, 2015, s. 159). Engelli bireylerin eğitimi ile ilgili atılması gereken birçok adım bulunmaktadır. Bu adımlardan ilk atılması gerekenler şu şekilde sıralanabilmektedir (Ulutaşdemir, 2007, s. 129).

- Özel gereksinim olgusunun tanımlaması tam ve doğru şekilde yapılmalı, kesintisiz olmalı, toplumsal anlamda ayrımcılık yapılmadan yürütülmeli, bireysel eğitim planları uygulanmalı, engelli bireylerin ailelerinin de söz konusu bu eğitim süreçlerinde varlık göstermelerinin sağlanması gerekmektedir.
- Engelli bireylerin eğitimlerine yönelik olarak her aşamada ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik olarak destek olabilmek amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturulmalıdır.
- Yaygın eğitim programları kullanılarak engelli bireylere yönelik olarak temel yaşam becerileri oluşturulmalıdır.

1.8 Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğine Yönelik Uygulamalar

Bir toplumda bireylerin toplumsal yaşamdan ya da istihdam alanından dışlanması hem makro hem de mikro anlamda çeşitli olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Ancak bireylerin istihdam edilmesi halinde milli gelir yükselecek buna bağlı olarak kişi başına düşen milli gelirin de yükselmesiyle toplumun mevcut refah seviyesinde hissedilir derecede bir iyileşme meydana gelecektir (Şen, 2018, s. 137). Bu bağlamda engelli bireyler daha az istihdam şansı bulan gruplar arasında yer almaktadır. Bu argümanı destekleyici birçok araştırma da bulunmaktadır (Arslan ve Altıntaş, 2014, s. 166). Bu durumun sonucu olarak engelli işgücü, üretim aşamalarını gerçekleştiren toplumsal gruplardır ve piyasada özel gereksinimlerine göre istihdam edilmeleri gerekmektedir.

Engelli bireylerin istihdam alanlarında varlık gösterebilmeleri, üzerinde çok ciddi bir şekilde durulması gereken bir konudur. Çünkü toplumsal alanda var olabilmenin temel koşulu istihdam alanından yani çalışmaktan geçmektedir. Bu açıdan bir değerlendirme yapılacak olursa engellilik olgusu gereken önlemler alınmazsa yoksulluk olgusunu beraberinde getirmekte ve yoksulluk olgusu da aynı şekilde kötü yaşam koşullarını beraberinde getirmektedir. Bu noktada söz konusu bu döngünün kırılabilmesi ise istihdam sorunlarının ortadan kaldırılabilmesiyle gerçekleşmektedir (Erten ve Ataş, 2019, s. 398). Diğer bir ifade ile engelli bireyler istihdam öncesinde ve istihdam edilmiş aşamada işsizlik oranının fazla olması ve eksik istihdam gibi engellerle yüz yüze gelmektedir. Bunun sonucu olarak engellilik olgusu ile yoksulluk olgusu arasında doğru orantı olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Yoksulluk

olgusuna paralel olarak engelli bireylerin daha düşük eğitim seviyesine sahip oldukları da söylenebilmektedir (Durmaz, 2017, s. 257).

Engelli istihdamının sağlanması noktasında çeşitli plan ve programların yapılıp istihdam sürecinin bu şekilde başlatılması gerekmektedir. Aksi takdirde gerek istihdam edilmiş aşaması gerekse de istihdamın sürdürülmesi noktasında başarı sağlanamayacaktır. Engelli bireyler işverenden iş talebinde bulunmak suretiyle ücretli çalışabilecekleri gibi kendi işlerini de kurabilmektedirler. Bu noktada dikkat edilmesi ve üzerinde durulması gereken nokta söz konusu bu aşamalarda engelli bireylere yönelik olarak gereken düzenleme ve teşviklerin yapılabilmesidir (Çondur vd., 2020, s. 349).

Engelli bireylerin istihdam alanına katılımları ve bu alanda süreklilik sağlamaları süreci oldukça zorlu geçen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerin istihdam sürecini istihdam öncesi ve istihdam sonrası olarak iki yönlü incelemek mevcut durumun gözler önüne serilebilmesi açısından olumlu olacaktır. Bu bağlamda engelli bireylerin istihdam edilmeden önceki süreçte yani istihdam edilmiş aşamasında karşılaştıkları sorunlara bakıldığında, faaliyette bulunulan iş ile ilgili gereken eğitim vb. olanakların yetersiz olması durumunda engelli bireyler genellikle vasıfsız işlerde çalıştırılmaktadır. Bunun yanında istihdam edildikten sonraki süreçte ise engelli bireylerin karşılaştıkları sorunlar; ulaşım, çevresel etmenler, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal güvenlik alanlarında ortaya çıkmaktadır (Kayacı, 2007, s. 80).

Engelli bireylerin istihdam edilmiş süreçlerindeki sorunlar detaylı olarak incelendiği takdirde aslında bütün bu sorunların bir şekilde birbirinin sebebi veya sonucu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda engelli bireylerin yetersiz eğitim almaları ve genel olarak vasıfsız işlerde çalıştırılıyor olması toplumsal anlamda bakıldığında engelli bireyleri oldukça olumsuz etkilemektedir. Bütün bu nedenlerin sonucunda da engelli bireylerin istihdam edilmiş süreçlerinde birçok olumsuzluk ortaya çıkmaktadır (Gönülaçan, 2016, s. 66).

Engelli bireyler eğitim sisteminde yapılan çeşitli uygulamalarla eşit eğitim almış olsalar da söz konusu istihdam süreçlerinde engelli bireyler ile engelli olmayan bireyler arasında ortaya çıkan diğer bir sorunda ayrımcılık sorunudur. Söz konusu bu ayrımcılık sorunu herhangi bir alanda engelli bireylerin hak ve özgürlüklerini toplumun diğer üyeleriyle eşit koşullarda kullanmasının engellilik nedenlerinden dolayı çeşitli olumsuzluklara uğraması veya engellenmesi olarak tanımlanmaktadır (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2011, s. 6).

Ayrımcılık dışında engelli bireylerin istihdam süreçlerinde ortaya çıkan birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi işverenlerin engelli işçi çalıştırmak istememesi veya çok fazla vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırmasıdır. Bu durum da engelli bireyler arasında işsizlik oranının çok yüksek seviyelere çıkmasına ve engelli bireylerin toplumun birçok alanında zorluk yaşamalarına neden olmaktadır (Gönülaçan, 2016, s. 67).

Engelli bireylerin istihdam sürecinde işe giriş sürecinin çok önemli olduğu düşünülse de aslında bu istihdam sürecinin sürdürülebilmesi daha önemli bir noktadır. Bu istihdam sürecinde engelli bireyleri en çok etkileyen nokta ise fiziki çalışma koşullarıdır. Söz konusu fiziki çevre koşulları engelli bireylerin dezavantajlarına uygun biçimde dizayn edilmediği takdirde işveren ve çalışan arasında olumsuz süreçler ortaya çıkmaktadır. İfade edilmeye çalışılan bu olumsuz süreçlerin başında da verimlilik konusu gelmektedir. Bu husus işten alınan verim ile çalışma ortamının uygunluğu arasında bir doğru orantı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Köksal, 2010, s. 60). Bu aşamada şu sonuca varılabilir. Engelli bireyler açısından fiziki çevre koşulları son derece önem taşımaktadır. Çünkü söz konusu fiziki çevre koşulları engelli bireylerin dezavantajlarına uygun düzenlendiği takdirde, engelli bireyler gerek istihdam süreçlerinde gerekse de toplumsal olarak diğer alanlarda daha rahat ve etkin bir şekilde var olabileceklerdir (Şemşit vd., 2016, s. 214).

Engelli bireylerin istihdam hayatında karşılaştıkları sorunlardan bazıları çok önemli olabilmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi bu sorunlardan bazıları ayrımcılık, eğitim eksikliği, çalışılan binaların ulaşım zorluğu, bilgilendirme süreçlerine erişimde zorluklar oluşması, kullanılacak olan çeşitli araç gerece ulaşımında yaşanan zorluklar şeklinde sıralanabilmektedir (Orhan, 2013, s. 48).

Engelli bireylerin istihdam edilebilirliklerine yönelik olarak piyasadaki farklı aktörlerden kaynaklanan çok çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Söz konusu bu sorunlar bir tablo halinde ortaya konulursa engelli bireylerin istihdam sürecinde ortaya çıkan zorluklar daha net bir şekilde anlaşılabilir olacaktır.

Tablo 2 Paydaşların Zorlukları

HÜKÜMET	SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
<ul style="list-style-type: none"> • İş kotalarının etkisiz oluşu • Engelli istihdamı ile ilgili veri/bilgi erişimi yetersiz • Avantajlar hakkında farkındalıklar sınırlı • Eğitimin Pazar(piyasa)'ya bağlı olmayacağı düşüncesi • Program başarısının sınırlı oluşu	<ul style="list-style-type: none"> • Beceri ve eğitim modelinin ölçeklenebilir olmasının zorlukları • Sürdürülebilir finansman eksikliği • Altyapının uygun olmaması • Eğitimin kalite durumu • STK'ların sayıca çok ancak parçalanmış oluşu • En iyi uygulamaların paylaşılması • Öğretmenlerin etkinlik durumu
ŞİRKETLER	ENGELLİ BİREYLER
<ul style="list-style-type: none"> • Becerikli adayların varlığı • Engelli bireylerin gerekli eğitim ve becerilerden yoksun olması • Engelli kişilere kaynak olacak merkezlerin olmayışı • Altyapı • İsteksizlik/düşünmeme	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitimdeki erişilebilirlik sorunu • Çeşitli engellerin etkisi • Aile ortamında veya toplumsal anlamda gereken desteğin verilmemesi • Etkileşimin sınırlı olması • Çevresel etmenlerin hızlı değişimi

Kaynak: Shenoy, 2011, s. 9

1.8.1 Türkiye’de Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğine Yönelik Yasal

Düzenlemeler

Türkiye’de engelli istihdamı açısından birçok yasal düzenleme ve devlet desteği bulunmaktadır. Çıkarılan yasalar ile yöneticiler tarafından engelli istihdamı açısından kamu sektörü kadar özel sektör işverenleri de yükümlülük sahibi olmaktadır (Kuzgun, 2009, s. 2452).

Türkiye’de önceki yıllarda işverenler tarafından engelli bireyler istihdam edilmek istenmemekteydi ancak ilerleyen süreçlerde gerek toplumsal kuruluşlar gerekse de birçok

ülkenin yönetenleri tarafından oluşturulan çeşitli yasal düzenlemeler sonucunda engelli istihdamının desteklenmeye çalışılması bir politika değişikliğine gidildiğini göstermektedir. Burada hükümetler tarafından ortaya konulan bu politika değişikliğinin belli başlı nedenleri bulunmaktadır. Bu değişikliğin nedenleri Türkiye özelinde incelenecek olursa genel bir değerlendirme yapılmasına yardımcı olacaktır.

Bu nedenler içsel ve dışsal nedenler olarak iki başlık altında incelenebilmektedir. İlk olarak dışsal nedenlere bakıldığında, dışsal nedenlerden en önemlisi küreselleşmedir. Ülkelerin dış pazarlara açılmasıyla insan kaynağı olan emek ve toplumun diğer kesimlerine göre daha düşük ücretlerle çalıştırılan engelli bireyler, istihdam alanı açısından değerli hale gelmiştir. Bunun yanında içsel nedenlerin en önemlisi ise 24 Ocak 1980 kararları sonrası ortaya çıkan ve ithal ikameciliği öngören ekonomik politika yerine ihracata yönelik bir ekonomik sistem benimsenmiş bunun sonucunda da düşük maliyetle üretim kapasitesinin artırılması amacıyla engelli işgücüne yönelik istihdam politikaları uygulanmış ve engelli işgücü istihdam edilmiştir (Kuzgun, 2010, s. 3).

Türkiye’de engelli bireylerin istihdamına yönelik yasal düzenlemelerden ilki 1967 yılında yürürlüğe konulan 854 sayılı Deniz İş Kanunu’dur. Ortaya konulan bu kanunun 13. maddesinde yer alan “Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma” ibaresiyle birlikte engellilere yönelik uygulamalar oluşmaya başlamıştır. Sonraki süreçte 1971 yılına gelindiğinde ise 1475 sayılı İş Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunun 25. maddesinde engellilere yönelik yasal düzenlemeler yerini almıştır (Hüseyinli vd., 2017, s. 141). Bununla birlikte Türkiye’de engellilere yönelik politikaların ve yasal düzenlemelerin yoğun olarak uygulanması 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın faaliyete geçirilmesi ve 2005 yılında 5378 sayılı “Özürlüler Kanunu” yürürlüğe girmesi ile birlikte olmuştur (Şişman, 2011, s. 171). Bu kanunun 14. maddesinde engelli bireylerin istihdam edilmelerine yönelik olarak gerek iş arama sürecinde gerekse de istihdam ediliş aşamasında uyulması gereken çeşitli kurallar vurgulanmıştır. Bu bağlamda engelli bireylerin mevcut işyerlerinde çalıştırılması durumunda ilgili bakanlıklarca çıkarılan yönetmelikler uyarınca mevcut işyerlerine “korumalı iş yeri” statüsü de kazandırılabilir (Durmaz, 2017, s. 264). Anayasanın 50. maddesinde yer alan hükümlerde “hiç kimse mevcut özel durumuna aykırı olan işlerde çalıştırılmaz” maddesi gereğince istihdam alanının engelli bireylerin erişebildikleri bir noktada tutulması amaçlanmıştır. Bununla birlikte aynı anayasanın 61. maddesi gereğince devletin, engelli bireylerin herhangi bir zorluk yaşamadan topluma uyum sağlamalarının sağlanması

noktasında görevli olduğu vurgulanmaktadır (Şişman, 2011, s. 172). Bütün bunlara ek olarak 2007 yılında Birleşmiş Milletler tarafından engelli bireylerin toplumun diğer kesimlerine uyum sağlayabilmeleri amacıyla bir sözleşme ortaya konulmuştur. Türkiye de bu sözleşmenin imzacılarından birisidir. Engelli Hakları Sözleşmesi ismiyle anılan sözleşmenin 27. maddesi uyarınca engelli bireylerin istihdamına yönelik olarak çalışma hayatında, toplumun diğer üyeleriyle eşit olduğu vurgulanarak imzacı ülkelerin kendi içlerinde gereken düzenlemeleri yapması gerektiği ifade edilmiştir (Durmaz, 2017, s. 265). 4857 sayılı İş Kanunu'na göre engelli bireyler fiziksel veya ruhsal fonksiyonlarının %40 oranında kaybaldığını sağlık raporuyla kanıtlaması sonucu engelli olarak nitelendirilmekte ve çeşitli ayrıcalıklara sahip olabilmektedir. Oran yükseldikçe farklı ayrıcalıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada en önemli ayrıcalıklardan birisi emeklilik durumuna yöneliktir. 5510 sayılı Sosyal Güvenlik Kanununa göre %40-%49 engellilik oranına sahip bir birey 18 yıl çalıştığı ve 4680 günlük çalışma süresini doldurduğu takdirde emeklilik hakkı kazanırken %50-%59 engellilik oranına sahip bireyler açısından 16 yıl ve 4320 günlük süre dolduğu takdirde emeklilik hakkı kazanılmış olmaktadır (Şişman, 2011, s. 195-204). Engellilere yönelik yasal düzenlemelerden bir diğeri de 2005 yılında yürürlüğe konulan 5393 sayılı Belediyeler Kanunu ve 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu'dur. Söz konusu kanunlarda belediyelerin engellilere yönelik görev ve sorumlulukları yer almaktadır. Bu noktada Belediye Kanunu'nun 14. maddesi gereğince engellilere yönelik hangi yöntemlerin uygulanacağı vurgulanırken 38. maddesi gereğince engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesi ve daha kolay şekilde uygulanabilmesi açısından engelli merkezleri oluşturulmasına yönelik olarak belediye başkanı görevlendirilmiştir (Hüseyinli vd., 2017, s. 144). Bütün bunlara ek olarak geçmişten günümüze kadar incelendiğinde Türkiye'de engellilere yönelik birçok yasa, yönetmelik ve düzenlemenin yapıldığı görülmektedir.

Engelli hakları ve engelli istihdam uygulamaları bağlamında bir diğer önemli olgu da kalkınma planlarıdır. Türkiye'de 1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan beş yıllık kalkınma planlarında da engelli haklarına ve engelli istihdam düzenlemelerine yer verildiği görülmektedir. Bu planlara kısaca değinmek gerekirse şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır. Birinci kalkınma Planı'nda (1963-1967) engelli bireylerin çeşitli gereksinimlerinin karşılanması gerektiği vurgulansa da bu planda engelli olgusuna oldukça yüzeysel bakılmıştır (Tokol ve Alper, 2015, s. 355). Buna ek olarak, Birinci Beş Yıllık kalkınma Planı'nda engelli bireylere yönelik olarak, tıbbi modelden sosyal modele

doğru bir gelişim süreci gerçekleştiği görölmektedir. Bununla birlikte bu planda engelli bireyler istihdam dışında kalan gruplar arasında değerlendirilmiştir (Göl vd., 2016, s. 788). İkinci kalkınma Planı'nda (1968-1972) engelli bireylere yönelik olarak istihdamı desteklemek amacıyla 1475 sayılı iş kanunu çıkartılmıştır. Üçüncü Kalkınma Planı'nda (1973-1977) görölen en önemli gelişme engelli bireylerinde içinde bulunduğu yardıma muhtaç vatandaşlara yönelik olarak 1977 yılında çıkarılan 2022 sayılı kanun düzenlemesi olmuştur (Tokol ve Alper, 2015, s. 355). Ayrıca İkinci ve Üçüncü Kalkınma Planları'nda engelli olgusu sosyal güvenlik bağlamında değerlendirilmiştir (Göl vd., 2016, s. 788). Dördüncü Kalkınma Planı'nda (1979-1983) engellilere yönelik olarak eşitlik adalet gibi sosyal konuların ele alındığı görölmektedir (Tokol ve Alper, 2015, s. 355). Bunun yanında Dördüncü Kalkınma Planı'nda engelli bireylere yönelik olarak kamusal ve sosyal hizmetler değerlendirilmiş ve söz konusu bu planda engelli nüfusuna yönelik istatistiki bilgilere yer verilmiştir (Göl vd., 2016, s. 788). Beşinci Kalkınma Planı'nda (1985-1989) kurumsal anlamda birtakım gelişmeler yaşanmış ve “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” ve “Türkiye Sakatları Koruma Vakfı” kurulmuştur. Altıncı Kalkınma Planı'nda (1990-1994) engellilerin istihdam ediliş sürecinde ve sonrasında yaşanan sorunları ortadan kaldırmak amacıyla birtakım adımlar atılmıştır (Tokol ve Alper, 2015, s. 355). Aynı zamanda Beşinci ve Altıncı Kalkınma planlarında engelli bireylerin eğitimi ve istihdamı üzerine gidilmiş ve bununla birlikte Altıncı Kalkınma Planı'nda engellilere yönelik fırsat eşitliği kavramı üzerinde durulmuştur. Yedinci ve Sekizinci Kalkınma planlarında sosyal modele yönelik çalışmalar yapılmış ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) kurulmuştur (Göl vd., 2016, s. 789). Ayrıca Sekizinci Kalkınma Planı'nda (2001-2005) 5378 sayılı Engelliler Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Tokol ve Alper, 2015, s. 356). Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise engelli bireylerin istihdam alanına ve özel eğitime ulaşım sorunları ele alınmıştır. Onuncu Kalkınma Planı'nda 2006 yılında imzalanan Engelli Hakları Sözleşmesi'nde yer alan erişebilirlik sorunu üzerinde durulmuştur (Göl vd, 2016, s. 791). Diğer yandan Onuncu Kalkınma planı'nda (2014-2018) geçmişten günümüze kadar ilk kez engelli ifadesinin kullanıldığı görölmektedir (Tokol ve Alper, 2015, s. 356). On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023) özel politika gerektiren gruplar olarak nitelendirilen engelli ve yardıma muhtaç bireyler için işgücü oluşturmak bağlamında ve istihdam sürecinde katılımın artırılması için gerekli adımların atılacağı vurgulanmış ve buna ek olarak engelli bireylerin çalıştırılacağı piyasa ve işyeri ortamlarının ihtiyaçlar doğrultusunda genişleteceği belirtilmiştir. Aynı zamanda engelli bireylere yönelik olarak “nitelikli danışmanlık” hizmeti sunulması amacıyla var olan çeşitli kuruluşların

sayılarının artırılması da On Birinci Kalkınma planı'nın amaçları arasındadır (Cumhurbaşkanlığı SBB, On Birinci Kalkınma Planı, s. 142). Bunun yanında 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) engelli bireylerin gerek sosyal yaşama katılmaları noktasında gerekse de iş arama ve istihdam süreçlerine yönelik birçok düzenleme olmasıyla birlikte engellilere daha kaliteli bir şekilde hizmet sunulabilecektir (Akpulat, 2019, s. 534).

Engelli bireylerin istihdam edilebilirliklerine yönelik olarak birçok yasa ve yönetmelik ortaya konulmuştur. Söz konusu bu yasa ve yönetmelikler ile birlikte çeşitli engelli istihdam yöntemleri belirlenmiş ve engelli istihdamının bu şekilde teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

1.8.2 Engelli Bireylerin İstihdam Yöntemleri

Engelli bireylerin istihdam hayatına katılabilmesi için çıkarılan yasa ve yönetmelikler birtakım istihdam yöntemleri belirlemiş ve engelli bireyleri istihdam etmekten kaçınan işverenlere de çeşitli yaptırımlar uygulanacağı vurgulanmıştır. İfade edilmek istenen istihdam yöntemleri yedi başlık altında toplanabilmekte ve şu şekilde sıralanabilmektedir:

- 1) Kota yöntemi,
- 2) Korumalı istihdam yöntemi,
- 3) Kişisel çalışma yöntemi,
- 4) İşverenlerin gönüllü olarak engelli istihdamı,
- 5) Evde çalışma yöntemi,
- 6) Kooperatif çalışma yöntemi,
- 7) Sadece engellilerin çalıştığı alanlarda istihdamdır (Genç ve Çat, 2013, s. 375-376).

1.8.2.1 Kota/Ceza Yöntemi

Kota sistemi, işverenlerin belli bir oranda engelli işçi çalıştırmasını gerektiren bir yöntem olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem engelli bireylerin iş bulma süreçlerini oldukça kolaylaştırmaktadır (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 36). Kota sistemi Avrupa'da ağırlıklı olarak 1. Dünya Savaşı sonrasında kullanılmıştır (Öz ve Orhan, 2012, s. 39). Kota sistemi ilk olarak 1919 yılında Almanya tarafından kullanılmıştır (Genç ve Çat, 2013, s. 375). Almanya'nın ardından 1920 yılında Avusturya, 1921 yılında İtalya ve Polonya, 1923 yılında ise Fransa

tarafından kullanılmıştır (Öz ve Orhan, 2012, s. 39). Kota sisteminde en önemli noktalardan birisi kota oranlarının belirlenmesidir. Kota oranlarının belirlenmesi, ülkelerin üretim sistemi içerisindeki kapasiteleri ve engelli bireylerin çalışabilirlik durumları göz önünde bulundurulurken belirlenmektedir (Eren, 2010, s. 35).

Kota sistemi istihdamın paylaşılmasını ve engelli bireylerin istihdam alanında bütünleşmelerini sağlamak amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu kota sisteminin yüzdesel durumu ülkelerin kalkınmışlık ve gelişmişliği açısından bir gösterge olarak kabul edilebilmektedir (Öz ve Orhan, 2012, s. 39). İstihdam açısından ifade edilmesi gereken bir diğer nokta da, kota sistemini uygulaması gereken ancak uygulamaktan kaçınan işverenlere çeşitli cezai işlemler uygulanmaktadır (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 36).

Türkiye’de engelli istihdamı ilk olarak 1967 yılında ortaya konulan 854 sayılı Deniz İş Kanunu ile göz önüne alınmıştır. Türkiye’de 1967 yılı öncesinde engelli istihdamı büyük oranda göz ardı edilmiştir. Bu kanun ile ülkemizde kota sistemi uygulanmaya başlanmıştır (Habalı, 2019, s. 58). 4857 sayılı İş Kanunu’na göre elli ve üzeri işçi çalıştıran işyerlerinde özel sektörde %3 kamu sektöründe ise %4 oranında engelli birey çalıştırılması zorunluluğu getirilmiştir (Karaaslan, 2020, s. 51).

Kota yönteminin ülkemizde diğer engelli çalıştırma yöntemlerine göre çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Söz konusu bu avantaj ve dezavantajları birkaç başlık altında incelemek mümkün olacaktır (Öz ve Orhan, 2012, s. 40).

1.8.2.1.1 Kota Yönteminin Avantajları

- Kota yönteminin en önemli avantajı çalışan sayısı elli ve üzeri olan işverenlerin özel sektörde %3, kamu sektöründe ise %4 oranında engelli işçi çalıştırma yükümlülüğünün bulunmasıdır.
- Engelli bireyler kota sistemi ile işgücü piyasasında kolay bir şekilde varlık gösterebilmektedirler
- Engelli işçi ve işveren arasındaki koordinasyon Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu noktada engelli bireyler, İŞKUR tarafından sürdürülen mesleki eğitim kurslarında eğitim alabilmektedirler (Öz ve Orhan, 2012, s. 40).

1.8.2.1.2 Kota Yönteminin Dezavantajları

- Kota sistemini uygulamayan işverenler çeşitli cezai işlemlerle karşılaşmalarından dolayı engelli bireylerin istihdam süreçlerinde olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebilmektedirler.
- Engelli çalıştırma zorunluluğu bulunan işverenlerin buna ek olarak doktor ve çeşitli durumlarda iş güvenliği uzmanı da çalıştırması gerekmektedir. Bu durum da işveren maliyetlerini artırmaktadır.
- Kota uygulaması engelli bireylere yönelik toplumsal algının olumsuz şekilde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Daha açık bir ifade ile işsiz engelli bireylerin kota uygulamasıyla iş bulabilmeleri durumunda engelli olmayan işsiz bireyler, engelli bireylere karşı önyargılı olabilmektedirler.
- Kota uygulamasının uygulanabilir olması için işverenin elli işçi çalıştırması gerekmektedir. Bu durum da düşük kapasiteli iş yerlerinin bu uygulamaya dahil olmamasına neden olmaktadır.
- Kota uygulamasını olumsuz etkileyen bir diğer etken de coğrafi koşullardır. Büyük sanayi işletmelerinin bulunduğu alanlarda fazla sayıda engelli birey istihdam edilirken, küçük işletmelerin bulunduğu alanlarda daha az sayıda engelli birey istihdam edilmektedir (Öz ve Orhan, 2012, s. 40).

1.8.2.2 Korumalı İstihdam Yöntemi

Korumalı işyeri, piyasada istihdam güçlüğü çeken engelli bireylere yönelik olarak devlet tarafından, bu bireylerin istihdam edilmeleri amacıyla işyerlerine çeşitli teşvik ve düzenlemelerin yapıldığı istihdam yöntemidir (Bozatay ve Ayyıldız, 2018, s. 88). Daha açık bir ifadeyle korumalı istihdam yöntemi, işgücü kaybı yaşayan engelli bireylere yönelik istihdam alanı açan iş yerlerine çeşitli sübvansel yardımların yapılması yöntemidir. (Genç ve Çat, 2013, s. 376).Korumalı istihdam yönteminin amacı, engelli bireylere rekabetsiz ortamda koruyucu bir biçimde istihdam sağlamaktır. Bunun yanında korumalı iş yeri uygulamasının beş farklı amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar; engelli bireyleri işe yerleştirmek, mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilmesi, mali performansı artırmak, engellilerin kendisini gerçekleştirmesini sağlamak şeklinde sıralanabilmektedir (Öz ve Orhan, 2012, s. 41-42). Bu

noktada bir iş yerinin korumalı iş yeri statüsü kazanabilmesi için işverenin sekiz ve üzeri engelli birey istihdam etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda statünün kaybedilmemesi noktasında işyerinde çalışan engelli bireylerin, çalışan diğer bireylere oranının %75 seviyesinde tutulması gerekmektedir (Karaaslan, 2020, s. 51).

Korumalı işyerlerinin birçok yararı bulunmaktadır. Söz konusu bu yararlardan en önemlisi, çalışma ortamındaki çalışanların tamamının engelli bireylerden oluşmasından dolayı istihdamı sürdürme aşamalarında engelli bireyler ile engelli olmayan bireyler arasındaki uyumsuzlukların yaşanmamasıdır (Öz ve Orhan, 2012, s. 42).

Korumalı İşyeri Hakkında Yönetmelik'e göre bireylerin söz konusu bu işyerlerinde çalışabilmeleri için çeşitli şartların sağlanmış olması gerekmektedir. Bu şartlar üç başlık altında sıralanabilmektedir (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 37)

- Asgari olarak %40 oranında zihinsel veya ruhsal engelli olmak
- 15 yaşını doldurmuş olmak
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)'a kayıtlı olmak

Korumalı işyeri uygulamasının, işyerlerinde çalışan engelli bireyleri ilerleyen süreçlerde normal piyasaya geçirmek gibi bir hedefi bulunmaktadır. Bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla korumalı işyeri uygulamasında birçok program bulunmaktadır. Bu programlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Habalı, 2019, s. 57).

- **Korumalı Dış İstihdam:** Engelli bireylerin çalışma ortamlarının açık şekilde dizayn edildiği korumalı çalışma yöntemidir.
- **Kuşatılmış Alan:** Korumalı işyerinde yer alan üretim alanlarıdır.
- **İş Kooperatifleri:** Geri dönüşüm atölyeleri bu kapsama girmektedir.
- **Sosyal Girişimler:** Açık iş sahalarında çalışan bireyler ile eşit şart ve haklara sahip olan engelli bireylerin bulunduğu çalışma alanlarıdır.

1.8.2.3 Kişisel Çalışma Yöntemi

Kişisel çalışma yöntemi, engelli bireylerin kendilerince istihdam alanı açarak hayatlarını sürdürdüğü bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir. Ancak kişisel çalışma

yöntemi engelli bireyler tarafından uygulanabilirliği oldukça sınırlı bir yöntemdir (Genç ve Çat, 2013, s. 376). Uygulanabilirliği sınırlı olsa da engelli bireylere bir işverene bağlı olmadan kendi işinde çalışabilirlik sağlaması açısından oldukça önemli bir yöntem olarak görülmektedir (Öz ve Orhan, 2012, s. 42). Bu yöntemin uygulanabilmesi birkaç şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Bu şartlar birkaç başlık altında sıralanacak olursa modelin anlaşılması açısından oldukça yararlı olacaktır.

İfade edilen bu şartlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Habalı, 2019, s. 55):

- Engelli bireylerin eğitim durumu
- İş kurulacak olan dönemdeki ekonomik koşullar ve sermaye yaratabilme
- Engelli bireylerin yapacakları iş konusundaki eğitim durumu
- Girişimciliğin özendirilmesi

Kişisel çalışma yöntemi Türkiye’de çok yaygın olmamakla birlikte seyyar simit satıcılığı ve piyango bileti satıcılığı engellilere yönelik kişisel çalışma yönteminin uygulama alanı örneklerinden bazılarıdır (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 40).

1.8.2.4 İşverenlerin Gönüllü Olarak Engelli İstihdamı

İşverenlerin gönüllü olarak engelli istihdamı yöntemi, işverenlerin üzerlerinde hiçbir baskı veya zorunluluk hissetmeksizin engelli birey istihdam etmesi yöntemidir (Öz ve Orhan, 2012, s. 43). Burada ortaya çıkan temel problem çalışma hayatında diğer çalışanların engelli bireylere yönelik olarak önyargılı tutum ve davranışlarıdır. Bu noktada atılması gereken adım ise toplumsal anlamda engelli bireylerin çalışma yaşamına ve toplumsal yaşamına dair farkındalık oluşmasını sağlamaktır (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 40).

1.8.2.5 Evde Çalışma Yöntemi

Günümüz teknolojisinde birçok iş türü işyeri ortamı gerektirmeden internet üzerinden yürütülebilmektedir. Bu yöntem daha çok özürsüzlük derecesi yüksek ve hareket alanı kısıtlı olan engelli bireylere yönelik olarak kullanılmaktadır (Öz ve Orhan, 2012, s. 44). Fiziki çalışma gerektiren işlerde ise yapılacak olan işler engelli bireylerin ev ortamında yürütebilecekleri şekilde düzenlenmektedir. Türkiye’de söz konusu bu yöntem iş kanunu içerisinde yer almaktadır (Köksal, 2010, s. 57).

1.8.2.6 Kooperatif Çalışma Yöntemi

Kooperatif çalışma yöntemi, engelli bireylerin kendilerinin kurduğu veya çeşitli devlet kurumlarının desteğini alarak kurulmasını sağladığı çeşitli kooperatiflerde istihdam sağladığı yöntemdir (Eren, 2010, s. 33). Kooperatif çalışma yöntemi, işbirliğine dayanmasından dolayı bireylerin yetenek ve becerilerini iyileştirmelerini sağlayıcı bir etki ortaya koymaktadır (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 40). Kooperatif çalışma yöntemi incelendiği taktirde korumalı işyeri uygulamasına oldukça benzediği görülmektedir. Bu noktada en temel farkı korumalı işyeri ortamlarında örgütlenme işyerleri şeklinde yapılırken kooperatif çalışma yönteminde ise örgütlenme kooperatifler aracılığıyla yapılmaktadır (Bozatay ve Ayyıldız, 2018, s. 89).

1.8.2.7 Sadece Engellilerin Çalıştığı Alanlarda İstihdam

Bu istihdam yönteminde engelli bireyler, engel türüne uygun olan işlerde çalıştırılmaktadır (Kayıhan ve Köse, 2018, s. 40). Bu yöntemin verimli olabilmesi, engelli bireylerin engel türlerine göre değerlendirilip kendilerine uygun işlerde çalıştırılması gerekmektedir (Bozatay ve Ayyıldız, 2018, s. 89).

1.9 Engelli Bireylerin Sosyal Sorunları

Engelli bireyler, engel türlerine bağlı olarak sosyal hayatta birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar, toplumun diğer üyeleri tarafından önemsenmese veya göz ardı edilse de engelli bireyler için oldukça önemli bir yere sahiptir(Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum, 2011, s. 12):

1.9.1 Engellilere Yönelik Tutum ve Davranışlar

Engellilere yönelik yanlış tutum ve davranışlar, toplumsal anlamda engelli bireyleri oldukça olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzlukların en başında da yaşam kalitesi gelmektedir. Engelli bireylerin yaşam kalitesini etkileyen birçok tutum ve davranış bulunmaktadır.

Söz konusu bu tutum ve davranışlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum, 2011, s. 5):

- Yaş ve cinsiyet
- Yaşanılan yer

- Sosyal çevre ile oluşturulan ilişkiler
- Ailesel faktörler
- İkamet edilen bina durumu
- Eğitim, sağlık ve beslenme koşulları
- Sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik faktörleri
- Toplumsal yaşama katılım durumu
- Yaşanılan kentteki ulaşılabilirlik durumu
- Engelli bireylere yönelik düzenlenen aktiviteler

Engelli bireyler ile iletişim kurulurken dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu durumun nedeni olarak da engelli bireyler ile iletişim kurulurken sergilenecek herhangi yanlış söylem veya davranışın engelli bireyi özellikle psikolojik açıdan olumsuz etkileyebilecek olması gösterilebilmektedir. Bu bağlamda engelli bireylere yönelik olarak önerilen tutum ve davranış şekilleri bulunmaktadır. Bu tutum ve davranış şekilleri şu şekilde sıralanabilmektedir (Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum, 2011):

- Engelli bireylere de engelli olmayan bireylere davranıldığı şekilde davranılmalıdır.
- Engelli bireylerin herhangi bir konuda yardıma ihtiyacı olduğu fark edildiğinde öncelikle yardıma ihtiyacı olup olmadığı sorulup sonrasında yardım edilmelidir.
- Engelli bireylere yönelik olarak fiziksel temasta bulunma noktasında oldukça dikkat edilmelidir.
- Engelli bireylerle iletişim kurma aşamasında, söz konusu bireyler dikkatle dinlenmeli ve sonrasında kelimeler seçilerek konuşulmalıdır.
- Engelli bireylere yönelik olarak önyargılı tutum ve davranışlarda bulunulmamalıdır.

1.9.2 Erişim ve Ulaşım Sorunları

Erişim ve ulaşım konusu engelli bireylerin bütün hayatlarını etkileyebilen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kentsel yaşamda bu konu daha da önem

kazanmaktadır. Bu bağlamda erişebilir olma ve ulaşılabilir olma ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Daha açık bir ifade ile ulaşılabilir olma; hayatta karşımıza çıkan hak ve hizmetlere ulaşabilmek olarak tanımlanırken, erişebilir olma ise engelli bireylerin toplumsal hayatta, engelli olmayan bireyler gibi bağımsız olarak, bireysel şekilde yaşayabilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Tiyek vd., 2016, s. 228).

Erişebilir olma, “kesintisiz ulaşım” şeklinde de tanımlanabilmektedir. Diğer bir deyişle erişebilir olma, bireylerin herhangi bir ihtiyacını gidermek amacıyla çeşitli alanlara ve bilgilere ulaşabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nokta erişim veya ulaşım iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi fiziksel uyum, ikincisi ise bilgiye ulaşım. Fiziksel erişim, ulaşım faktörlerinin (otobüs, tren vb.) engelli bireylerin kullanımını göz ardı etmeden tasarlanması için gereken altyapının oluşturulması şeklinde tanımlanmaktadır. Bilgiye ulaşım ise fiziksel ve elektronik bilgi kaynaklarına ulaşım şeklinde tanımlanmaktadır (Taşcı, 2016, s. 167).

Erişebilir olma ve hareketli olma, konut ve yolların ne şekilde dizayn edildiğine göre şekillenir. Buna ek olarak belirli gruplar arasında iletişimi sınırlandırır (Evans, 2009, s. 366). Bina ve yolların durumu, çeşitli ulaşım araçlarının ulaşılabilir olması, engelli bireylerin toplumsal hayatta var oluş derecelerini etkileyen faktörler arasındadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, 2009, s. 94).

Engelli bireylerin büyük bir çoğunluğu günümüzde kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu noktada çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara göre şehirlerdeki binalar, yollar veya halka açık alanlar engelliler açısından erişebilirlik anlamında olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Şehirlerde erişebilir olmanın önündeki engellerin kaldırılması, sosyalleşme ve refahı olumlu etkilemektedir. Bu nedenle kentlerde erişebilirliği artırmak gerekmektedir (Erten ve Aktel, 2020, s. 900-901). Bu bağlamda erişebilirlik konusu engelli bireyler açısından bir hak olarak değerlendirilmeli ve bu doğrultuda adımlar atılmalıdır (Kesgin, 2014, s.7).

Bireylerin erişebilir olma konusunda zorlandıkları en önemli konu ulaşım faaliyetlerinin yetersiz olmasıdır. Bu ulaşım sorunları şu şekilde sıralanabilmektedir (Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum, 2011, s.14).

- Yaya yollarının engelli bireylere uygun tasarlanmamış olması

- Yaya geçitlerinde rampa vb. düzenlemelerin yapılmamış olması
- Toplu taşıma araçlarının engelli bireylere yönelik düzenlenmemiş olması
- Toplu taşıma araç kapılarının gereken ölçülerde yapılmaması

Herhangi bir alanda çevre düzenlemesi yapılırken toplumun bütün üyeleri düşünülerek yapılması gerekmektedir. Bu uygulamanın yerel yönetimler vasıtasıyla uygulanması gerekir. Çünkü engelli bireylerin toplumsal hayatta var olabilmeleri fırsat eşitliği ilkesinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır (Öztürk, 2011, s. 26-27).

Erişebilir olma ve ulaşılabilir olma konusunda gerek merkezi yönetimlerin gerekse de yerel yönetimlerin yerine getirmesi gereken görevler bulunmaktadır. Bu görevler şu şekilde sıralanmaktadır (TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, 2009, s. 111).

- Yerel yönetimlerin, toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin kullanımına uygun olmasına dikkat etmesi gerekmektedir.
- Çeşitli kurum ve kuruluşların binalarının ve tesislerini engelli bireylerin erişebileceği şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.
- Yaya yollarının ve kaldırımların engelli bireylerin kullanımına uygun tasarlanması gerekmektedir.
- Engelli bireylerin iletişim veya haberleşmelerinin önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde erişebilirlik konusu "fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime ulaşabilme" olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte BM Engelli Hakları Sözleşmesi(EHS) erişebilirlik konusunda evrensel tasarım olarak adlandırılan bir kavramı ortaya koymuştur. Söz konusu bu kavramın yedi temel ilkesi bulunmaktadır. Söz konusu bu kavramlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Erten ve Aktel, 2020, s. 901-902):

- **Eşit kullanım:** Yapılacak olan tasarım, çeşitli dezavantajlara sahip bireylerde düşünülerek ortaya konulmalıdır.

- **Esnek kullanım:** Tasarım bireylerin kendine özgü tercih ve becerilerine uygun olarak ortaya konulmalıdır.
- **Basit ve sezgisel kullanım:** Yapılacak olan tasarım çeşitli değişkenler hesaba katılmadan basit ve kolay kullanılabilir olmalıdır.
- **Algılanabilir bilgi:** Kullanıcının ulaşmak istediği bilgilere verimli bir şekilde ulaşabilmesi sağlanmalıdır.
- **Hata toleransı:** Yapılacak olan tasarım ortaya çıkabilecek çeşitli olumsuzlukların veya kazaların sonuçları hesaba katılarak önleyici bir şekilde ortaya konulmalıdır.
- **Düşük fiziki çaba:** Bireylerin yapılacak olan tasarımdan, en yüksek verimi en az efor sarfiyatıyla elde etmesi sağlanmalıdır.
- **Yaklaşma ve kullanım için boyut ve alan:** Bireylerin vücut yapıları, boy uzunlukları kısacası fiziksel özellikleri nasıl olursa olsun yapılacak olan yapı, yaklaşma, erişim, kullanım ve yönetme için uygun ölçülerde tasarlanmalıdır.

BM erişebilirlik kavramına çok önem vermiş ve üzerinde durmuştur. Bu noktada Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi Sekretaryası erişebilirlik konusunda birtakım ilkeler ortaya koymuştur (Erten ve Aktel, 2020, s. 903):

- Erişebilirlik, bireylerin insan haklarını kullanabilmeleri bağlamında bir önkoşuldur.
- Erişebilirlik, tüm bireylerin ortak olarak faydalanması gereken bir olgudur. Bu açıdan erişebilirlik olgusunun kapsayıcı ve sürdürülebilir olması için iyi bir politika geliştirilmesi şarttır.
- Kentlerde, gerek kamusal alanlarda gerekse de çeşitli tesislerde erişimin sağlanamadığı bir durum hayal edilemez.

1.9.2.1 Türkiye’de Erişebilirlik Alanındaki Düzenlemeler

Tablo 3 Türkiye’de Erişebilirlik Alanındaki Düzenlemeler

YIL	İLGİLİ MEVZUAT	DÜZENLEMELER
1997	572 Sayılı KHK	Engelli bireylerin erişebilirliği ile ilgili oluşturulan ilk düzenlemedir.
1999	3194 Sayılı İmar Kanunu	3194 Sayılı İmar Kanunu’na 572 sayılı KHK ile engelli erişebilirliğinde yapılacak fiziki uygulamalarda Türk Standartları Enstitüsü (TSE) standartlarına uyulması gerektiği ile ilgili madde eklenmiştir.
1999	Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği	Engelli bireylerin erişebilirliğinde yapılacak fiziki uygulamalarda TSE’nin engelli bireylerle ilgili standartların (Bkz: TS 23599, TS 12576, TS 9111, TS 12460, TS 12574, TS 12575, TS 12637 ve TS 12694) dikkate alınmasını zorunlu kılan düzenleme getirilmiştir.
1999	Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik	Yapılan planlarda engelli bireylerin erişebilirliğini sağlamak amacıyla yapılan her türlü uygulamada yasal düzenleme ve TSE standartlarının dikkate alınması zorunluluğunun getirilmesi
2004	Toplu Taşıma Araçları Tip Onay Yönetmeliği	“Hareket Engelli Yolcuların Araca Giriş-Çıkışlarını Kolaylaştıran Teknik Donanımla İlgili Şartlar”a uyularak Araç Tip Onayı alma zorunluluğu
2005	5378 Sayılı Kanun	Fiziksel çevrenin, söz konusu kanunun yürürlük tarihinden itibaren 7 yıl içerisinde engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmesi zorunluluğunun getirilmesi

2005	Şehir içi Toplu Ulaşım Hizmetlerinde Yer Alan Otobüsler ile İlgili İçişleri Bakanlığı Genelgesi	Belediyeler eliyle işletilen ve denetlenen Sınıf 1 ve Sınıf 2 otobüslerin teknik şartlara uygunluğunun sağlanması, duraklarda engellilerin iniş ve binişlerinin kolaylaştırılması, otobüs içinde bilgilendirme amaçlı sesli ve görsel sistemin eklenmesi hakkında düzenleme
2012	6353 Sayılı Kanun	5378 Sayılı Kanun'un geçici 2. ve 3. Maddesindeki 7 yıllık sürenin 8 yıl olarak değiştirilmesi
2012	6353 Sayılı Kanun	Erişebilirlik standartlarının denetlenmesi amacıyla her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile engelliler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılması, eksiklikleri tamamlamak için 8 yıllık süreye ek olarak 2 yıllık süre verilebileceği
2013	Erişebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği	Halka açık alanlar ile toplu taşıma araçlarına erişimin izleme ve denetimini yapacak komisyonun oluşturulması, çalışma usulleri, kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ek süre verilmesine idari para cezalarının uygulanmasına ve bütçeye gelir sağlayan idari para cezası tutarlarının kullanılması

Kaynak: Akıncı, 2019, s. 9

İKİNCİ BÖLÜM

2. GİRİŞİMCİLİK OLGUSU ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

2.1 Girişimcilik Olgusuna Yönelik Olarak Yapılan Tanımlamalar

Girişimcilik; girişimcinin, elinde bulunan kaynaklarla yetinmeyip piyasadaki fırsatları kovaladığı süreç olarak ifade edilmektedir. Girişimcilik süreci ise girişimcinin, işletmenin başarısı için üretim faktörlerini birleştirme yeteneği olarak tanımlanabilir (Lekoko vd., 2012, s. 12024). Girişimcilik kavramı çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomi, psikoloji ve işletme yönetimi gibi organizasyonlarda gerçekleşmektedir (Ağca ve Yörük, 2006, s. 157).

Girişimci kavramı ilk olarak Richard Cantillon tarafından kullanılmıştır. Cantillon'un tanımına göre girişimci, piyasadaki fırsatları değerlendirmek amacıyla oluşan risklere katlanan kişidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus Cantillon'un girişimciyi bir firma sahibi olarak düşünmesidir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 15).

Girişimcilik teorisi 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu teoriye göre girişimci, risk alarak yeni değerler ortaya çıkaran kişidir. Diğer bir ifade ile çeşitli fırsatların ortaya çıkmasını bekleyen ve söz konusu bu süreçte risk almaktan çekinmeyen kimse olarak tanımlanabilmektedir (Soydan, 2008, s. 6).

Girişimcilik kavramı, Fransızca "entreprendre" ve Almanca "unternehmen" sözcüklerinden türetilmiştir. Türkçe 'de ise "üstlenmek" anlamına gelmektedir. Richard Cantillon'a göre girişimcilik kavramı sermayedarlar(arazi sahipleri), girişimciler(arbitrajcı) ve işçiler olmak üzere üç temel ögeden oluşmuştur. Bu sistemde en büyük pay girişimciye aittir. Çünkü girişimci, değişim ve dönüşümden sorumludur. Joseph Schumpeter girişimcilik kavramı üzerinde önemli katkılar sağlamıştır. Girişimcilik ile ilgili görüşlerini 1911 yılında basılan "The Theory of Economic Development" isimli eserinde ortaya koymuştur. Schumpeter bu kitabında "yaratıcı yıkım" kavramı üzerinde durmuştur. Yaratıcı yıkım kavramı, girişimci olan firmaların girişimci olamayan firmaları ortadan kaldıracığına yönelik bir varsayımdır. Bu noktada yaratıcı yıkımın gerçekleşmesiyle birlikte ekonomik büyüme de yükselecektir. Schumpeter'a göre girişimcilik," Yeni faktör kombinasyonları şeklinde yeni ürünler ya da bilinen bir üründe yeni nitelikler, yeni üretim metotları uygulanması veya

gerçekleştirilmesi, yeni örgütsel formlar veya tedarikte yeni formlar, yeni satış pazarları açılmasıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır (Ağca ve Yumuşakipek, 2015, s. 13-14).

Girişimcilik terimi tanımlanırken araştırmacılar tarafından en büyük problem, girişimcilik teriminin tam karşılığının bulunamaması olmuştur. Richard Cantillon girişimci terimini kar etme güdüsüyle hareket eden ve bu süreçte ortaya çıkan tüm riskleri kabul eden kişi olarak tanımlamıştır. Joseph Schumpeter girişimci terimini mevcut ekonomik düzeni çeşitli yenilikler yaparak düzenleyen ve bu süreçte yeni mal ve hizmetler üreten kişi olarak tanımlamıştır. Bir diğer tanımlamaya göre girişimci, piyasadaki çeşitli fırsatları takip eden ve değerlendiren kişi olarak ifade edilmiştir (Short ve Dunn, 2002).

Girişimcilik olgusu verilecek olan iki kararın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kararlardan birincisi; kişisel yaşamı değiştirme, ikincisi ise yeni bir işe başlama faaliyetinde bulunmadır. Girişimcilik; yenilik, yaratıcılık, risk alma, yeni yatırımlar yapma, yönetim ve organizasyon gibi alanlarla etkileşim halindedir. İlâveten girişimcilik stratejik bir faaliyet olarak da tanımlanabilmektedir. Girişimcilik faktörü, Türkiye’de ve dünyada istihdam alanının yaratılması açısından en önemli araçlardan birisi olarak da ifade edilebilmektedir. Bunun yanında girişimcilik zengin olma sürecinin dinamik bir faktörü olarak da ifade edilebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 21).

Girişimcilik, zaman ve çaba faktörlerinin ortaya konulmasıyla ve finansal, psikolojik ve sosyal risklerin alınmasıyla maddi kazanç ve bireysel tatminin elde edilmesi yoluyla farklı bir şeyler ortaya koyma süreci olarak tanımlanmaktadır (Ağca ve Yörük, 2006, s. 161).

Girişimcilik, belirsiz koşullar altında risk alarak gelir elde etme ve büyüme amacıyla yenilikçi düşünceye sahip bir örgüt ortaya koymaktır. Aynı zamanda girişimcilik, zaman veya efor harcayarak ve çeşitli riskler alarak kişisel tatmin ve ödül elde etmek amacıyla değer yaratma süreci olarak ifade edilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 21).

Girişimcilik teorisi, arz yönlü ve talep yönlü girişimcilik teorileri olarak iki grupta incelenebilmektedir. Arz yönlü girişimcilik teorileri, piyasada kendiliğinden oluşmuş bir talebin ortaya çıktığı, imalat ve pazarlama süreçlerinin girişimciler tarafından gerçekleştirildiği teorilerdir. Talep yönlü girişimcilik teorileri ise yeni malları ve hizmetleri veya piyasadaki mal ve hizmetleri geliştirerek, piyasadaki mal ve hizmetlere yönelik olarak oluşacak olan talebi yeniden düzenleyen teorilerdir (Hebert ve Link, 2006, s. 589-593).

Micheal Gordon'a göre girişimciliğin üç unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar; süreç, hareket ve kavramdır (Bujor ve Avasilcai, 2016, s. 26).

Girişimcilik sürecinin başarıya ulaşması; fikir, planlama, mal ve hizmetlerin belirlenmesi ve pazar araştırması süreçlerinin tam ve doğru yapılmasıyla mümkün olacaktır. Bu süreçlerin yanı sıra girişimcilerin başarıya ulaşabilmeleri için gereken bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Lekoko vd., 2012, s. 12027).

- Etkili iletişim becerilerinin olması
- Risk alma ve yenilikçi olma
- Karar verme ve pazarlama konusunda yetenekli olma

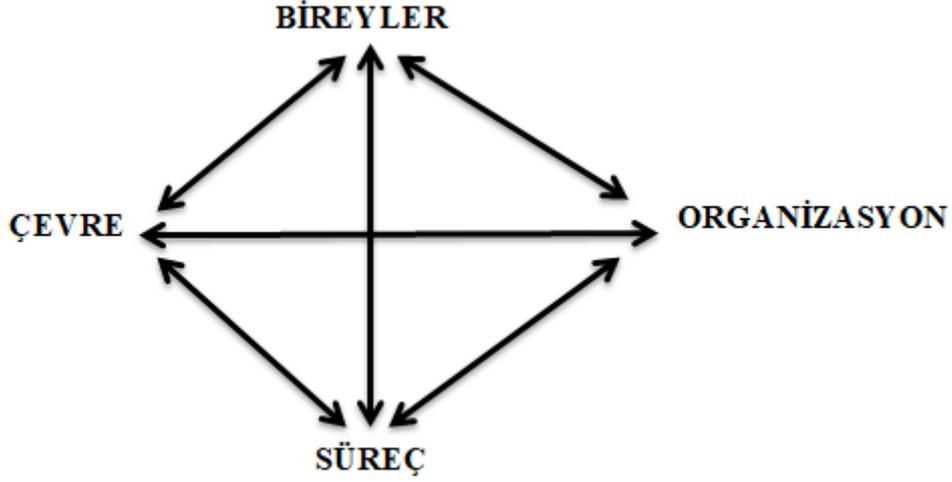
Girişim kavramı, kar elde etmek için üretim yapmak amacıyla kurulan, hukuki ve finansal kişiliği olan örgüt olarak ifade edilebilmektedir. Diğer bir deyişle, girişim kavramı, üretim ve pazarlama yapılan organizasyonlar veya işletme kurmak amacıyla girişimcilerin çaba göstermesi veya çeşitli zorluklara katlanması şeklinde ifade edilebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 13).

Girişim yaratma süreci, girişimcinin iradesiyle doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir. Daha açık bir ifadeyle girişimci, girişim yaratma sürecinde tek başına yer alamamakta ancak girişim sürecinin odak noktasında yer almaktadır. Girişim yaratma sürecinin üç aşaması bulunmaktadır. Bu aşamalar şu şekilde sıralanabilmektedir (Kumar, 2007, s. 58).

- Girişim kurma isteği
- Fırsatları belirleme
- İşletmenin başarısıdır.

Girişimcilik; bireyler, girişimde bulunmak için gerçekleştirilen süreçler, organizasyonlar ve çevre olmak üzere dört temel değişkenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Mckenzie vd., 2007, s. 26).

Şekil 1 Girişim Yaratma Süreci

Kaynak: (Gartner, 1985, s. 698)

Girişimcilik ile ilgili olarak yapılması gereken önemli bir ayırım ise girişimcilik ile girişim arasındaki ayırmadır. Girişimcilik, yeni bir işin başlatılabilmesi için gerekli olan olguların sağlanması ve bu zaman dilimi içerisinde oluşan kazanç ve risklerin tespit edilmesi süreci olarak tanımlanabilmektedir. Bunun yanında girişimcilik, ortaya çıkan fırsatları değerlendirme, söz konusu fırsatlardan çeşitli projeler oluşturma ve söz konusu bu projeler ile insan yaşamına dokunarak maddi ya da bireysel haz alma süreci olarak da tanımlanabilmektedir (Soydan, 2008, s. 5).

Girişimci kavramı tanımlanırken birçok farklı tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalar;

Girişimci, zenginliklerini ve prestijlerini artırmak amacıyla yollar bulmaya çalışan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Yani girişimci, ekonomide sınırlı olan kaynakların bölüşümü konusunda çalışan kişiler olarak da tanımlanmaktadır (Metcalf, 2004, s. 158).

Girişimci, çeşitli mal ve hizmetleri üretmek ve satışa sunmak amacıyla çeşitli kaynakları birleştiren ve bu süreçte ortaya çıkabilecek zararı da kabullenen kişi veya üretim faktörlerini insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim yapmak için tedarik eden kimsedir (Soydan, 2008, s. 7).

Girişimci; piyasadaki fırsatları araştırır ve bulan, bu fırsatları ve tüketici taleplerini iş fikrine dönüştüren, kaynakları kullanarak işletme kuran ve tüm bunları yaparken de risk alan kişi olarak tanımlanmaktadır (Ağca ve Yumuşakipek, 2015, s. 17).

Girişimci; emek, hammadde ve diğer kaynakları, mevcut durumundan daha fazla gelir elde edecek şekilde bir araya getiren kimse olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımlamaya göre girişimci, önündeki fırsatları değerlendirerek belirsiz bir ortamda büyümek ve kar elde etmek amacıyla sermaye oluşturabilmek için kaynak yaratan ve işletme oluşturan kişidir (Bozkurt ve Alparıslan, 2013, s. 9).

Girişimciler, statik ve dinamik girişimci olarak iki farklı gruba ayrılmaktadır. Dinamik girişimciler, çeşitli buluşlar yaparak üretim süreçlerinde değerlendiren ve bu süreçte maliyetler bağlamında avantaj sağlayan kazançlarını yani karlarını artıran kişiler olarak tanımlanmaktadır. Buna karşın statik girişimciler ise dinamik girişimcilere bağlı faaliyet gösteren ve dinamik girişimcilerin geliştirdikleri uygulamaları kullanan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Soydan, 2008, s. 8).

Literatüre bakıldığı takdirde girişim kavramının birçok özelliğe sahip olduğu görülecektir. Söz konusu bu özelliklerden birkaçı şu şekilde sıralanabilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 14):

- Girişimlerin temel amacı kazanç elde etmektir.
- Ürün ve hizmet üretimi yapılarak pazarlama işlemi gerçekleştirilir.
- Üretim, satış, finansman, kadrolama, dosyalama gibi birçok işlev gerçekleştirilir.
- Kaynak olarak öz ve yabancı sermaye kullanılır.
- Beşeri ve maddi kaynaklardan oluşur.

2.2 Girişimci ve Yönetici Ayrımı

Girişimcilik ile ilgili değinilmesi gereken önemli noktalardan birisi de girişimci ve yönetici kavramları arasındaki farklardır. Bu farkların açıklanmasındaki sebep girişimci ve yönetici kavramlarının tanımlanırken genellikle birbiri yerine kullanılmasından ileri gelir. Söz konusu tanımlamalara göre girişimci; çeşitli üretim süreçlerine katılır, üretim için sermaye koyar, kar amacı güder ve bu kar elde etme sürecinde ortaya çıkan çeşitli risklere katlanır. Buna karşın yönetici; sermaye koyma ve kar elde etme süreçlerine katılmayan, bu süreçlerde ortaya çıkan risklere katlanmayan kişidir. Aynı zamanda yönetici ortaya konulan iş sürecinde girişimciye karşı sorumlu olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle girişimcilik, içerisinde birçok

kavramı barındıran süreçler bütünüdür. Bu kavramlardan en önemlisi, yönetici kavramıdır. Yönetici, belirli bir zamanda çeşitli değişkenleri kullanan ve söz konusu bu değişkenler arasında uyum süreçlerini oluşturan kişi olarak da tanımlanmaktadır. Yöneticilerin, yönetici vasıflarını kazanabilmek için çeşitli niteliklere sahip olmaları beklenir. İş süreçlerini ve çalışanları iyi tanıma, alınacak kararları doğru zamanında verme, örnek davranışlar sergileme, sorumluluk sahibi olma, takım çalışması süreçlerine önem verme, sabırlı olma ve cesur olma söz konusu bu niteliklerden bazılarıdır. Bazı durumlarda girişimci ile yönetici aynı kişi olabilmektedir. Böyle bir durumda girişimci, hem yönetici hem de girişimin sahibi olarak karşımıza çıkar (Soydan, 2008, s. 1-3).

2.3 Girişimci Bireylerde Bulunması Gereken Özellikler

Her birey girişimci olamamaktadır. Girişimci olabilmek, insanda gerek doğuştan gelen gerekse de sonradan kazanılan çeşitli özellikler bütününe ortaya çıkması ile gerçekleşmektedir. Girişimcilik için bireylerin sahip olması gereken en önemli özellik cesarettir. Diğer bir ifadeyle girişimci birey kafasındaki fikirleri herhangi bir korkuya kapılmadan cesur bir şekilde hayata geçirebilmelidir. Öte yandan girişimcilik özelliğinin ortaya çıkabilmesi bireyin, aile yapısı ile de doğru orantılıdır. Yani ailedeki diğer bireylerin söz konusu girişim hakkındaki düşünceleri ve teşvikleri de girişimci bireylerin ortaya çıkabilmesi için son derece önemlidir (Taşkın, 2008, s. 48).

Tüm başarılı girişimcilerde bulunan çeşitli özellikler vardır. Bu özellikler; öz denetim, planlama yeteneği, risk alabilme ve yenilikçi olmaktır (Bujor ve Avasilcai, 2016, s. 26). Buna ek olarak girişimcilerin kişilik özellikleri; başarı güdüsü, bağımsızlık ihtiyacı ve risk almak, özgüven ve yenilikçiliktir (Short ve Dunn, 2002). Bunun yanında girişimci bireylerin üç temel faktörü gerçekleştirirken başarılı oldukları ifade edilmektedir. Bu faktörler; fırsatları belirleme, belirlenen fırsatları şekillendirme ve belirlenen fırsatları girişime dönüştürmek için uygun bir organizasyon yapısı oluşturmaktır. Bununla birlikte girişimcilerin en temel görevi, ortaya çıkan fikirlerin fırsat olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini tespit etmektir (Ağca ve Yörük, 2006, s. 158).

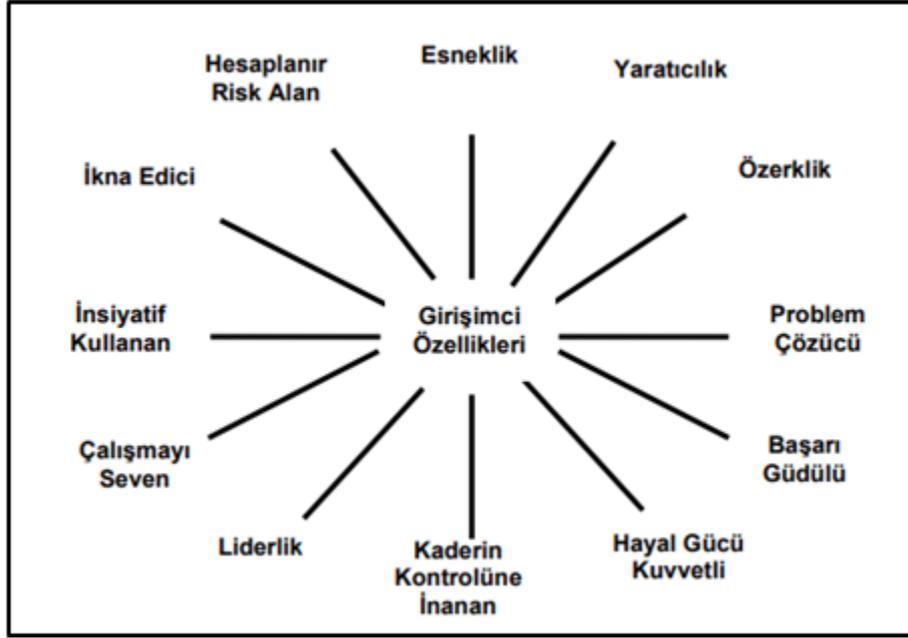
Girişimci bireylerin çeşitli rolleri bulunmalıdır. Söz konusu bu roller birkaç başlık altında şu şekilde sıralanabilmektedir (Taşkın, 2008, s. 49):

- Girişimci, yaptığı çalışmalar sırasında ortaya çıkan riskleri almaktan çekinmeyen kişidir.
- Girişimci, fikir ve projelerini hayata geçirebilmek için sermaye sağlayan kişidir.
- Girişimci; karar alıcı, lider ve yöneticidir.
- Girişimci, iş yapma süreçlerinde kaynak yaratan ve söz konusu bu kaynakların etkin ve verimli bir biçimde dağılmasını sağlayan kişidir.

Girişimcilik süreçlerinde ortaya çıkan her girişim başarılı olamamaktadır. Büyük çoğunluğu başarısızlıkla sonuçlanır ancak bu süreçler incelendiğinde başarılı girişimcilerin birtakım ortak özelliklerinin bulunduğu görülmektedir. Bu zellikler şu şekilde sıralanabilmektedir (Taşkın, 2008, s. 54-56):

- Kararlılık
- Ortaya çıkabilecek riskleri kabullenmek
- Çok yönlülük ve zgven
- Bireysel hareket edebilme
- Piyasada ortaya çıkan ihtiyaçları görerek ortaya çıkan fırsatları değerlendirebilme
- Yaratıcı olmak ve hızlı karar alabilme

Şekil 2 Girişimci Özellikleri

Kaynak: (Ocak, 2014, s. 16).

Bir girişimci için en önemli sorun özgüven sorunudur. Girişimci birtakım özelliklere sahip olmasının yanında ileriye dönük korkularını yenebilir ve özgüvenli olabilirse başarı sağlaması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu noktada özgüveni yüksek tutmanın çeşitli yolları vardır. Bu yollar şu şekilde sıralanabilmektedir (Taşkın, 2008, s. 58-60):

- Risk alabilen bir karakter yapısına sahip olmak
- Kendini tanımak ve sevmek
- İyimser olmak ve iyi düşünmek
- Ulaşılabilir ve gerçekçi hedefler koymak
- Ortaya çıkabilecek durumlar karşısında duygusal olarak güçlü durmak
- İnsanlarla iletişim kurma süreçlerini doğru ve etkin gerçekleştirebilme

Bazı araştırmacılar, girişimcilik özelliklerinin bireylerde doğuştan var olduğunu ifade ederek şu varsayımları ortaya koymuşlardır (Short ve Dunn, 2002).

- Girişimcilik olgusu, belli girişimsel davranışlar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

- Toplumlarda birçok ekonomik yapı ve ekonomik ortam vardır.
- Ekonomik yapı ve ekonomik ortamların farklılıklarına göre farklı girişimci davranışları ortaya çıkabilmektedir.

Girişimci bireylerin kişisel özellikleri incelendiğinde bu özelliklerin yaratıcı kişilerin özelliklerine benzediği görülecektir. Bu durumu ayırt etmeyi sağlayan temel faktör ise yaratıcı kişilerin ortaya çıkan durumlar karşısında daha esnek ve rahat davranabilme olanaklarının olmasıdır (Taşkın, 2008, s. 46).

Sonuç olarak girişimcilerde bulunması gereken özellikler on bir başlık altında toplanmıştır. Şu şekilde sıralanabilmektedir (Bujor ve Avasilcai, 2016, s. 27):

- Doğru değerlendirmeler yapar.
- Cesur bir vizyon ortaya koyar.
- İletişim konusunda başarılıdır.
- Kazan kazan usulüne göre hareket eder.
- Beyin fırtınası yöntemini kullanır.
- Mevcut problemleri çözmek.
- Doğru karar vermek.
- Güçlü kaynakları kullanır.
- Karar odaklıdır.
- Durdurulamaz olmak.
- Sorumlu davranışlar sergilemek.

2.4 Girişimciliğin Avantajları ve Girişimcilerin Sağladığı Faydalar

Girişimcilerin sağladığı çeşitli faydalar bulunmaktadır. Bu faydalar şu şekilde sıralanabilmektedir (Erboy, 2013, s. 53):

- Üretim ve İstihdamda iyileşme meydana getirirler.

- Atıl kaynakları kullanarak, kaynakların etkin kullanımını sağlarlar.
- Teknoloji ve inovasyonu geliştirirler.
- Ülke ekonomisi ve sosyo- kültürel yapı ile dış dünya bağlantısını sağlarlar.

Girişimciliğin avantajları bulunduğu kadar dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilmektedir (Doğan, 2015, s. 124):

- Girişimciler, kendi kendilerinin patronu olsalar bile aslında tam bir bağımsızlığa sahip değildirler. Daha açık bir ifadeyle girişimciler yatırımcı ve müşteri baskısı altında çalışmaktadır.
- İşletme çalışanları belli bir alanda uzmanlaşırken girişimciler, tüm işletmeyi yönetmek durumundadırlar.
- Girişimcilerin zarar ettiklerinde devam edebileceği kaynaklara sahip olması gerekmektedir.
- Girişimcilerin yoğun çalışması gerekmektedir. Bu durum sadece bireysel bir etki yapmamaktadır.

2.5 Girişimcilerin Görev ve Sorumlulukları

Girişimcilik olgusunun toplumsal anlamda belli başlı görevleri bulunmaktadır. Bu görevleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Çögürçü, 2016, s. 67).

- Girişimcilerin nicelik olarak artması durumunda refah seviyesi ve yaşam kalitesi artmaktadır.
- Girişimciliğin artış göstermesiyle bilimsel ve teknolojik faaliyetlerde gelişme gösterecektir.
- Uluslararası girişimciler dış piyasada kendi ülkelerinin reklamlarını yaparlar.
- Girişimciler kaynakların atıl vaziyette kalmasını engellerler.

Girişim ve girişimcilerin birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar; bireysel, sosyal, örnek olma sorumluluğu olmak üzere üç başlık altında incelenebilmektedir (Torlak, GEK, s. 128-129).

2.5.1 Bireysel Sorumluluklar

Kişiler, bireysel sorumluluklarını eksiksiz olarak yerine getirdiklerinde, toplumsal maliyetler azalmış olacaktır. Diğer bir açıklamaya göre girişimlerin de birtakım bireysel sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluklar; ürün geliştirme, üretim, pazarlama ve satış aşamalarında bulunmaktadır. Aynı zamanda üretim yapılırken ihtiyaçların göz önünde bulundurulması, kaynakların maksimum verimlilikle kullanılması ve yeni teknolojilerle müşterilere maksimum katkı sunulması da girişimlerin bireysel sorumlulukları arasında bulunmaktadır (Torlak, GEK, s. 128).

2.5.2 Sosyal Sorumluluklar

Bireysel sorumluluklar yerine getirilmez ise bu durumun toplumsal maliyetleri ortaya çıkabilmektedir. Girişimler açısından da bireysel sorumluluklar yerine getirilmez ise (örneğin mal arzının mal talebini karşılayamaması durumunda) birtakım problemler ortaya çıkabilmektedir (Torlak, GEK, s. 128-129).

2.5.3 Örnek Olma Sorumluluğu

Tarihi anlamda incelendiği takdirde ahilik örgütlenmesi ülkemizde girişimciliğin örnek olma sorumluluğunu ortaya koymaktadır. Girişimcilerin; sözünde durma, tutamayacağı sözü vermeme, hak yememe, ürünlerine değer katma, rekabette yalan ve hileye başvurmama gibi özellikleri yerine getirmesi gerekmektedir (Torlak, GEK, s. 129).

2.6 Girişim Kurma Sürecinin Gelişimi

Girişimcilik süreci dört adımda gerçekleşmektedir. Bu adımlar; fırsatların tespiti, iş modeli ve iş planı geliştirme, kaynakların bulunması, büyüme ve çıkıştır (Özgül, GEK, s. 22-25).

2.6.1 Fırsatların Tespiti

Girişimciler, yeni fırsatlar ararken, rakiplerini taklit etmek yerine yeni bir fikir ve kaynak aramak zorundadır. Bu kaynaklar; ekonomik değişimler, teknolojik ve demografik değişimler ve yasal değişimlerdir (Özgül, GEK, s. 22).

2.6.2 İş Modeli ve Planı Geliştirme

İş modeli, işletmenin değer yaratma sürecini ve söz konusu bu değeri müşteriye ulaştırma sürecini kapsamaktadır. İş planı ise teknik, ekonomik, finansal ve fizibilite çalışmalarının yer aldığı bir süreçtir (Özgül, GEK, s. 24).

2.6.3 Kaynakların Bulunması ve Kuruluş

Bu aşamada girişimcilerin, kaynakları bir araya getirmesi gerekmektedir. Bu kaynaklar; sermaye, insan ve üretim kaynağıdır. Bu kaynaklar arasında en önemlisi de insan kaynağıdır. Girişimcinin işletmeyi kurmak amacıyla bulması gereken ikinci kaynak ise sermayedir. Girişimciler sermayeyi dört şekilde temin edebilmektedirler. Bunlar; öz sermaye, arkadaş çevresi ve aile, banka kredileri ve kamu fonları, melek yatırımcılar (Özgül, GEK, s. 24).

Melek yatırımcılar; yeni oluşacak olan girişimlere sermaye, mali destek ve yönetsel yardım sağlayan yatırımcılar olarak tanımlanabilmektedir. Melek yatırımcılar, yatırımlarını yaparken resmi prosedürlere bağlı kalmamaktadır (Ding vd., 2014, s. 706). Melek yatırımcı kavramı, ilk olarak Broadway'daki borsa aktörlerinin faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla katma değerli ve riskli yatırım yapan zenginler için kullanılmıştır. Melek yatırım kararlarını etkileyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; maddi destek, bilgi birikimi, para ve bilgi yatırımı şeklinde sıralanabilmektedir (Kurnaz ve Bedük, 2017, s. 28-30).

2.6.4 Büyüme ve Çıkış

Girişimcilerin kuruluş aşamasının akabinde aşırı miktarda maddi tüketim gerektiren aşamayı atlatması ve kendi kendini finanse edebilmesi gerekmektedir. Girişimin büyüebilmesi için kaynakların doğru kullanılması ve doğru strateji ve adımların atılması gerekmektedir (Özgül, GEK, s. 24).

2.7 Girişimcilik Türleri

Girişimcilik olgusunun birçok türü bulunmaktadır. Bu türler; İç girişimcilik, sosyal girişimcilik, kadın girişimciliği, stratejik girişimcilik, dijital girişimcilik, ticari girişimcilik, kamu girişimciliği, kurumsal girişimcilik, akademik girişimcilik, ekolojik (yeşil) girişimcilik ve spekülative girişimcilik şeklinde sıralanabilmektedir (Celep, 2017, Kumkale, 2015).

2.7.1 İç Girişimcilik

İç girişimcilik kavramı ilk olarak 1983 yılında Giffort Pinchot tarafından tanımlanmıştır. Bu girişimcilik türü, örgüt içerisindeki girişimcileri ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 33).

İç girişimcilik, bir örgüt içerisinde veya kurulmuş bir işletmede bireylerin, insanlarla ilişki kurarak ve bu ilişkileri kendi yetenekleriyle değerlendirek kendilerini tanıma ve kendilerini fark etmesiyle başlayan bir girişimcilik türüdür. Diğer bir ifadeyle iç girişimcilik, büyük ve orta ölçekli işletmelerin ortaya koyduğu girişimsel davranışlardır (Onay, 2015, s. 88). İç girişimcilik temelde girişimciliğin örgüt içerisinde yapılmasıdır. Daha açık bir ifadeyle iç girişimcilik, var olan bir örgüt içerisinde girişimci davranışları sergileme veya çevresindekileri girişimci gibi davranmaya özendirme olarak tanımlanabilir (Naktiyok ve Kök, 2006, s. 78-79).

Yapılan diğer bir tanımlamaya göre iç girişimcilik, yenilikler yaparak birtakım farklılıklar ortaya koyup rekabet alanları oluşturan ve mevcut fırsatlar için hızlı adımlar atan işletme davranışlarını yansıtır. Bununla birlikte iç girişimcilik, mevcut örgütlerde fırsatlar tanımlayan ve bu fırsatlardan faydalanan kişilerce oluşturulmaktadır (Kaygın, 2012, s. 96).

İç girişimcilik olgusunun en önemli hususlarından biri, girişimci adaylarının hem kendi kendilerini keşfetme hem de mensubu oldukları örgütteki diğer girişimciler tarafından keşfedilme süreçlerini barındıran bir girişimcilik türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 34).

İfade edilmesi gereken bir diğer nokta da iç girişimciliğin; fırsat, kaynak ve organizasyon olmak üzere üç olgunun birbiriyle olan ilişkisi sonucunda ortaya çıkmasıdır. Bu noktada iç girişimcilik davranışı, çevresel faktörlerin ortaya çıkardığı fırsatları görebilmekle başlamaktadır. Kaynaklar ise tüm girişim süreçlerinde baş aktör olarak bulunmaktadır. Bunun

nedeni, girişimciler fırsatları görebilse dahi kaynak aktarımı oluşturulamaz ise fikirler hayata geçmeyecektir. Son olarak organizasyon ise fırsat ve kaynakların bir araya getirildiği alan olarak tanımlanabilmektedir (Onay, 2015, s. 91-92).

İç girişimcilik, şirket girişimciliği olarak da ifade edilmektedir. Bu hususta iç girişimcilik, hazır bulunan bir örgüt içerisinde risk alarak, yenilik yaparak ve rekabetçi bir bakış açısıyla hareket ederek örgütte yeni bir girişim oluşturmayı amaçlar (Naktiyok ve Kök, 2006, s. 79).

İç girişimcilik, işletmelerin büyümesi ve kar elde etmesi noktasında bir avantaj ortaya çıkarır ve söz konusu bu durum da yeni yatırımların yapılması noktasında büyük önem taşır. Buna ek olarak iç girişimcilikte rekabet olgusu ön plana çıkmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 37).

Bu girişimcilik türü, rekabet açısından oldukça önemlidir. Bunun nedeni, yeni strateji yön oluşturma, yenilikçi beceri elde etme ve kapasite oluşturmaya odaklanmasıdır. Bunun yanında iç girişimcilik, örgütlerin maruz kalabileceği atalet, durgunluk ve yenilik eksikliğini gidermek amacıyla kullanılabilir. Örgütlerin faaliyette bulunduğu çevre özellikleri, iç girişimcilik faaliyetine ne kadar önem verildiğini gösteren en önemli etkenlerden birisidir. Bunun nedeni iç girişimcilik faaliyetinin dış çevredeki fırsatlar ile başlamasıdır (Naktiyok ve Kök, 2006, s. 80-82).

Büyük ölçekli girişimlerin, küçük ölçekli girişimlere göre iç girişimcilik açısından birtakım avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 34):

- Girişim içerisindeki esneklik
- Risklerin minimize edilebilir olması
- Girişimci adaylarının özgür olması ve bu şekilde yeni fikirleri ortaya çıkarabilmeleri
- Fikir ve uygulamaların takibinin kolay olması

İç girişimciliğin; yenilik, risk alma, proaktiflik, özerklik, yeni girişimde bulunma, kendini yenileme ve rekabetçi girişkenlik olmak üzere yedi boyutu bulunmaktadır (Ağca ve Kurt, 2007, s. 92).

- **Yenilik:** Yenilik süreci, yeni bir fikir veya buluşun pazarlama aşamasına gelene kadar geçirdiği evrelerin tümünü kapsamaktadır. Yenilik süreci şirketlerin rekabet avantajı anlamında öne geçmesini sağlamaktadır (Kaygın, 2012, s. 97).
- **Risk alma:** Risk alma unsuru bağımsız girişimciliğin en önemli faktörlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu noktada söz konusu risk alma unsuru bağımsız girişimciliğin olduğu kadar iç girişimciliğinde temel faktörleri arasında bulunmaktadır (Ağca ve Kurt, 2007, s. 94).
- **Proaktiflik:** Proaktiflik süreci, ilerleyen süreçlerdeki sorunların, gereksinimlerin veya farklılıkların öngörülmesi ve çevresel değişimler için kişiler tarafından yapılan girişimleri ifade etmektedir (Kaygın, 2012, s. 98).
- **Özerklik:** Özerklik, bireylerin veya çeşitli örgütlerin düşünsel faaliyetlerini ortaya koyarken ve gerçekleştirirken bağımsız bir şekilde hareket etmesi süreci olarak ifade edilebilmektedir (Ağca ve Kurt, 2007, s. 96).
- **Yeni girişimde bulunma:** Yeni girişimde bulunma süreci iç girişimciliğin en fazla göz önünde bulunan boyutu olarak ifade edilebilmektedir (Kaygın, 2012, s. 96). Yeni girişimde bulunma, ürünlerin yeniden ifade edilmesi ve pazarların geliştirilmesi yoluyla, hazır bulunan örgüt içerisinde yeni işlerin yaratılması şeklinde tanımlanabilmektedir (Ağca ve Kurt, 2007, s. 97).
- **Kendini yenileme:** Kendini yenileme, stratejik ve örgütsel bir değişimi ifade etmektedir. Kendini yenileme süreci fikirlerin ortaya çıkmasıyla başlamaktadır (Kaygın, 2012, s. 97).
- **Rekabetçi girişkenlik:** Rekabetçi girişkenlik, firmaların pazara giriş süreçlerinde ve pazardaki yerlerini belirlemede rakip firmalara yönelik olarak meydan okumalarını ifade etmektedir (Ağca ve Kurt, 2007, s. 99).

Tablo 4 İç Girişimciliğin Boyutları

Boyutlar	Tanımlar
Yenilik Yapma	Yeni ürün, hizmet, teknoloji ve yöntemler ortaya koyma sürecidir.
Risk Alma	Belirsizlik ortamında fırsatları değerlendirme ve karar alma sürecidir.

Proaktiflik	Önder olma ve ilk girişim eğilimidir.
Özerklik	Bireylerin veya çeşitli örgütlerin düşünsel faaliyetlerini ortaya koyarken ve gerçekleştirirken bağımsız bir şekilde hareket etmesi sürecidir.
Yeni İş Girişimi Başlatma	Yeni ürün, yeni iş ya da yeni birimler oluşturma sürecidir.
Kendini Yenileme	Amaç ve stratejilerin yeniden ifade edilmesi sürecidir.
Rekabetçi Girişkenlik	Rakip firmalara karşı meydan okuma ve girişken olma sürecidir.

Kaynak: (Ağca ve Kurt, 2007, s. 92) .

İç girişimci; fikirlerin ve ilk ürünlerin kar amacıyla dönüşümünü sağlayan, ürün ve hizmetlerin ortaya çıkması sürecinde çeşitli risklere katlanan, girişimcilik süreçlerinde takım kuran ve bu takımın oyuncusu olan, normal olmayan eğilimleri olan ve hırslı bir mücadele duygusu bulunan örgüt elemanıdır. İç girişimcilerde birtakım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilmektedir (Onay, 2015, s. 89-92):

- Amaç doğrultusunda çalışır ve takdir edilmek ister.
- İşlerini belli bir zaman kısıtı altında tamamlamaya çalışır.
- Çalıştığı işyerinden destek görmek ister.
- Orta derecede risk alır.
- Pazar araştırmalarını ve çalışmalarını kendisi yapar.
- Genellikle özgür olmaya çalışır, statüyü sevmez.
- Kontrol ve problem çözme yeteneğine sahiptir. Aynı zamanda yenilikçidir.

Tablo 5 Girişimciler ve İç Girişimciler Arasındaki Farklar

	Girişimciler	İç Girişimciler
Bağılılık	Girişimciler bağımsızdır	İç girişimciler, girişimcilere bağımlıdır
Kaynak Sağlama	Kaynağı kendileri toplar	Kaynak toplamaz

Risk	Riskleri kendileri üstlenir	Riskin tamamını üstlenmezler
Çalışma	İşleri dışarıdan yürütürler. İşletmenin karını alırlar. Fikirleri fırsatlara dönüştürürler.	İşleri içeriden yürütürler ve inovasyon yaratırlar. Yarattığı inovasyonlar için ek kazanç elde ederler.

Kaynak: (Celep, 2017, s. 83)

İç girişimcilerin başarılı olabilmesi için çeşitli şartlar bulunmaktadır. Söz konusu bu şartlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Onay, 2015, s. 93).

- Üst yönetimin desteği
- Program için amaç, para ya da eylem planı gibi çeşitli parametreler oluşturmak.
- Örgütteki iç girişimcilerin bulunması ve teşvik edilmesi
- Yönetim anlamında birtakım beceriler geliştirmek
- İç girişimcilerden bir takım oluşturmak
- İç girişimcilere kaynak ve fırsat sağlamak
- İç girişimciler için uygun bir örgüt iklimi oluşturmak
- Destek faktörleri oluşturmaktır.

2.7.2 Sosyal Girişimcilik

Girişimcilik, ekonomik girişimcilik ve sosyal girişimcilik olarak iki şekilde incelenebilmektedir. Ekonomik girişimcilik köken olarak çok eskiye dayanmasına rağmen sosyal girişimcilik görece daha yenidir (Ersoy, 2010, s. 74).

Sosyal girişimcilik 1960'lar da literatüre girmiş ve 1980'ler de yükselişini sürdürmüştür. Sosyal girişimcilik, işsizlik ve yoksulluk olgularının bulunduğu bir ortamda sosyal fayda sağlanabilecek alanları keşfedip fakir insanlar için iş ve sosyal fayda sağlama sürecidir (Demirel, 2015, s. 112-113).

Sosyal girişimcilik, kar elde etme amacıyla hareket etmeyen kuruluşların, gelir elde edebilmek amacıyla fırsatları yakalama ve söz konusu bu fırsatlardan yararlanmak için kaynakları somut çıktılara dönüştürme çabaları olarak tanımlanabilmektedir (Özdevecioğlu ve

Cingöz, 2009, s. 84). Sosyal girişimci, sosyal fayda yaratmak amacıyla mevcut kaynakları doğru kullanma, riski doğru yönetme ve yenilik yaratma faaliyetinde bulunan kişidir. Sosyal girişimciliğin sosyal ve ekonomik olmak üzere iki çeşit unsuru bulunmaktadır (Demirel, 2015, s. 114-115). Sosyal unsurlar;

- Kar odaklı değil, sosyal fayda odaklıdır.
- Sosyal barışı ve sosyal refahı artırmak amacıyla hareket eder.
- Topluma yönelik olarak yenilik yaratma amacıyla hareket eder.
- Etik hassasiyetleri çok güçlüdür.

Ekonomik unsurlar ise toplumsal ihtiyaçların karşılanması için sosyal dönüşümler sağlamak ve sosyal dönüşümlerle işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması sonucu refahın artmasıdır.

Sosyal girişimcilerin kişilik özellikleri; hayal güçlerinin gelişmiş olması, ilham kaynağı ve vizyon sahibi olmaları, ikna edici, iletişime açık, fırsatçı, yaratıcı, planlı, yönetici, strese ve belirsizliğe dayalı ve başarı güdüsüne sahip olarak sıralanabilmektedir (Demirel, 2015, s. 117).

Sosyal girişimcilerin dikkat edilmesi gereken bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu ortak özellikler şu şekilde sıralanabilir (Demirel, 2015, s. 115).

- Projelerin gerçekçi olması ve ihtiyaçları karşılayabilmesi gerekir.
- Sosyal girişimcilik için kurulan kurumun güvenilir ve etkin bir yönetici sınıfa sahip olması gerekmektedir.
- Projelerin masraflarını karşılayabilecek gelir kaynağı yaratılmalıdır.
- Proje sonuçlarının ve sağladığı faydaların düzenli olarak ölçülmesi gerekmektedir.

Buna ek olarak dikkat edilmesi gereken farklı birtakım özellikler bulunmaktadır (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009, s. 86).

- İhtiyaç boşluğunu tanımlayan ve söz konusu bu boşluğu fırsata çeviren
- İhtiyaç duyulan kaynakları bulan ve kişileri bir araya getiren

- Engelleri aşan ve içsel risklerle baş eden
- Riskleri kontrol etmek için çabalayan kişilerdir.

Tablo 6 Girişimci ve Sosyal Girişimci Farkları

Girişimci	Sosyal Girişimci
Yeni ihtiyaçlara odaklanır.	Uzun dönemli amaçlara hizmet etmeye odaklanır.
Pay sahipleri ya da kendi adına risk alır.	Pay sahipleri adına risk alır.
İş yaratmaya çalışır.	Değişim ortaya koymayı amaçlar
İş kurma ve kazanç elde etmeyi düşünür.	Kâr elde etme düşüncesinin aksine sosyal değişim ve gelişimi önemser.
Para ve saygınlık uğruna risk alır.	Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sorumluluk ve risk alırlar.
Temel amacı kar elde etmektir.	Kâr elde etmeyi amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kabul ederler.

Kaynak: (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009, s. 91).

Türkiye’de sosyal girişimcilik olgusu, Osmanlı döneminde sosyal girişimcilik ve Türkiye’de sosyal girişimcilik olmak üzere iki grupta incelenebilmektedir. Osmanlı Dönemi’nde girişimcilik(ticaret) olgusu, gayrimüslimler tarafından sürdürülmekte olmasından dolayı çok fazla gelişme gösterememiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde ise ülkenin kurulmasının akabinde girişimcilik olgusu desteklenmiştir. Bu noktada Türkiye’de sosyal girişimciliğin henüz emekleme döneminde olduğu söylenebilmektedir (Taş ve Şemşek, 2017, s. 487).

2.7.3 Kadın Girişimciliği

Kadın girişimci kavramı incelendiğinde erkek girişimciden farklı olduğu düşünülse de aslında temel olarak iki kavram arasında büyük bir fark bulunmamaktadır. Bu hususta kadın girişimciyi erkek girişimciden ayıran tek özellik cinsiyet farkıdır. Öte yandan kadın ve erkek girişimcilerin, girişim düşüncesi sırasında veya işe başlama süreçlerinde ortaya çıkan zorlukların ve sorunların oldukça farklı olduğu da ifade edilmelidir (İpçioğlu, 2008, s. 98).

Girişimcilik; talep faktörü, hükümet, özel sektör ve siyasi değişkenlerden etkilenecek ortaya çıkan bir olgudur. Kadın girişimciliği ise 1980'li yıllarda batı literatüründe kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye'de kadın hareketlerinin gelişme göstermesi 1980'li yıllar ile birlikte olmuştur. Kadın hareketleri tarihsel olarak üç döneme ayrılmaktadır. Bu dönemler; Osmanlı dönemi, cumhuriyetin ilk yılları ve seksen sonrası dönemdir. Osmanlı döneminde kadın hareketi ikinci meşrutiyet döneminde olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise Atatürk inkılaplarının hayata geçtiği dönemde kadın hareketleri görülmektedir. Seksen sonrası dönemde ise yapılan darbe sonrası kadın hareketleri görülmüştür. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, ilk iki dönemde kadın hareketleri, erkekler tarafından ortaya çıkarılmışken üçüncü dönem olan seksen sonrası dönemde ise kadın hareketleri tamamen kadınlar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Türkiye'de kadınların girişimcilik faaliyetleri azalan hane halkı gelirinin artırılmasına yönelik olarak girişim kurmaları şeklinde kendini göstermektedir. Bunun yanında ülkenin makroekonomik yapısından da kaynaklandığı görülmektedir (Soysal, 2010, s. 87-95).

Kadın girişimci, piyasada ortaya çıkabilecek çeşitli riskleri kabul ederek, ürettiği mal ve hizmetleri tüketiciyle buluşturup, çeşitli kuruluşlara katılan ve bireysel çalışan ya da bir veya birkaç kişiyi istihdam eden kadın olarak tanımlanabilmektedir. Daha açık bir ifade ile kadın girişimci; kendi için bir işyeri kurmuş olan ve kurmuş olduğu işyerinde bireysel çalışan veya çalışan istihdam eden ya da ortaklıkları bulunan, üretim ve pazarlama işlevlerinin yerine getirilmesini sağlayan, girişim kurma ve iş yapma süreçlerinde çeşitli kurumlarla irtibat içinde olan, kâr elde edebilen ve elde ettiği bu kârı çeşitli şekillerde kullanabilen kadın olarak tanımlanabilmektedir (İpçioğlu, 2008, s. 98-99).

Kadın girişimciler; geleneksel kadın girişimciler ve modern kadın girişimciler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar. Geleneksel kadın girişimcilerin özellikleri; 35-45 yaş aralığında bulunan, iyi bir eğitim seviyesine sahip olan, ilk deneyimini yeni kurulmuş bir firmada gerçekleştiren, birkaç çalışanı bulunan, ilk sermayesi kişisel tasarruflarından ve varlıklarından oluşan kadınlardır. Modern kadın girişimcilerin özellikleri ise işletme yönetiminde ve teknik bazı konularda eğitim almış, erkek yoğun ortamlarda bulunan kadınlardır (Soysal, 2010, s. 92).

Kadınlar her zaman kendi istedikleri için veya mutlu oldukları için girişimde bulunmazlar. Diğer bir ifade ile kadın girişimcileri girişimci olmaya iten çeşitli nedenler

bulunmaktadır. Bu nedenler birkaç başlık altında şu şekilde sıralanabilmektedir (İpçioğlu, 2008, s. 101):

- Ailevi ihtiyaçların karşılanmasıdır. Diğer bir ifade ile ailevi anlamda maddi imkânsızlıklar
- Sosyal anlamda faaliyet gösterebilme ve ilişki kurma isteği
- Kendi isteklerini gerçekleştirebilme ve herhangi bir kimseye bağlı çalışmama isteği
- Alınan eğitim üzerine bazı çalışmalar yapma isteği
- Uzun süreli ve ücretli çalışma gerektiren işlerin eşler arasında problem yaratabilmesi

Türkiye’de kadın girişimcilerin iş kurma nedenleri; zamanı kontrol ederek çocuklarıyla ilgilenebilmek, İşyerinde yaşanan sorunlardan dolayı istifa ederek kendi işini yaratma, eşin ölümü veya işten çıkarılması gibi durumlarda aileye destek olabilmek, Kendi kendisinin patronu olma düşüncesi şeklinde sıralanabilmektedir (Güney, 2006, s. 35).

Kadın girişimcilerin girişimcilik sürecinde cinsiyet nedeniyle karşılaştıkları birtakım engeller bulunmaktadır. Söz konusu bu engeller şu şekilde sıralanabilmektedir (Soysal, 2010, s. 96):

- Toplumsal inanç ve baskılar
- Sermaye eksikliği
- Cinsiyete dayalı olarak ortaya çıkan ayrımcılıklar
- Cam tavan etkisi
- Sosyal pozisyon ve iletişim eksikliği
- Yasal engeller
- Eğitim düzeyinin düşük olması
- Sosyal, sağlık ve psikolojik sorunlar

Kadın girişimciler bazı durumlarda çeşitli dezavantajlarla karşılaşabilmektedir. Ancak bunun yanında kadın girişimciliğin çeşitli avantajları da bulunmaktadır. Söz konusu bu avantajlar şu şekilde sıralanabilmektedir (İpçioğlu, 2008, s. 103):

- Kadınların sorumluluk alma ve yönetme duyularının erkeklerden daha küçük yaşta gelişmesi
- Kadınların birçok işi veya görevi koordineli bir şekilde aynı zaman diliminde gerçekleştirebilmeleri
- Kadınların sosyal ilişki anlamında erkeklerden daha başarılı olmaları
- Kadınların erkeklere göre daha sabırlı olmaları
- Kadınların sezgisel anlamda ve kendilerini tanıma anlamında erkeklerden daha başarılı olmaları

Kadın girişimciliğinde inovasyon; ürün, hizmet, tedarik, pazar, süreç ve idari yenilikler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu hususta kadın girişimciler, yeni teknolojiler geliştirmenin aksine mal ve hizmet geliştirme üzerinde durmaktadırlar (Keskin, 2018, s. 191).

Kadın girişimcilerin ve erkek girişimcilerin girişim kurma ve faaliyet gösterme şekillerinde birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu bu farklılıklar birkaç başlık altında incelenebilmektedir (İpçioğlu, 2008, s. 100):

- Erkek girişimciler, genellikle maddi güç sağlayarak gelecekte rahat edebilmek için çeşitli girişimlerde bulunurken; kadın girişimciler ise iş yaşamı boyunca çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan sorunlardan kurtularak başarıya arzusu ile girişimlerde bulunur.
- Erkek girişimcilerin ortaya çıkaracağı girişimler, mevcut olan işlerinin bir devamı veya benzeri ise mevcut işlerini terk ederek yeni bir girişimde bulunma süreçleri oldukça kolay gerçekleşmektedir. Buna karşın kadın girişimciler, genellikle mevcut işlerinden memnun olmamalarından dolayı işlerinden ayrılır ve mevcut işlerinden daha zor ve karmaşık girişimlerde bulunurlar.

- Erkek girişimciler girişimde bulunma ve sermaye kaynağı yaratma süreçlerinde genellikle mevcut maddi kaynaklarının yanında çeşitli şekillerde farklı kaynak arayışına girerken kadın girişimciler, genellikle mevcut maddi güçlerini kullanarak bir girişim ortaya koymayı tercih ederler.
- Kadın girişimcilerin çeşitli sektörlerdeki iş tecrübeleri erkek girişimcilere oranla daha azdır. Bununla birlikte kadın girişimciler genellikle hizmet sektöründe faaliyet gösterirken erkek girişimcilerin faaliyet alanları daha geniştir.
- Girişimde bulunma yaşları incelendiğinde erkek girişimciler ortalama olarak 25-35 yaş aralığında faaliyette bulunurken, kadın girişimciler ise 35-40 yaş aralığında bir faaliyette bulunmaktadır.

Tablo 7 Kadın ve Erkek Girişimciler Arasındaki Farklar

Özellikler	Erkek Girişimciler	Kadın Girişimciler
Motivasyon	İş bitirme başarısı, bireysel bağımsızlık, iş tatmini	Amaç gerçekleştirme başarısı, bir işi yalnız yapma bağımsızlığı
Hareket Noktası	Mevcut iş tatminsizliği, okulda veya mevcut işte yeni işle ilgilenme, işten çıkarılma veya işi bırakma	Ortamdaki fırsatları fark etme, iş dolayısıyla hayal kırıklığına uğrama
Fon Kaynakları	Kişisel birikimler ve varlıklar, banka ve yatırımcılar, aile ve arkadaşlardan elde edilen borçlar	Bireysel borçlar, bireysel birikimler ve varlıklar
Mesleki Geçmiş	Ücretli iş deneyimi, tanınmış veya o alanda başarı elde etmiş biri olma, çeşitli iş alanlarında uzman olma	İş alanında deneyimli olmak, iş alanında orta düzey yönetici olmak, hizmet sektöründe çalışmış olmak

Kişisel Özellikler	İkna kabiliyeti, amaç odaklı olma, yenilikçi olma, yüksek özgüvenli olma, enerjik olma	Esnek ve toleranslı olma, amaç odaklı olma, yaratıcı ve gerçekçi olma, orta düzey özgüvenli olma, enerjik olma
Özgeçmiş	İşletmeyi 25-35 yaş aralığında kurma, iş sahibi bir babanın çocuğu olma, üniversite mezunu olma ve ailenin ilk çocuğu olma	35-45 yaş aralığında işletme kurma, iş sahibi bir babanın çocuğu olma, üniversite mezunu olma, ailenin ilk çocuğu olma
Destek Grupları	Eş, arkadaş, avukat, muhasebeci, iş dünyasındaki arkadaşlar	Yakın arkadaşlar, eş ve aile, profesyonel kadın grupları
Kurulan İlk İş Türü	Üretim sektörü veya İnşaat sektörü	Hizmet Sektörü

Kaynak (Güney, 2006, s. 29).

Çalışanların daha çok kadın patron tercih etmelerinin nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler şunlardır (Soysal, 2010, s. 109):

- Kadınların iş süreçlerinde erkeklerden daha fazla çaba göstermesi ve daha fazla dikkatli olması
- Kadınların erkeklere göre daha öğretici olmaları
- Kadınların yeni şart ve koşullara daha çabuk uyum sağlayabiliyor olmaları
- Kadınların çalışanlarıyla iletişim kurma yetenekleri daha fazla gelişmiştir.
- Kadınların karar verme noktasında daha etkin ve ısrarcı olmaları

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak kadınların iş hayatında etkisinin artmasını destekleyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilmektedir (Soysal, 2010, s. 89):

- İş hayatındaki kadınları koruyan, destekleyen yasaların ve uygulamaların artış göstermesi
- Nüfus yapısındaki gelişmeler ve şehirleşmenin artması
- Eğitim olanaklarının artış göstermesi

- Geçim zorlukları ve ekonomik sıkıntılar
- Evlenme oranlarının azalması ve boşanma oranlarının artması
- Toplumsal anlamda kadınların iş hayatındaki varlıklarına yönelik bakışın değişmesi

2.7.4 Stratejik Girişimcilik

Stratejik girişimcilik kavramı özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren görülmekte olan yeni bir kavramdır. İlk olarak 1973 yılında Mintzberg tarafından girişimsel strateji oluşturmaktan bahsedilmesiyle ortaya çıkmıştır. Stratejik girişimcilik rekabetin var olduğu bir ortamda mevcut fırsatların tespit edilmesi ve söz konusu bu fırsatlardan faydalanılması süreci olarak ifade edilebilmektedir. Diğer bir ifade ile stratejik girişimcilik, girişimsel faaliyetlerin stratejik bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesidir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 41).

Stratejik girişimcilik, stratejik bakış açısıyla yapılan girişim faaliyeti olarak tanımlanabilmektedir. Daha açık bir ifade ile stratejik girişimcilik, varlık yaratma sürecinde girişim ve stratejik bakış açılarını birleştirmek olarak tanımlanabilmektedir (Kumkale, 2015, s. 192).

Stratejik girişimcilik dört temel nokta üzerinde durmaktadır. Bu noktalar; girişimci akılseti, girişimci kültür, girişimci liderlik ve kaynakların stratejik yönetimidir. Girişimci akılseti, Girişimlerin çevresel belirsizlik ortamlarında akılcı bir şekilde ilerleyebilmelerini sağlamaktadır. Girişimci kültür, örgütün oluştuğu değerler bütünüdür. Girişimci liderlik, stratejik bir bakış açısıyla çeşitli unsurlar arasındaki koordinenin sağlanması olarak ifade edilebilmektedir. Çalışanların mevcut kaynakları kullanarak ortak bir amaca yönelik faaliyette bulunmaları girişimci liderliğin konu alanına girmektedir. Kaynakların stratejik yönetimi, stratejik girişimciliğin son aşamasını oluşturmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 42).

Stratejik girişimciliğin çeşitli araçları bulunmaktadır. Söz konusu bu araçlar; dışsal ağlar ve işbirlikleri, kaynaklar ve örgütsel öğrenme, yenilik, uluslararasılaşmadır (Kumkale, 2015, s. 197).

2.7.5 Dijital E (Sanal) Girişimcilik

Günümüzde bilgi ve teknolojinin öneminin artması, girişimcilik kavramını da değişim ve dönüşüm sürecine sokmuştur. Bu bağlamda internet ortamında maddi birtakım amaçlar

doğrultusunda projeler oluşturularak müşterilerle buluşturulması yüzyılın girişimciliği olarak ifade edilen internet girişimciliğidir (Yelkikalan vd., 2010, s. 496-497).

Bilişim ve iletişim sektörünün son yıllarda büyük oranda gelişmesiyle dijital ekonomi ortaya çıkmıştır. Dijital ekonomi, girişimciliği farklı alanlara yöneltmiş ve girişimcilere farklı birçok fırsat sunmuştur. Üç tür dijital girişimcilik bulunmaktadır. Bunlar; hafif dijital girişimcilik, orta dijital girişimcilik ve aşırı dijital girişimciliktir (Kişi, 2018, s. 390-392).

- **Hafif Dijital Girişimcilik:** Dijital, geleneksel bir tamamlayıcıdır.
- **Orta Dijital Girişimcilik:** Şirket değer zincirinin başlıca ürünleri, teslimatı vb. süreçlerine dijital olarak kaynak ayırmaktadır.
- **Aşırı Dijital Girişimcilik:** Üretimden müşterilere kadar olan tüm süreçler dijitaldir.

İnternet girişimcisi; kendine fırsatlar yaratan, takım oluşturabilen, liderlik özelliklerine sahip, elektronik aletler ve yazılımlar kullanımında başarılı, ürün ve hizmetlerini internet ortamında satma hedefi olan kişidir (Yelkikalan vd., 2010,s. 497).

Sanal girişimcilik; mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım, reklam gibi süreçlerinin telekomünikasyon servisleri aracılığıyla yapılmasıdır. Girişimciler, iletişim sistemindeki gelişmelerle birlikte piyasaya giriş sürecinde birtakım kolaylıklar yaşamaktadır. Bunlar (Soysal, 2015, s. 180);

- Piyasaya giriş süreçlerindeki düşük maliyet
- Sadece ulusal piyasada değil uluslararası piyasada da faaliyet alanı bulabilme imkânı
- Mal ve hizmetlerin kişiselleşmesi

Sanal girişimciliğin en önemli aktörlerinden birisi e-ticarettir. E-ticaret; alıcı, satıcı vb. aktörleri web üzerinden bir araya getiren bir olgudur. E ticaret, dolaylı e-ticaret ve dolaysız e-ticaret olarak iki gruba ayrılmaktadır. Dolaylı e-ticaret; mal ve hizmetlerin, elektronik ortamda sipariş edilmesi ve bu mal ve hizmetlerin geleneksel teslimat denilen posta veya kurye hizmetleriyle fiziki olarak teslim edilmesi süreci olarak ifade edilmektedir. Doğrudan e-ticaret ise fiziksel olmayan mal ve hizmetlerin (yazılım, danışmanlık hizmeti) ücretinin ödenmesi ve tesliminin çevrim içi ortamda gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Soysal, 2015, s. 182). Bunun yanında e-ticaret; ürün tedariki, pazarlaması, alım- satım gibi süreçlerin

elektronik ortamda internet aracılığıyla gerçekleştirilmesi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak internet teknolojisinin kullanılmasıyla üretim ve verimliliğin artırılması süreci olarak tanımlanabilmektedir (Yelkikalan vd., 2010, s. 494).

Elektronik ticaretin türleri; firmalar arası e-ticaret, firmalar ve tüketiciler arası e-ticaret, firma içi e-ticaret, tüketiciden tüketiciye e-ticaret, yönetimden tüketiciye e-ticaret, yönetimden işletmeye e-ticaret olmak üzere altı başlıkta incelenmektedir (Soysal, 2015, s. 182-184).

- **Firmalar arası e-ticaret:** Firmalar arası e-ticaret; firmaların, kapalı ağlar üzerinden kendi aralarında yapmış olduğu ticareti ifade eder.
- **Firmalar ve Tüketiciler arasındaki e-ticaret:** Genellikle perakende sektörüne dayanan ve internet üzerinde en cazip şekilde yapılan e-ticaret türüdür.
- **Firma içi e-ticaret:** Firma içi e-ticaret, bir firma içerisinde iş birimlerinin ticari birimleri desteklemesi şeklinde gerçekleşen bir e-ticaret türüdür.
- **Tüketiciden Tüketiciye e-ticaret:** Tüketiciden tüketiciye e-ticaret, satıcı tarafından mal adedine ve süreye bir sınır koymasını ve süre sonunda en fazla ücreti ödeyen alıcıya söz konusu malı satması süreci şeklinde tanımlanmaktadır.
- **Yönetimden Tüketiciye e-ticaret:** Ülke toplumunun devlet ile olan ilişkilerini çevrim içi ortamda gerçekleştirebilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu e-ticaret türüne vergilerin internet üzerinden ödenmesi örnek gösterilebilmektedir.
- **Yönetimden İşletmeye e-ticaret:** Firmaların devlet aygıtlarıyla olan ilişkilerini internet ortamında çevrim içi olarak gerçekleştirebilmeleri süreci olarak tanımlanmaktadır.

E-ticaretin yaygınlık kazanmasıyla birlikte; rekabet üstünlüğü, açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi konular teknik ve felsefi ilkelerle temellendirilme yoluna gidilmiştir. Bunun yanı sıra geleneksel işletme yöntemleri terk edilmiş, müşteri ilişkileri yönetimi olarak adlandırılan daha yenilikçi teknikler ortaya konulmuştur (Yelkikalan vd., 2010, s. 494).

Sanal girişimciliğin gelişebilmesi için; üniversiteler, girişim ve girişimciler, melek yatırımcılar, sermaye, altyapı hizmetleri, devlet desteği ve teknolojik gelişmeler çok önemli bir yere sahiptir Sanal girişimciliği gerekli kılan bir takım noktalar bulunmaktadır. Bu noktalar şu şekilde sıralanabilmektedir (Soysal, 2015, s. 181-184):

- Eskiden mucit olabilmek için bir şeyi icat etmek gerekmekteydi ancak yeni süreçte mucit olabilmek için internet ortamında var olan bir şeyi geliştirmek yeterli olacaktır.
- Sanal girişimcilik, son yıllarda melek yatırımcılar tarafından en çok rağbet gören girişimci türlerinden birisidir.
- Sanal girişimcilikte başarı sağlandığı takdirde oldukça yüksek miktarda gelir elde edilebilmektedir.
- Sanal girişimcilikle ilgili gereken bilgilere internet ortamında kolayca erişebilmek mümkündür.
- Sanal girişimcilik yeni bir çerçeve olarak nitelendirilebilmektedir. Bireyler sanal girişimci olarak yepyeni vizyon ve tecrübeye sahip olabilmektedir.

İnternet girişimcilerinin çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler maddeler halinde incelenecek olursa bilgi sahibi olunması açısından daha yararlı olacaktır (Yelkikalan vd., 2010, s. 498):

- Duygusal ve sosyal zekaya sahip olmalıdırlar.
- Yeni talep yaratabilmelidirler.
- Web üzerinden kullanıcıların ilgisini çekebilmelidirler ve ilginin kalıcı olmasını sağlamalıdırlar.
- Müşteri bağımlılığı yaratmalıdırlar.
- Stratejik plan yapmalı ve web sayfasını kişiselleştirmelidirler.
- Müşteri tercihleri hakkında bilgi edinmelidirler.
- Sosyal ağlar yaratmalıdırlar.

Sanal girişimciliğin; tüccar girişimci, iş adamı girişimci, teknolojik girişimci ve mecburi girişimci olmak üzere dört türü bulunmaktadır. Bunlar (Soysal, 2015, s. 185-186):

- **Tüccar Girişimci:** Piyasa şartlarına göre en çok talep görebilecek ürünlere odaklanan girişimci tipidir. Yenilikler ile değil, talep miktarı ile ilgilenir

- **İş Adamı Girişimci:** Çeşitli alanlarda edindikleri tecrübeler ile girişimcilik süreçlerinde var olmaya çalışan sanal girişimci türüdür.
- **Teknolojik Girişimci:** Teknolojik girişimci, teknik donanımı bulunan ve bu teknik donanımını gelir elde etmek için kullanan girişimci türüdür. Bu tür girişimcilerin üzerinde durması gereken tek konu teknolojik gelişme ve yenilikleri takip etmektir.
- **Mecburi Girişimci:** Mecburi girişimci, şirket sahibi ebeveynlerin ilerleyen süreçler için şirketi devretmek amacıyla eğitimi yönlendirdikleri bireylerden oluşan girişimci türü olarak tanımlanmaktadır. Mecburi girişimciler girişim süreçlerinde kaynak sıkıntısı çekmemektedir ancak girişimcilik becerileri, diğer girişimci türlerine göre daha yavaş gelişmektedir.

E-ticaret, en büyük değişim ve dönüşümü istihdam alanında gerçekleştirmiştir. Daha açık bir ifade ile ortaya çıkan yeni talepler ve verimlilik artışı, insanların istihdam alanlarının yeniden belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Buna ek olarak, Ar-Ge, yazılım, donanım, online hizmetler gibi alanlar önem kazanmıştır (Yelkikalan vd., 2010, s. 495).

E-ticaretin geleneksel ticarete göre sunduğu birtakım avantajlar bulunmaktadır. Söz konusu bu avantajlar aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir (Erboy, 2013, s. 58):

- İşlem maliyetlerinden tasarruf gerçekleştirirler.
- Yedi gün yirmi dört saat açık olabilirler.
- Büyük ölçekli firmalar ile rekabet olanağına sahip olabilmektedirler.
- Ödeme işlemleri daha kolay ve hızlı bir biçimde gerçekleştirilebilmektedir.
- Online mağazalar, müşteriler için katalog görevi görebilmektedir.

Tablo 8 Geleneksel ve Dijital Girişimci Arasındaki Farklar

Değişkenler	Geleneksel Girişimcilik	Dijital Girişimcilik
Pazara Giriş	Zor	Kolay
Üretim-Depolama	Zor	Kolay
Dağıtım	Daha Yavaş	Daha Hızlı
İşyeri	Fiziksel Birliktelik	Dijital İşyeri
Örgütsel Bağımlılık	Daha Kolay	Daha Zor
İletişim	Yüz Yüze	Dijital Ortamda
Örgütsel Bağımlılık	Hiyerarşik	Esnek

Kaynak:(Kişi, 2018, s. 392).

2.7.6 Orijinal, Ticari (Özel Sektör Girişimciliği)

Ticari girişimcilik, girişimcilerin çeşitli yeteneklerine dayanarak hayallerini gerçekleştirmek amacıyla işe başladıkları temelden kurulan girişimciliğdir. Ticari girişimciliğin ilk olma ve orijinal olma gibi özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler ticari girişimciliğin tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır. Orijinal girişimcilikte girişim ve girişimci orijinallik özelliği taşımaktadır. Girişimciler çoğunlukla kendi başlarına hareket etmektedirler. Ticari girişimcilikte ise girişimciler var olan bir girişimi devralarak bu şekilde ilerleyebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 33).

2.7.7 Kamu Girişimciliği

Kamu girişimciliği, sosyal anlamda birtakım fırsatları ortaya çıkarmak amacıyla kamu kaynaklarını ve özel kaynakları bir araya getirerek değer yaratma süreci olarak tanımlanmaktadır. Yapılan bir başka tanımlamaya göre kamu girişimciliği, yeni işlem ve yöntemler ortaya koyarak kamuda başarılı bir şekilde uygulamaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır (Soysal, 2015, s. 131).

Kamu girişimciliği, tüm sermayeyi veya yarısından fazlasını elinde bulundurarak devletin, kamu tüzel kişiliklerinin ya da diğer tüzel kişiliklerin yönetim mekanizmaları tarafından hâkim olunan girişimcilik türü olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 2010, s. 88).

Kamu girişimciliği, çeşitli kamusal problemlerin çözümünde insan gücünün ve çeşitli maddi kaynaklarını kullanmak ve yönetmek amacına hizmet eden bir girişimcilik türüdür. Kamu girişimciliğindeki temel felsefe kamusal örgütlerin sosyal bir çerçeveye bürünerek kendi maddi ihtiyaçlarını karşılayabilen, kâr amaçlı yatırımlar yapabilen, içerisinde takım çalışmasını barındıran, bürokrasinin az olduğu bir yönetim biçimini benimsemektir. Bu noktada kamu girişimciliği; kamusal kaynakları, kamusal yetkileri ve kamu çalışanlarını kullanarak yapılan girişimcilik türü olarak ifade edilebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 43-44).

Kamu girişimciliğinin üzerinde durulan iki temel noktası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, gelir kaynakları oluşturarak, hizmetler sunmak ve bununla birlikte vatandaşların eğitime katılımı noktasında aktif idari sorumluluk oluşturmaktır. İkincisi ise kaynakları sürekli olarak yeniden kullanmaya çalışarak kamu kurum ve kuruluşlarının etkinliğini artırmaya çalışmaktır (Soysal, 2015, s. 131).

Kamu girişimciliği kurulmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler birkaç başlık altında incelenebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 47).

- Ekonomik kalkınmayı artırmak amacıyla birtakım uygulamalar gerçekleştirmek
- Birtakım ürünlerin tekelleşmesini sağlamak
- Özel sektörün faaliyet göstermediği veya gösteremediği alanlarda faaliyet göstermek
- Ekonomiyi ve gelir dağılımını düzenlemek

Buna ek olarak kamu girişimciliği kurulmasının birtakım nedenleri daha bulunmaktadır. Bu nedenler şunlardır (Aktan, 2010, s. 89):

- Özel girişimciliğe destek olmak veya öncülük etmek
- Tekelleri kontrol altına almak
- Kaynakların etkin kullanılmasını sağlamak ve kamu hizmetlerini gerçekleştirmek
- İstihdam ve üretimin artmasını sağlamak
- Fiyat istikrarını sağlamak ve ihracatı artırmak

- Ulusal sermayenin gücünü dengelemek
- Ulusal güvenliği sağlamak ve uluslararası şirketlerde dengeyi sağlamak

Tüm bu açıklamalara ek olarak; kamu girişimcisinin/yöneticisinin birtakım özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler ise şunlardır (Soysal, 2015, s. 133):

- Kamu girişimcisinin gücü; yasa, yönetmelik ve atama organından gelir.
- Kamu yöneticisinin öncelikli ve temel görevi kamu hizmetinin sağlanmasıdır.
- Kamu yöneticisinin mülkiyet hakkı bulunmaz.
- Kamu yöneticisi görevini yürütürken ortaya çıkan başarı ya da başarısızlık devlete aittir.

Kamu girişimciliğinin türleri; kamu adına girişimcilik, kamu yönetimi girişimciliği, karma iktisadi girişimcilik, kamu iktisadi girişimcilik şeklinde sıralanmaktadır (Aktan, 2010, s. 90):

- **Kamu Adına Girişimcilik:** Tarihsel anlamda bakıldığında görülen ilk kamu girişimciliği türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet başkanlarının kendi adlarına çalışmalarıdır. Ancak görünür olarak kamu adına yaptıkları ekonomik faaliyetlerdir.
- **Kamu Yönetimi Girişimciliği:** Devletin ticari faaliyeti işletme sahibi gibi yürüttüğü kamu girişimciliği türüdür. Bu girişimcilik türünde kamu bütçesi kullanılır ve çalışanlarda kamu personelidir.
- **Karma İktisadi Girişimcilik:** Özel sektör ve kamusal aktörlerin birlikte gerçekleştirmiş olduğu girişimcilik türüdür.
- **Kamu İktisadi Girişimciliği:** Günümüzde çok yaygın bir biçimde görülmektedir. Kanunlar tarafından verilen yetkiyle özel mal imal etmek amacıyla fayda-maliyet ilişkisi bulunan girişimcilik türüdür.

Özel girişimci, kendi mülkiyetinde bulunan kaynakları kullanarak üretim yapmaktayken, kamu girişimcisi ise milletin varlıklarını millet için kullanmaktadır (Küçükaltan, 2009, s. 26).

Kamu girişimciliğinin özel sektör girişimciliğinden ayrıldığı birtakım noktalar bulunmaktadır. Söz konusu bu noktalar aşağıda ifade edildiği gibi karşımıza çıkmaktadır (Celep, 2017, s. 75):

- Kamu sektöründeki işletmeler, sosyal ve politik güdülerle hareket etmektedirler.
- Kamu sektöründe kaynaklar politik faktörler göz önünde bulundurularak dağıtılmaktadır. Burada en önemli nokta hizmetlere sağlanan erişimin eşit olmasıdır.
- Kamu sektöründeki girişimler, riskten ve hatalardan kaçınmaya müsaittirler.
- Kamu girişimleri içerisinde oluşmaya başlayan yeni girişimcilik çabaları görmezden gelinmemektedir.
- Kamu sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çevresel faktörlerin etkisiyle girişimcilik teşvik edilebileceği gibi baskılandığı da görülebilir.

2.7.8 Kurumsal Girişimcilik

Kurumsal girişimciliğin, 1929 Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan ekonomik ortamla birlikte ortaya çıkan bir girişimcilik türü olduğu ifade edilmektedir. Kurumsal girişimcilik, küçük girişimlerin organize olabilmesine imkan tanıyan bir girişimcilik türü olarak tanımlanmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 37). Ayrıca kurumsal girişimciler, kendilerince uygun olan çıkarlar doğrultusunda çeşitli kurumların oluşmasına yardımcı olan kişiler olarak tanımlanabilmektedir. Bunun yanında kurumsal girişimciler, sosyal becerileri gelişmiş kişiler olarak da tanımlanabilmektedir (Mutch, 2007, s. 1124).

Kurumsal girişimcilikte temel amaç, herhangi bir girişimcinin üretim için gerekli olan tüm girdilerini kendisinin üretmesi yerine bu girdileri daha küçük ölçekli girişimler aracılığıyla temin etmesi ve böylece hem küçük girişimlerin teşvik edilmesi, mevcut riskin azaltılması hem de ortaya çıkacak olan faydanın maksimize edilmesini sağlamasıdır. Kurumsal girişimciliğin oluşumunda iki temel süreç karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçlerden birincisi, bir işletmenin yenilik yapması veya bir diğer işletmeyle ortaklık ya da birleşme gibi süreçlerin işletilmesi sonucunda yeni işletmelerin ortaya çıkmasını sağlamasıdır. İkincisi ise işletmelerin mevcut kaynaklarını birleştirerek rekabet avantajı sağlayıp yeni girişimlere yönelmesidir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 37-38).

2.7.9 Akademik Girişimcilik

Akademik girişimcilik, bilim insanlarının ellerindeki bilgi ve belgeleri ticari bir gelir yaratmak amacıyla kullanmasıyla özellikle son 30 yılda gelişme göstermiştir. Bu gelişmeler sonucunda üniversiteler ile birlikte ticari işletmeler ve bazı teknoloji lisanslama şirketleri girişimcilik alanında çeşitli programlar oluşturarak akademik girişimciliğin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Akademik girişimcilik, üniversitelerin ve eğitim faaliyeti yürüten diğer kurumların çeşitli araştırmalar sonucunda elde ettikleri verileri ticari kâr elde etmek amacıyla kullanmaları olarak tanımlanmaktadır. Akademik girişimciliğin çeşitli türleri bulunmaktadır. Bu türler şu şekilde kendini göstermektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 51- 54).

- Yabancı kaynaklarla desteklenen araştırmalar
- Sanayi sektörünün olanak tanıdığı araştırmalar
- Lisans ve patentler
- Yeni firma kurma
- Ek kaynak yaratmak amacıyla ortaya konulan araştırmalar

2.7.10 Ekolojik (Yeşil) Girişimcilik

Ekoloji kelimesi 1869 yılında Alman bilim insanı Ernst Haeckel tarafından kullanılmıştır. Çevre girişimciliği, girişimcileri ve firmaları sınavarak sürdürülebilir bir çevre sorumluluğu ile bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Eko girişimcilik 1970'li yıllarda kendini göstermeye başlamış ancak 1990'lı yıllara kadar çok ilgilenilmemiştir (Çelik, 2015, s. 145-148).

1990'lı yıllar; yeşil, çevresel ve eko girişimcilik kavramlarının ortaya çıktığı yıllar olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında 2000 yılı ve sonrasında ise eko girişimcilik kavramı akademisyenler tarafından dikkat çekilen bir konu olmuştur (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 38).

Eko girişimcilik, girişimcilerin teknik yeteneklerinin aksine bireysel ve karakteristik yetenekleriyle çevresel faktörleri değerlendirerek, piyasada rekabet artırıcı çevresel yenilikler yapmasını ifade eder. Bunun yanında eko girişimcilik, gelir ve pozitif çıktı elde etmek

amacıyla ve çevresel zararı azaltmak amacıyla yeni fırsatların bulunmaya çalışıldığı bir süreç olarak ifade edilebilmektedir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 38-39).

Eko girişimciliği geleneksel girişimcilikten ayıran üç temel özellik bulunmaktadır. Bu özellikler; işlev, teknoloji ve müşteri gruplarıdır. Eko girişimci kavramı, sadece kâr elde etme amacıyla hareket etmeyen, aynı zamanda çevreye karşı da duyarlılık gösteren kişi olarak tanımlanabilmektedir. Eko girişimcilik faaliyetinin en önemli amacı, sürdürülebilirliktir. Bu amacın nedeni ise bazı aktörlerin iş yapış süreçlerinde çevreye zararlı olacak şekilde faaliyet gösteriyor olmalarıdır (Efeoğlu, 2014, s. 105-106).

Eko girişimlerin talepleri doğrultusunda dört tip eko girişimcilik türü ortaya atılmıştır. Bu türler; geçici girişimciler, yenilikçi fırsatçılar, kural tanımazlar ve vizyon sahibi şampiyonlardır (Aydın ve Çakar, 2013, s. 58). Yeşil girişimler, ya kuruluş aşamasında yeşil girişim olarak kurulur ya da kuruluştan sonraki aşamalarda maliyet, fiyat, yenilik ve fırsatlar noktasında gerekli olan düzenlemeleri yaparak yeşil girişim kimliğine bürünürler (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 39).

Girişimcilik teorisinde Schumpeter çok önemli bir yere sahiptir. Schumpeter, girişimcilerin yenilikçi kişiliğe sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu noktada yeşil girişimciler, yenilikçi çözümler üreterek değer yaratır ve yaratıcı yıkım sürecini başlatırlar. Yeşil girişimciler, proaktif ekolojik bir çalışma stratejisi belirleyerek kurumların ve sosyal iletişimin yeniden dizayn edilmesini arzu eden sosyal eylemcilerdir. Yeşil girişimciliği kısıtlayan birtakım faktörler bulunmaktadır. Söz konusu bu faktörler ;(Keskin, 2016, s. 287-289).

- Çevresel sorunlara yönelik farkındalığın yetersiz oluşu
- Yeşil girişimcilerin çevresel ve teknolojik sorunlarla karşı karşıya olmaları
- Çevresel duyarlılığın bir maliyet unsuru olarak görülmesi
- Yeşil işlerde uzman ve nitelikli personellerin az oluşu
- Hükümet desteğinin yetersiz olması
- Yenilikçi istek azlığı ve tüketicilerin yeşil hizmetler hakkında bilgi seviyesinin az oluşu

Bunun yanında eko girişimcilerin karşılaştıkları bazı engeller bulunmaktadır. Bu engeller; pazar yaratmada karşılaşılan zorluklar, finansal engeller ve etik anlamda varoluş nedenleridir (Efeoğlu, 2014, s. 113).

Yeşil girişimciliğin karşılaştıkları birtakım engeller bulunsa da buna rağmen yeşil girişimcilerin ortaya çıkardığı birtakım olumlu etkiler bulunmaktadır. Bu etkiler şu şekilde sıralanabilmektedir (Keskin, 2016, s. 290):

- Yeşil girişimciler, yeşil ekonominin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Yeşil girişimciler, geleneksel üretim yöntemlerini çevresel üretim yöntemleriyle değiştirerek çevresel gelişmeye katkı sağlar.
- Yeşil girişimciler, yeşil büyümeyi oluşturur. Yeşil büyüme ekonomik büyüme ve kalkınmayı oluşturur.
- Yeşil girişimciler; piyasa, finansal, çevresel hedefleri birleştirerek büyümeyi olumlu yönde etkiler.
- Yeşil girişimciler, eko-turizm, geri dönüşüm, organik tarım yenilenebilir enerji alanlarında faaliyet göstermektedir ve bu şekilde yeşil işlerin artış göstermesine katkı sağlamaktadır.

Her olayın ve olgunun etkilemiş olduğu veya etkilenmiş olduğu bazı olay ve olgular bulunmaktadır. Eko girişimciliğin de etkilendiği bazı faktörler bulunmaktadır. Söz konusu bu faktörler aşağıdaki gibidir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 40).

- Eko girişimcinin bireysel özellikleri
- İşletmenin kalkınma anlamında sürdürülebilirliği
- Çevresel rekabet avantajları
- ISO, EMAS gibi denetleme standartları
- Çevresel baskı unsurları
- Yeşil müşteri ve yatırımcılar

- Hükümet politika ve uygulamaları

Yeşil girişimciler gerçekleştirdikleri iş süreçlerinde ve büyüme stratejilerinde çevreye zarar vermeden hareket etmektedirler. Aynı zamanda yeşil girişimciler, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için hareket ederken dünyanın daha yaşanabilir bir duruma gelebilmesi için ürün ve hizmet sunarlar. Yeşil girişimcilerin faaliyette bulunma süreçlerinde iki temel itici gücü bulunmaktadır. Bunlar; çevre değerleri tutkusu ve inancı ve pazardaki boşluklara çevreci çözümler üretmektir (Keskin, 2016, s. 287).

Girişimcilik olgusu, şirketlerin kâr hırsları nedeniyle ekolojik faktörleri görmezden gelmiş ancak ekolojik felaketler hakkındaki komplo teorilerinin yaygınlaşması sonucunda toplumsal olarak ekolojik bilinç düzeyi yükselmiştir (Aydın ve Çakar, 2013, s. 59). Türkiye’de eko girişimcilik kavramı incelendiğinde yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı görülmektedir. Son dönemlerde KOSGEB yaptığı çalışmalarla eko girişimcilik kavramının öncelikli desteklenecek alanlar başlığı altında göstermektedir (Efeoğlu, 2014, s. 107).

Tablo 9 Eko Girişimcilerin Motivasyon Faktörleri

Motivasyon Faktörleri	Eko Girişimciler
Çevreci Değerler	Daha iyi bir yol bulunmalı, sürdürülebilirlik ve eğitim.
Pazar Boşlukları	Pazarın büyümesi ve ürünlere pazarda ihtiyaç olması
Para	Geçim sağlamak
Özgürlük	Kendi kendinin patronu olma ve kendi için hareket etme
Tutku	Çevre tutkusu ve mal ve hizmet tutkusu
Etik	Dünyayı yaşanabilecek bir hale getirme

Kaynak: (Efeoğlu, 2014, s. 112).

2.7.11 Spekülatif Girişimcilik

Spekülatif girişimcilik, piyasadaki arbitrajdan faydalanarak yapılan girişimciliştir. Daha açık bir ifadeyle spekülatif girişimcilik, pazardaki açıklardan ve dengesizliklerden faydalanarak dengeleyici bir fonksiyon oluşturmaktır. Spekülatif girişimcileri diğer girişimcilerden ayıran birtakım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler; farkındalık, diğer

aktörlerin fikirsizliği, arbitraj, arbitrajdan dengeye geçiş, öz manipülasyon ve yüksek kazanç beklentisidir (Uymaz, 2019, s. 233- 234).

- **Farkındalık:** Farkındalık girişimciliğin temeli olarak görülmektedir. Farkındalık, sahip olunan bilgidan kaynaklanan, ekonomik fayda elde edilen bir durumdur.
- **Diğer Aktörlerin Fikirsizliği:** Spekülatif girişimcilik, diğer aktörlerin fikirsizliğinden dolayı ortaya çıkan bir durum olarak da ifade edilebilmektedir.
- **Arbitraj:** Bir mal veya hizmetin yeniden tanımlanıp yeniden konumlandırılarak yüksek kâr elde edilmesidir.
- **Arbitrajdan Dengeye Geçiş:** Piyasa dengesi sağlanırken aktörlerin ürün ve hizmetlerin arz ve talebi hakkında bilgi sahibi olması dolayısıyla arbitraj ortadan kalkacak ve piyasa dengeye gelecektir.
- **Öz Manipülasyon:** Girişim sürecinin başlangıcında, girişimci kişinin sahip olduğu rasyonalite, ahlak, kültürel değerler ve dini değerler ile girişimcilik faaliyetinin çatışmasını kapsamaktadır. Girişimci söz konusu bu süreçte, öz manipülasyon ile girişimcilik sürecini destekleyen rasyonel gerçekleri üreterek kabul eder.
- **Yüksek Kazanç Beklentisi:** Spekülatif girişimcilerde, farkındalık ve riskler sonucunda yüksek ekonomik fayda beklentisi ortaya çıkmaktadır.

2.8 Girişimcilik Eğitimi

Girişimcilik serüveni, işsizlik sorununun çözümüne yönelik olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında ekonomik kaynakları, verimliliği yüksek alanlara doğru taşınması ve yenilikçi bir bakış açısı sunması bakımından çok önemli bir süreçtir (Kişi, 2018, s. 390).

Girişimcilik olgusunun gelişimini sağlamak açısından eğitim çok önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte kişinin girişimcilik özellikleri de geliştirilmelidir. Daha açık bir ifade ile girişimcilik genetik olarak ortaya çıkabileceği gibi eğitim ve öğrenme yoluyla da geliştirilebilmektedir. Girişimcilik lisans eğitiminin başlangıcında ve sonunda girişimci aday öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalarda; risk alma, belirsizlik toleransı ve kendine güvenlerinin olumlu anlamda geliştiği ortaya konulmuştur (Bozkurt ve Alparslan, 2013, s. 15).

2.9 Girişimcilik ve Kültür

Giriřimcilik olgusu, bireylerin yesi oldukları toplumların kültürü ile yakından ilişkilidir. Bireyler, yesi oldukları toplumun sosyal yapısından ve teknolojik yapısından büyük oranda etkilenmektedirler (Ersoy, 2010, s. 73). Giriřimcilik olgusu bir toplumdaki kültür ile sıkı sıkıya bağlıdır çünkü kültür olgusu bireyleri birbirine bağlayan ortak bir olgudur. Bu bağlamda sosyal bir olgu olan girişimcilik kavramının kültür ile paralel bir Őekilde ilerlediği inkâr edilemez bir gerçektir. Giriřimci, davranış bićimleri toplumdaki kültür ve eğitimle oluşan kişidir. Aynı zamanda girişimci dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı kültürel değişimler sonucunda ortaya çıkan gelişmelerden en fazla etkilenen kimselerdir (Soydan, 2008, s. 10).

Girişimcilik bir toplumun kültürel açıdan değişim aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada girişimciler; gelenek, süreklilik ve istikrar gibi birçok olguyu etkileyebilmektedirler (Güney vd., 2007, s. 58). Bireylerin kendilerini ispat etme, geçim sağlama ve kr elde etme, sosyal statü kazanım süreçleri, devlet, toplum, müşteriler ve çevreye mal ve hizmet sunma çabaları, devletin, toplumun girişime ve girişimciliğe yönelik tutum ve davranışları girişimcilik kültürü olarak tanımlanmaktadır (Soydan, 2008, s. 11).

Kültür; girişimciliği başlatan ve harekete geçiren güdüleri içinde barındırmaktadır. Girişimci değerlere önem vermeyen kültürler, anti girişimci bir yapıyı ortaya koymaktadır (Aytaç ve İlhan, 2007, s. 107). Toplumsal anlamda sosyo-kültürel yapı, girişimciliğin açıklık veya kapalılık durumlarını etkileyebilmektedir (Ersoy, 2010, s. 74).

lke ekonomilerinde girişimcilik, etkinlik açısından makroekonomik parametrelerle doğru orantılı bir Şekilde seyir izlemektedir. Bununla birlikte girişimciliğin teşvik edildiği ülkelerde yatırım faaliyetleri artış gösterir ve işsizlik oranı azalış eğilimine girer (Küçükaltan, 2009, s. 22-23).

Girişimcilik olgusuna önem veren toplumlar üç temel davranışı ortaya çıkarmaktadır. Bu davranışlar üç başlık altında sıralanabilmektedir (Başar, 2015, s. 91):

- Yüksek sorumluluk üstlenme eğilimi
- Hesaplı risk alma
- Performansa dönük geribildirim talep etme

Aile, okul, siyasal sistem, toplumsal yapı gibi faktörler girişimciliği etkilemektedirler. Bütün bunlara ek olarak, girişimcilik eğitim seviyesinin yüksek olduğu alanlarda gelişme göstermektedir. Daha açık bir ifade ile eğitim seviyesinin yüksek olması toplumsal dinamizm açısından öncü olarak kabul edilmektedir (Aytaç ve İlhan, 2007, s. 113).

Girişimciliği etkileyen faktörler incelendiğinde söz konusu bu faktörlerin dört grupta incelendiği görülmektedir. Bunlar; kültürel altyapı, aile yapısı, kurumsal yapı, din yapısı olarak sıralanabilmektedir (Güney vd., 2007, s. 66).

2.9.1 Kültürel Altyapı

Kişiler buldukları toplumun kültürel değerlerinin taşıyıcısı olarak görülmektedir. Dolayısıyla toplumlarda girişimcilik alanındaki gelişmeleri algılayabilmek için kültürel unsurlara hâkim olmak gerekmektedir. Girişimcilik ve kültür arasındaki ilişki açısından ifade edilmesi gereken birkaç önemli nokta bulunmaktadır. Bu noktalar; bireycilik ve ülke gelişmişliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ekonomik gelişme ve girişimcilik arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Örgütsel kültür ve toplumsal kültür arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Kapalı olmayan toplumlarda yapılan hatalara tolerans gösterildiği için bireyler birtakım yeni fikirleri denemek yolunda cesaretlendirilir. Bunun sonucunda da girişimcilik olgusu toplumsal anlamda desteklenmiş olur. Bununla birlikte toplumlarda belirsizlikten kaçınma eğilimi yüksekse bireyler girişimciliği tercih etmemekte, düşükse bireylerin iş fırsatlarını daha net ve kolay bir şekilde görebileceği ifade edilmektedir. Açıkça ifade etmek gerekirse, yüksek belirsizlik eğilimi ile girişimcilik arasında ters orantı bulunmaktadır (Güney vd., 2007, s. 66- 68).

2.9.2 Aile Yapısı

Girişimcilik kültürü açısından aile çok önemli bir yere sahiptir. Bireye ailesi tarafından verilen eğitim ve görgü, bireyleri yaşamlarının ilerleyen süreçlerinde etkilemektedir. Aile üyelerinde girişimci bir kişinin olması, bireye rol model oluşturacak ve bireyi girişimciliğe yönlendirecektir (Güney vd., 2007, s. 68-69). Ataerkil toplumlarda aile bireylerinin denetimi çok etkili olduğu için yenilikçilik, bireysellik, üretkenlik ve risk alma gibi faktörler geriplanda kalmaktadır. Diğer bir deyişle geleneksel aile yapılarında anti girişimci özellikler yaygındır. Aile yapısının; dışa dönük, atılgan ve üretken olması, çocuk açısından erken girişimcilik eğiliminin oluşmasına yardımcı olacaktır. Bunun yanında çalışma yaşamına erken

girilmiş aile ortamında; piyasa, rekabet, kazanç ve mücadelecilik olma açısından teşvik edici bir yapı ortaya çıkmaktadır (Aytaç ve İlhan, 2007, s. 107-108).

2.9.3 Kurumsal Yapı

Toplumsal anlamda kurumsal yapının durumu bireyleri girişimciliğe teşvik edebilir veya girişimci olmalarını engelleyebilir. Yapılan çalışmalarda gün yüzüne çıkmamış bilgileri keşfetmeye önem veren eğitim sistemlerinde yetişen çocukların girişimcilik açısından daha yatkın oldukları sonucuna varılmıştır (Güney vd., 2007, s. 69).

2.9.4 Din Yapısı

Max Weber, dini değerlerin girişimcilik açısından çok önemli olduğunu ifade eden ilk bilim insanıdır. Weber'e göre girişimcilik farklılıkları, kültürel ve dinsel etmenlerle özellikle de Protestan iş ahlakıyla açıklanabilmektedir. Weber'e göre Protestan iş ahlakı, girişimci davranışlar açısından itici bir güçtür. Müslüman ülkelerde, belirsizlikten kaçınma eğilimi yüksektir. Bunun yanında bireycilik ve erillik ise düşüktür. Yani, Müslüman ülkelerde girişimcilik faaliyetlerinde bulunma olasılığı oldukça düşüktür (Güney vd., 2007, s. 70-71).

Bunlara ek olarak çevresel faktörler de girişimciliği etkilemektedir. Çevresel faktörler kendi arasında yerel çevre, ulusal çevre ve uluslararası çevre olarak gruplara ayrılmaktadır (Soydan, 2008, s. 11-12).

2.9.5 Yerel Çevre

Yerel çevre; işçiler, yöneticiler ve müşterilerin bulunduğu dar bir alandır. Girişimci söz konusu bu çevrede müşterilere kaliteli ve ucuz malları zamanında sunma amacıyla olmalıdır. Bunun yanında yönetici olan çalışma arkadaşlarına yeteneklerini kullanabilme bağlamında olanak tanımalı ve işçilerine ise iş güvenliği bağlamında destek olmalı ve ücretlerini tam ve zamanında vermelidir (Soydan,2008, s. 11). .

2.9.6 Ulusal Çevre

Ulusal çevre; girişimcinin rekabet içinde olduğu diğer firmalar, çeşitli finans kuruluşları, halk, devlet ve medyanın bulunduğu çevre türüdür. Söz konusu bu çevre girişimcilik kültürünün ortaya çıkması açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu çevrede devlet, istihdam ortamının gelişmesini sağlar, çeşitli uygulamalar yaparak işsizlik

olgusunun ortadan kalkmasını sağlar, ihracatın artması ve dolayısıyla uluslararası pazarlara girişi sağlar ve son olarak da vergilerin tam ve eksiksiz ödenmesini sağlar (Soydan,2008, s. 12).

2.9.7 Uluslararası Çevre

Uluslararası çevrede çeşitli uluslararası birlikler, küresel şirketler ve diğer ülke devletleri oluşturmaktadır. Bu çevre türü özellikle günümüz teknolojisiyle birlikte oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Global bir yapıya bürünebilmek açısından uluslararası pazarlarda faaliyet gösterebilmek ve bu durumun sağlanabilmesi içinde diğer devlet ve birliklerle çeşitli ilişkiler içerisinde faaliyet göstermek gerekmektedir. Girişimciler uluslararası çevre yardımıyla dış pazarlara açılmalı ve bunu sağlayabilmek açısından da yüksek kaliteli ancak düşük maliyetli ürünler ortaya koymalıdır çünkü günümüz dünyasında ülkelerin mal ve hizmet üreterek ticaret yapabildikleri her yer o ülkenin vatani olarak ifade edilebilmektedir (Soydan,2008, s. 12).

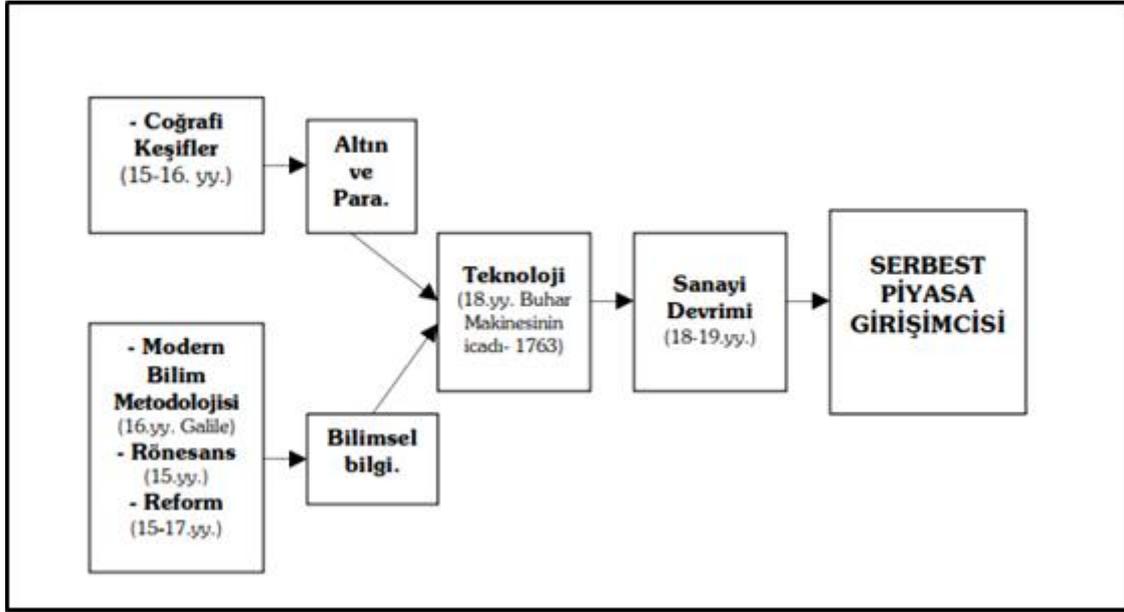
2.10 Tarihsel Süreçte Girişimciliğin Gelişimi

Her dönemde toplumsal ihtiyaçlara özgü olarak farklı girişimcilik modelleri oluşturulur. Tarihsel süreç içerisinde girişimcilik olgusu toplumlar açısından geçiş dönemlerinde önem kazanmıştır (Güney vd., 2007, s. 57). Tarım çağında yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte insanların tüketebileceğinden fazlasını üretmesi durumu ortaya çıkmıştır. Buradaki arz fazlası üretim, piyasada takas veya değerli madenler karşılığında el değiştirmiş, bu gelişme ile birlikte ilk ticari girişimcilik serüveni ortaya çıkmıştır (Erboy, 2013, s. 51). Daha açık bir ifadeyle yerleşik toplulukların, ürettiği ihtiyaç fazlası ürünleri takas yöntemi ile değiş-tokuş etmeleri ilk girişimcilik örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Feodal yönetim toplumlarında girişimcilik kavramı günümüz anlamına oldukça yaklaşmıştır (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014, s. 101).

Ortaçağ dönemi incelendiğinde girişimci, birtakım büyük projeleri yöneten kişi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde girişimci, yönetici sınıf tarafından desteklenerek çeşitli müteahhitlik hizmetleri gerçekleştirmekteydi. Orta çağ dönemi için dikkat edilmesi gereken husus girişimci olarak tanımlanan kişilerin herhangi bir risk faktörüne maruz kalmamalarıdır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 27).

Coğrafi keşifler sonucunda Avrupa’da bir zenginlik ortaya çıkmış ve 18. yüzyıl sonunda insan gücünün yerini makine gücünün aldığı Sanayi Devrimi gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte seri üretim gerçekleşmiş ve yeni standart ürünler ortaya çıkmıştır (Ercan ve Gökdeniz, 2009, s. 65).

Şekil 3 Girişimciliğin Gelişim Süreci

Kaynak: (Ercan ve Gökdeniz, 2009, s. 62).

17. yüzyıla gelindiğinde ise girişimci tanımının değiştiği görülmektedir. Bu dönemde girişimci kavramı, hizmet sunmak veya anlaşma sağlanan bir işi yapmak amacıyla sözleşme yapan kişi olarak ifade edilebilmektedir. Yapılan sözleşmede oluşabilecek olan herhangi kâr ya da zarar girişimciye aittir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 27).

Sanayi Devrimi ile birlikte çağdaş girişimcilik ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi’ne hız kazandıran iki temel faktör bulunmaktadır. Bu faktörler bilimsel bilgi ve coğrafi keşiflerle birlikte ortaya çıkan sermaye birikimidir (Ercan ve Gökdeniz, 2009, s. 62). Günümüzde gerçekleştirilen girişimcilik türünün kökeni Sanayi devrimine dayanmaktadır. Buna ek olarak, tarihsel süreç içerisinde girişimciler, ülkeler arası ticarete önemli rol oynamışlardır (Erboy, 2013, s. 52).

Serbest piyasa ekonomisi denilince ilk akla gelen girişim hürriyeti anlayışı modern girişimciliğin gerçekleşmesi için gerekli ortamı sağlamıştır (Ercan ve Gökdeniz, 2009, s. 63).

Çağdaş dönemde birçok bilim insanı girişimcilik olgusuna çeşitli katkılar sunmuştur. Schackle, girişimcilik ve yaratıcılık olgusu üzerinde durarak bilinmeyen veya belirsiz koşullar altında karar verme konusunda çalışmıştır. Diğer yandan, Krizner girişimciyi, kâr etme amacıyla fırsatları değerlendirme noktasında hazır bekleyen bir kâşif olarak tanımlamıştır. Marc Casson, girişimcilik konusunu belirtici ve fonksiyonel olarak iki bakış açısıyla incelemiştir. Belirtici yaklaşım, girişimciyi toplumdaki yerine ve diğer ilişkileriyle ilgili olarak tanımlarken fonksiyonel yaklaşım ise girişimcinin yaptıklarıyla ilgilenmiş ve bu yöndeki konuları gündeme getirmiştir. Gifford Pinchot, iç girişimcilik kavramını ortaya çıkarmıştır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 29).

2.10.1 İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimciliğin Gelişimi

İktisat literatüründe girişimcilik dört temel yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi, gelir dağılımı üzerinde durur ve oluşan karın miktarını belirlemek için çalışır. İkincisi, piyasada oluşan tam rekabet koşullarıyla birlikte çalışmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Üçüncüsü, Schumpeterci yaklaşım olarak ifade edilen yenilikçi girişimcilik üzerine odaklanmaktadır. Dördüncüsü ise girişimci ve firma arasında karar verici olan girişimci, girişimciyi motive eden unsurlar ve çevre faktörü üzerinde durmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 27).

Girişimcilik, iktisat literatüründe 20.yy dan sonra kabul edilmeye başlanmıştır. Adam Smith 1776 yılında yazmış olduğu “Ulusların Zenginliği” isimli kitabında kapitalist ile girişimciyi eşit olarak kabul etmiştir (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014, s. 99). Aynı zamanda Adam Smith “Ulusların Zenginliği” isimli kitabında girişimciyi, “maceracı, ileri görüşlü ve sorumluluk alan kişi” olarak ifade etmiştir. Smith’e göre girişimci, ileri görüşlü, plan yapan ve sorumluluklarına yönelik olarak rasyonel risk alan kişidir (Özkuş, 2007, s. 347).

Girişimci, 1755 yılında Richard Cantillon tarafından ilk defa risk alan kişi olarak ifade edilmiştir. Bunun yanında 1911 yılında Schumpeter girişimciyi yenilik üreten ve mevcut olanı geliştiren kişi olarak ifade etmiştir (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014, s. 99). Fransız ekonomist Richard Cantillon girişimcilik tanımını iktisat literatüründe fark eden ilk kişidir. Cantillon, girişimciyi ekonomi alanında merkeze yerleştirmiştir. Cantillon ekonomik aktörleri; toprak sahipleri, girişimciler ve işçiler olmak üzere üç grupta incelemiştir. Cantillon’a göre girişimci, işçiler ve toprak sahipleri arasında arabuluculuk görevi yapan kişidir (Özkuş, 2007, s. 345).

Klasik dönemde girişimcilik olgusunun ekonomik yönü incelenmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Girişimciliğin ilişki içerisinde olduğu sosyolojik, psikolojik yönleri bir anlamda göz ardı edilmiştir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 29). Klasik iktisat düşünce sistemi, bireysel girişimciliğe önem vermiş ve devletin rolünü sınırlandırmıştır (Aşkın vd., 2011, s. 59).

Fizyokrat düşünce sisteminde François Quesnay çok önemli bir yere sahiptir. Quesnay girişimciyi; belirsizlik taşıyan, üretimi organize eden ve yönlendiren, yeni ürünler ortaya koymak için pazar araştırması yapan kişi olarak tanımlamıştır. Fizyokrat düşünce açısından Robert Jacques Turgot girişimcilik literatürüne önemli katkılar yapan diğer bir isimdir. Turgot'a göre girişimci, sermaye sahibi bir kişidir ve sermaye yatırımı yapılarak ortaya konulan bir çıktıdır. Nicolas Baudeau fizyokrat düşünce sisteminde tarımsal girişimci üzerinde durmuş ve tarımsal girişimciyi, riski üzerinde tutan kişi olarak tanımlamış ve bu tanımla Cantillon'un izinden gitmiştir. Bu noktada Baudeau'nun Cantillon'dan farkı ise girişimci kişiyi üretim maliyetlerini minimize etmek ve karını yükseltmek amacıyla teknolojiyi kullanan yenilikçi kişi olarak ifade etmesidir. Fizyokrat düşünce Sanayi Devrimi'nin ekonomiyi şekillendiremediği düşüncesiyle tarımsal girişimciyi ön plana çıkarmıştır (Özkul, 2007, s. 346).

J. B. Say girişimciyi, diğer üretim faktörleri arasında dördüncü sıraya yerleştirmiştir ve girişimci ve sermaye sahibinin sahip olduğu "kâr" tanımlarının birbirinden farklı olduğunu savunarak girişimcinin ekonomide çok önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiş ve girişimcinin kazancının faizden farklı olduğunu söylemiştir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 15). 1800'lü yıllarda Say girişimcilik kavramını kullanmış ve girişimciyi, ekonomik faktörleri verimlilik açısından yüksek olan alanlara taşıyan kişi olarak ifade etmiştir. Buna ek olarak Say, girişimci ve sermayedar kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Say sermaye sahibini, para tedarikçisi ve finansal açıdan risk alan kişi olarak tanımlamıştır. Girişimciyi ise üretim faktörlerini bir araya getirerek yeni zenginlikler yaratan kişi olarak ifade etmiştir (Özkul, 2007, s. 347). Açıkçası Say, girişimcilik kavramının içinde "üretim faktörlerini bir araya getirme" kavramının da olması gerektiğini savunmuş ve böylece girişimcilik olgusu; emek, sermaye ve doğal kaynak olarak bilinen üretim faktörleri arasında yerini almıştır (Ağca ve Yumuşakipek, 2015, s. 13).

J. B. Say, girişimcilik teorisinin ortaya çıkabilmesi için endüstriyel gelişmenin üç aşamadan geçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu aşamalar araştırma, uyarılma ve üretim aşamalarıdır (Özkuş, 2007, s. 347):

- **Araştırma:** Araştırmacılar tarafından yapılan bilgi yaratma sürecidir.
- **Uyarılma:** Üretim faktörlerinin koordinasyonu ile yapılan araştırma sonucunda oluşan bilgiyi ürünlere dönüştürmek amacıyla girişimciler tarafından yapılır.
- **Üretim:** İşçiler tarafından gerçekleştirilen süreçtir.

Neoklasik görüş içerisinde girişimcilik olgusu, üretim fonksiyonunun koordinasyonunu sağlama ve gelecekteki risklere karşı korunma düşüncesi arasında sınırlanmıştır (Alada, 2001, s. 51). Girişimciliğin denge teorileri neoklasik iktisatçılar tarafından oluşturulmuştur. Söz konusu bu denge teorileri, ekonomide fiyatların aktörler tarafından görüş birliği ile oluşturulduğunu varsaymaktadır. Denge teorileri, tüm insanların girişim fırsatlarının bilincinde olduğunu ve girişimciliğin söz konusu bu fırsat bilinciliğinin aksine kişilerin bireysel özelliklerinden ortaya çıktığını ifade etmektedir (Özkuş, 2007, s. 349).

Thünen'e göre girişimcinin kazancı üç şekilde ifade edilmektedir. Bu kazançlar (Alada, 2001, s. 48);

- Yatırılmış sermayenin günümüzdeki faizi
- İşletme ücreti
- Kayıpların hesaplanan riskleri karşılığında sigorta priminin işletmenin kazancından çıkartılması

Tablo 10 İktisadi Düşünce Tarihinde Düşünürlerin Girişimci Tanımları

Düşünürler	Girişimcilik Fikirleri
Cantillon, Thünen, Mill, Hawley, Knight, Mises, Cole, Shackle	Girişimci belirsizlik ve risk altında çalışan kişidir.
Smith, Turgot, Böhm-Bawerk, Pigou, Mises	Girişimci finansal sermaye sunan kişidir.
Baudeau, Bentham, Thünen, Schmoller, Sombart, Weber, Schumpeter	Girişimci yenilik yapan kişidir.
Cantillon, Menger, Marshall, Wieser, Amasa, Walker, Francis Walker, Keynes, Mises, Shackle, Cole, Schultz	Girişimci karar verendir.
Say, Sain-Simon, Amasa Walker, Francis, Walker, Marshall, Wiesher, Sombart, Weber, Schumpeter	Girişimci endüstriyel liderdir.
Say, Mill, Marshall, Menger	Girişimci yöneticidir.
Say, Walras, Wiesher, Schmoller, Weber, Clark, Davenport, Schumpeter, Coase	Girişimci ekonomik kaynakları koordine eden kişidir.
Quesnay, Wiesher, Pigou, Hawley	Girişimci girişim sahibidir.
Amasa Walker, Francis Walker, Wiese, Keynes	Girişimci üretim faktörleri açısından bir işverendir.
Bentham	Girişimci müteahhittir.
Cantillon, Walras, Krizner	Girişimci arbitrajcıdır.
Cantillon, Krizner, Schultz	Girişimci kaynak tahsisçisidir.

Kaynak: (Çögürçü, 2016, s. 68).

Joseph Schumpeter inovasyon ve girişimciliği birbirine bağlayan iktisatçı olarak anılmaktadır. Schumpeter yenilikçi etkinliğin beş farklı türde yeni bileşimler oluşturur. Bu türler; yeni mal üretme veya kalitesini geliştirme, üretim için yeni bir teknik geliştirme, yeni

pazar oluşturma ve hammadde kaynağı bulmak şeklinde sıralanabilmektedir. İnovasyon ve girişimcilik arasında birtakım ilişkiler bulunmaktadır. Bu ilişkiler şu şekilde sıralanabilmektedir (Keskin, 2018, s. 187-189).

- İnovasyon bir fikri, bir ũrũn veya hizmete dŕnũřtũrme sũreci olarak tanımlanabilmektedir. Bu noktada girişimcilik de bu inovasyon sũrecine yŕn vermektedir.
- İnovasyon girişimciliğin çok önemli bir parçasıdır. Ancak girişimciliğin gerçekleşebilmesi için tek başına yeterli değildir.
- İnovasyon sũreci uzun dönemde girişimsel başarının anahtarıdır.
- Her inovasyon tanıtımında girişimci inisiyatif gerektirir.

2.11 Anadolu ve Tũrkiye’de Girişimciliğin Gelişim Sũreci

Lidyalılar, paranın icadı ile birlikte Mezopotamya’dan Anadolu’ya geçerek ‘‘Kral Yolu’nu’’ yapmış ve ticari anlamda farklı bir anlayış gerçekleştirmişlerdir (Ercan ve Gökdeniz, 2009, s. 60).

Selçuklular döneminde lonca ve ahilik teşkilatları kurulmuş ve bu noktada Tũrklerin ticari gelişimi açısından bir kurumsallaşma söz konusu olmuştur. Osmanlı döneminde bakıldığında, bu dönemde girişimcilerin daha çok Yahudi veya Rum vatandaşlardan oluştuğu grũlmektedir. Bu durumun nedeni ise Osmanlı döneminde Tũrklerin daha çok askerlik veya buna benzer diğer işlerle uğraşması olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 29). Osmanlı Devleti’nde girişimcilik olgusu, Padişah Abdũlmecid zamanında yapılan ilk dış borçlanma ile ortaya çıkmıştır (Aşkın vd., 2011, s. 62).

Osmanlı Devleti’nde Mũslũmanların ticaretten uzak durmalarının nedeni imparatorluğun sanayi devrimi sonrası dönemde Avrupa ekonomisine katılma arzusundan kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bu dönemde Osmanlı Devleti’nde yaşanan askeri gelişmelerin de sanayileşme ũzerinde olumsuz etki yaptđı söylenebilmektedir. Daha açık bir ifadeyle askerlik hizmetlerinin Mũslũmanlar tarafından yũrũtũlmesi sonucunda girişimcilik ve ticaret gibi uğraşlar gayrimũslimler tarafından yũrũtũlmũřtũr (Kamaç ve Kişman, 2020, s. 136).

Tablo 11 Osmanlı Devleti'nde Yapılan İlk Sanayi Sayımı

	Toplam	Gıda	Dokuma	Diğer
İşletme Sayısı	264	75	73	116
Çalışan Sayısı	14.060	3916	6363	3781
Devlet Kuruluşu	22	1	18	3
Özel Kuruluş	242	74	55	113

Kaynak:(Kamaç ve Kışman, 2020, s. 136).

Tablo 11’de görülebileceği gibi Osmanlı Devleti’nde yapılan ilk sanayi sayımına göre toplam işletme sayısı 264 iken bu işletmelerde çalışan toplam işçi sayısı 14.060’tır. Kurulmuş olan bu işletmelerden 22’si devlet kuruluşuyken 242’si ise özel teşebbüs tarafından kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda ekonomik gelişim için birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalardan en önemlisi 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi’dir. Bu kongrede Türk girişimcileri desteklemek amacıyla yabancıların ticaretten uzak tutulması, girişimcilere destek olmak amacıyla çeşitli bankaların kurulması gibi fikirler ortaya atılmıştır. Ancak mevcut sermaye eksikliği nedeniyle yabancıların tam anlamıyla ekonomiden çıkarılması mümkün olmamıştır. 1927 yılında Teşvik-i sanayi kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile sanayi alanında yatırım yapmayı düşünen ancak gerek sermaye birikimi olarak gerek teknik bilgi olarak eksikliği bulunan kişileri desteklemektir. 1950 yılı ve sonrası dönemde Türkiye’de yaşanan toplumsal ve siyasal olaylar, girişimciliği ve ticareti büyük oranda azaltmıştır (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014, s. 103-104).

1960-1970 döneminde özel girişimcilik alanında birçok gelişme yaşanmıştır.1970’li yılların girişimcilik özellikleri birkaç başlık altında şu şekilde özetlenebilmektedir (Kamaç ve Kışman, 2020, s. 138).

- Bu dönemde girişimcilerin birçoğu yükseköğrenim görmüş kişilerdir.

- Geleneksel üretimi geliştirmeyi amaçlamışlardır.
- Üretim hırsıyla hareket edilmektedir.

1980 yılı öncesindeki girişimcilik özellikleri; kâr odaklı, fırsatları değerlendirmeye çalışan, eğitim seviyesi düşük, profesyonellik açısından yetersiz, vizyon ve misyon açısından eksik kişiler olarak karşımıza çıkarken, yeni girişimci tipinin özellikleri ise değişim ve gelişime açık, profesyonel yönetim kurallarına uygun hareket eden, ürün ve hizmet açısından kaliteyi göz önünde bulunduran ve yüksek öğrenim seviyesine sahip olan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kamaç ve Kışman, 2020, s. 140).

1990'lı yıllarda devlet ekonomi içerisindeki varlığını sürdürmüştür. Bu noktada ekonomi içerisinde bir belirsizlik ortamı bulunmaktadır. Ancak bu dönemde Türkiye'de girişimcilik alanında olumlu bir artış olmuştur. 2000'li yıllarda ise girişimciliğin değeri ve önemi oldukça artmıştır. Bunun yanında bireysel girişimcilik ön plana çıkmıştır (Aşkın vd., 2011, s. 69-70).

Tablo 12 Türkiye'de Şirketleşme Dönemleri ve Firma Sayıları

Şirketleşme Dönemi	Firma Sayısı
1910 ve Öncesi	1
1910-1919	2
1920-1929	6
1930-1939	4
1940-1949	9
1950-1959	49
1960-1969	87
1970-1979	150
1980-1989	94
Tarihi Belli Değil	3

Toplam Firma Sayısı	405
----------------------------	-----

Kaynak: (Kamaç ve Kışman, 2020, s. 138).

Sonuç olarak, Türkiye’de Cumhuriyet döneminde İzmir İktisat Kongresi ile çeşitli kararlar alınmış ve girişimciliğin desteklenmesi amacıyla birtakım adımlar atılmıştır. Takip eden yıllarda kapitülasyonlar kaldırılmış ve yabancı girişimci ve girişimlerin faaliyet alanları sınırlandırılmıştır. 1960’lı yıllarda Marshall yardımı olarak ifade edilen yardımlarla ve yurtdışına çalışmak için giden kişilerin ülkeye sermaye girişi sağlamasıyla yeni girişimler ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllarda eğitimli yenilikçi ve profesyonel olarak ifade edilebilen bir girişimci sınıfı ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllarda ise 24 Ocak 1980 kararlarının ortaya atılmasıyla birlikte ithal ikame yerine serbest piyasaya yönelmiş ve ihracat desteklenmiştir. 1994 yılında ortaya çıkan ekonomik krizi atlatan girişimcilik, 1996 yılında Gümrük Birliği’ne girilmesiyle birlikte gelişimini sürdürmüştür. 2001 ve 2008 krizlerinin atlatılmasında ise girişimciler çok önemli bir rol üstlenmiştir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 29-30).

2.12 Türkiye’de Girişimcilik Faaliyetini Engellenen Faktörler

Günümüzde girişimcilik teorisi ya da modeli ortaya koymak konusunda iki sorun oluşmaktadır. Bu sorunlardan birincisi, girişimciliğin kavramsallığı ve nicelikselliğidir. İkincisi ise ortaya atılan model ve teoriler üzerinde oluşan fikir birliğidir (Özdevecioğlu ve Karaca, 2015, s. 14).

Gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde girişimcilik açısından değişimlerin ortaya çıkabilmesi, toplumsal bakış açısının girişimciliği destekler biçimde değişim ve dönüşümüne bağlıdır (İlhan, 2004, s. 73).

Bir toplumda kişiler engellenmemeli, düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olmalıdır. Günümüz dünyasında insana yatırım yapılması gerekmektedir. Bu yatırımın yapılması süreci de eğitimden geçmektedir ancak Türkiye’de eğitim hizmetleri ve eğitime destek olabilecek çeşitli danışmanlık ve enformasyon hizmetleri henüz istenilen düzeyde gelişme gösterememiştir. Bu bağlamda girişimcilik faktörü ve girişimciler bu gibi çeşitli nedenlerden dolayı yeterli oranda gelişme sağlayamamıştır. Bununla birlikte ülkemizde girişimcilik faaliyetinin sağlanabilmesi açısından parasal güce sahip olmak yeterli görülmektedir ancak bu düşünce oldukça yanlıştır. Maddî güce sahip olan ancak girişimcilik ruhuna ve bilgisine sahip olmayan bireylerin ortaya çıkardığı girişim süreçleri genellikle başarısızlıkla

sonuçlanmaktadır. Bunun yanında yeterli maddi güce sahip olmayan bireyler ise söz konusu bu girişim süreçlerine ulaşamamakta ve faaliyet gösterememektedir. Bu durumda ülkemizde girişimciliği engelleyen faktörlerden birisidir. Türkiye’de girişimcilik olgusunun hareket kabiliyeti bulabilmesi açısından çeşitli batıl inançlara dayanan düşünce sisteminin ortadan kaldırılarak bunun yerine bireylere daha geniş düşünme olanağı sağlayan, günümüzün mevcut koşullarına göre şekillenebilen değer yargılarının ortaya konulması gerekmektedir. Diğer yandan toplumun en küçük yapı taşı olarak nitelendirilen ailenin çağdaş değerlerle geliştirilmesi “çağdaş girişimci” kavramını ortaya çıkaracak ve bununla birlikte toplumsal gelişme sağlanacaktır (Soydan, 2008, s. 21-30).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre ifade edilen girişimci özellikleri; risk alma, kendine güven, başarıya ihtiyacı, yenilikçilik, yaratıcılık, iyi iletişim kurabilme, problem çözme ve duygusal zekâ şeklinde sıralanmaktadır (Bozkurt ve Alparslan, 2013, s. 10). Türk toplumunun girişimcilik özellikleri incelendiğinde söz konusu bu özelliklerin kamucu bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu tür toplumlarda girişimcilerin ortaya çıkması, toplumsal örgütlenme yapısı nedeniyle engellenmektedir (Ersoy, 2010, s. 75).

Girişimciliği etkileyen iki temel faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden birincisi, girişimcilik alt yapısı, ikincisi ise ülke altyapısıdır. Girişimcilik alt yapısının içerisinde devlet politikaları, devlet programları, eğitim, finans, Ar-Ge, kültürel normlar gibi değişkenler bulunurken ülke altyapısının içerisinde devletin rolü, dışa açık ekonomi, teknoloji yoğunluğu, esnek işgücü, yasal kurumlar, büyüme ve sosyal ve kültürel ortam bulunmaktadır (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014, s. 100).

Türkiye’de girişimcilik kültürünün gelişmesini engelleyen birtakım nedenler bulunmaktadır. Söz konusu bu nedenler; sosyo-kültürel nedenler, ekonomik nedenler, idari ve siyasi nedenler olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Güney ve Çetin, 2003, s. 200).

2.12.1 Sosyo-Kültürel Nedenler

Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkan bazı sosyal gelişmelerin o dönemde yaşayan bireylerin girişimcilik eğilimini engellediği günümüzde kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti’nde bireylerin girişimcilik faaliyetlerinden uzak kalmalarının nedeni sorgulama yeteneklerinin gelişmemiş olmasıdır. Bunun yanında ikinci bir neden olarak da bireylerin toprağa bağlı bir şekilde yaşamaları gösterilebilmektedir. Üçüncü bir neden ise Türk insanının

aza kanaat eder bir yapısının olması ve risk almaktan çekinmesidir. Bununla birlikte son olarak Türkiye’de sanayileşme ve kentleşmenin doğru orantılı bir şekilde gelişme göstermesi Türkiye’de girişimciliği engelleyen sosyo-kültürel nedenler arasındadır (Güney ve Çetin, 2003, s. 201-203).

2.12.2 Ekonomik Nedenler

Osmanlı Devleti’nde bulunan merkeziyetçi düşünce sistemi, bireysel girişim düşüncesinin karşısında durmaktaydı. Bu dönemde yapılan yatırımlar, sanayileşme veya bireysel girişimciliğin gelişme göstermesi amacıyla kullanılmamış, bunun yerine devletçe uygun bulunan sosyal alanlara yapılmıştır. Bu noktada Türkiye’de girişimciliğin gelişmemesinin bir diğer nedeni de Türklerin çeşitli nedenlerle girişimcilik olgusuna mesafeli durmalarının sonucunda girişimcilik faaliyetlerini azınlıkların yürütmesidir. Son olarak Türkiye’de enflasyon oranlarının bir dönem yüksek bir seyir izlemesi de girişimciliği engelleyen ekonomik nedenler arasında gösterilebilmektedir (Güney ve Çetin, 2003, s. 203-205).

2.12.3 İdari ve Siyasi Nedenler

Bir girişimi ortaya çıkarmak girişimciliğin en önemli yönlerinden birisidir. Ancak sürecin tamamını oluşturmaz. Girişimsel bakış açısı herhangi biri tarafından geliştirilebilir. Bu bakış açısı; örgütlü ya da örgütsüz, kâr amacı güderek veya gütmeyerek, herhangi bir işletmeye bağlı ya da işletmeden bağımsız olarak sergilenebilmektedir. Bu noktada amaç, fikirleri gerçeğe dönüştürebilmektir (Ağca ve Yumuşakipek, 2015, s. 12).

Ekonomik yapısında çeşitli yenilikler gerçekleştirebilen ve mevcut girişimcilerin önündeki engelleri kaldırabilen ülkeler; rekabet gücünü artırabilmekte, mevcut istihdam ve gelir düzeyini artırabilmekte bununla birlikte de ekonomik göstergelerinde iyileşme sağlayabilmektedir. Bu nedenle ekonomik yapının sağlamlaşabilmesi ve çeşitli kriz ortamlarının ortadan kalkabilmesi açısından girişimcilik faktörü ülkeler özelinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Girişimciliğin geliştirilebilmesi açısından katma değeri fazla olan ürünler desteklenmeli ve bununla birlikte araştırma geliştirme faaliyetlerine yatırım ve teşvikler uygulanmalıdır. Girişimci bireyleri teşvik etmek amacıyla vergi yükü başta olmak üzere girişim sürecini engelleyen bürokratik engellerde ortadan kaldırılmalıdır. Bununla

birlikte girişimciliği özendirici çeşitli uygulamalar yapılarak mevcut vergi sisteminin de bu yönde düzenlenmesi gerekmektedir (Soydan, 2008, s. 25-26).

Osmanlı Devleti'nde devlet mekanizmasının ağır işlemesi ve yasal düzenlemelerin sorunlu olması girişimciliği engellemekteydi. Bununla birlikte Türkiye'de 1980 ve 1980 yılları arasındaki gerek siyasal gerek toplumsal olaylar girişimciliği engellemekteydi (Güney ve Çetin, 2003, s. 205-206).

Türkiye'de girişimciliği olumsuz etkileyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; fizibilite çalışmalarının yetersizliği, piyasa araştırmalarının yetersizliği ve finansman sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2015, s. 237-238).

Türkiye'de girişimciliği engelleyen faktörler birkaç başlık altında sıralanabilmektedir (Soydan, 2008, s. 30):

- Ekonomik politikaların devletçi olması ve tahmin edilmesinin oldukça güç olması
- Eğitim sisteminde bilimsel ve özgür düşüncenin oluşturulamamış olması
- Girişimciliğe yönelik yasal düzenlemelerin karmaşık ve eski olması
- Girişimcilere yönelik bilgilendirme süreçlerinin yetersiz kalması
- Toplumsal anlamda girişimciliğe ve girişimcilere yönelik olarak ortaya konulan başarısızlık önyargısı

Toplumlarda girişimciliğin gelişebilmesi açısından başarısızlık korkusu ile mücadele edilmeli, girişimciliğin teşvik edildiği bir ortam oluşturulmalıdır. Buna ek olarak başarısızlık korkusunu azaltmak amacıyla herhangi bir başarısızlık durumunda girişimci bireylerin cezalandırılmasına yönelik uygulamaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu durum sonucunda başarısızlık korkusu yaşayan girişimci bireyler herhangi bir korku duymadan faaliyette bulunacak ve gerek bireysel gerekse de toplumsal anlamda gelişme sağlanacaktır (Soydan, 2008, s. 22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GİRİŞİMCİLİĞİN ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ: ENGELLİ BİREYLER ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Ekonomik kalkınma genel olarak sadece niceliksel bir artışı ifade etmemektedir. Niceliksel artışın yanında niteliksel artışları da barındırması gerekmektedir. Bu niteliksel artışlar, ekonomilerde yönetilen kurumlar, organizasyonlar ya da kültür ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile ülkelerin büyüme veya kalkınma olguları, ülkede faaliyet gösteren girişimcilerin yeni işler ortaya çıkararak rekabeti teknolojiyi ve verimliliği olumlu yönde etkilemesiyle ve bunun yanında bireylerin sosyal yaşamlarını olumlu yönde değiştirmesiyle ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2017, s. 377).

Girişimcilik olgusunun ülke kalkınması üzerinde büyük önemi bulunmaktadır. Bu önemi vurgulamak açısından en önemli katkı Schumpeter tarafından yapılmıştır. Schumpeter'a göre kalkınma olgusu yenilik ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle bir ülkede gelişme veya kalkınma ölçütü o ülkedeki girişimci sayısı ile ifade edilebilmektedir (Doğan, 2015, s. 300). Girişimcilik olgusu, mikro anlamda hane halklarının gelirlerinde olumlu anlamda gelişmelere neden olurken makro anlamda ise istihdam ve milli gelir gibi makroekonomik göstergeleri iyileştirmektedir. Bunun yanında girişimcilik faaliyeti piyasadaki rekabetçi ortamı geliştirerek kaynakların etkin dağılımı konusunda da çeşitli gelişmeleri ortaya çıkarmaktadır. Girişimcilik olgusu uzun dönemde incelendiğinde bölgesel farklılıkları da ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca yöneticilerin gelişmemiş bölgelerdeki girişimci adaylarına yönelik olarak uygulamış olduğu politika ve sübvansiyonlar bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaktadır (Akın ve Aytun, 2019, s. 2- 3). Girişimciliğin kalkınma ve büyümeyi ortaya çıkarabilmesinin yanında işsizliği azaltıcı etkileri de bulunmaktadır. Girişimcilik olgusu, birtakım projelerin ortaya çıkarılmasıyla birlikte işsizliği azaltabilmektedir. Bu projelerin en başta geleni ise KOBİ'lerdir. KOBİ'ler, diğer farklı işletme türlerine göre daha az miktarda bir sermaye ile kurulabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında işsizliğin azaltılması ve girişimciliğin gelişebilmesi açısından hem ulusal olarak hem de bölgesel olarak büyük öneme sahiptir (Doğan, 2015, s. 301).

Dünya ekonomileri incelendiği takdirde ekonomide aktif olarak bulunan işletmelerin tamamına yakını girişimciliğin vurgulandığı KOBİ'ler üzerinden gerçekleşmektedir. Faaliyette buldukları ülkelerin milli gelirleri üzerinde %55-95 oranında bir etkiye sahip

oldukları ifade edilebilmektedir. Bu noktada daha öncede vurgulandığı gibi girişimcilik yeni istihdam olanakları da ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum da küçük işletmelerin ülke ekonomilerinde artış göstermeleri, daha çok gelişmekte olan ülke ekonomileri için büyüme ve kalkınma bağlamında oldukça önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Ünüvar, 2019, s. 36-37).

Girişimcilik faaliyetinde bulunmadan önce yatırım yapılacak sektörün araştırılması da ekonomik açıdan önemlidir. Çünkü faaliyet gösterilebilecek olan her sektör kendi içinde birtakım farklılıklar göstermektedir. Söz konusu sektöre giriş için gereken sermaye miktarı ya da sektörün uzun vadede ne tür olgularla karşı karşıya kalacağı sektör seçiminde en önemli değişkenler arasındadır (Bozkurt vd., 2015, s. 80). Girişimci bireyler, çoğunlukla imalat ve hizmet sektöründe faaliyet göstermektedirler. Bu durumun nedeni olarak da imalat ve hizmet sektörünün yeniliğe en duyarlı sektörler olmaları gösterilmektedir. Aynı zamanda söz konusu bu sektörler, girişimci oluşumlardan etkilenerek milli geliri artırmaktadır. Bunun yanında istihdam olgusu da son derece olumlu etkilenmektedir. Yenilik ve teknolojik gelişmelerin ortaya çıkışında girişimcilik faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Teknolojik gelişmeler de ekonomik alanda rekabet verimlilik ve istihdam üzerinde olumlu bir etki ortaya çıkararak makroekonomik dinamikler üzerinde iyileşmelerle sonuçlanacaktır. Teknolojik gelişmelerin bir diğer etkisi de beşeri ve fiziki sermaye birikimini ortaya çıkarmasıdır. Bununla birlikte teknolojik gelişmeler, işsizlik oranının yükselmesine neden olabilmektedir ancak söz konusu bu işsizlik artışı kısmi işsizlik olarak ifade edilebilmektedir. Daha açık bir ifade ile söz konusu bu işsizlik, teknolojik gelişmenin ortaya çıktığı alanla sınırlı kalmaktadır. Küresel rekabetin en önemli koşulu, ortaya çıkan teknolojilere uyum sağlayabilecek teknolojik yenilikler ortaya koyabilmektir. Bu noktada yenilik ve uluslararası rekabet arasında üç temel bağ bulunmaktadır. Söz konusu bu bağlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Doğan, 2015, s. 302-306).

- Üretim yöntemlerinde ortaya çıkan yenilikler, ürünün maliyet ve fiyatını azaltarak rekabet gücünü olumlu yönde etkilemektedir.
- Ürünün nitelik ve kalitesi artırılarak iç ve dış piyasada ürüne olan talebi olumlu yönde etkilemektedir.
- Üretimde yapılan bazı değişiklikler, kısa bir süre de olsa monopolcü bir kâr oranının elde edilmesini sağlar.

3.1 Engelli Girişimciliği ve Makroekonomik Önemi

Engelliliği sınıflandırmak oldukça zordur. Kendi içerisinde çeşitli faktörlere göre farklılık gösterebilmektedir. Engellilik tanımı, zihinsel veya fiziksel farklılıklarından dolayı çevresindeki insanlardan etkilenen kişileri kapsamaktadır. Literatürde engellilik ve girişimcilik üzerine kendi kendine çalışmayı veya girişimciliğe yol açan faaliyetlerde bulunmayı açıklamak için iki terim birbirini yerine kullanılmaktadır. Bu terimler serbest meslek ve girişimciliktir. Serbest meslek, istihdam edilerek gelir elde etmek yerine bireysel çalışma ve performansla gelir elde etmek üzerinde durmaktadır. Girişimcilik olgusu ise piyasaya bir yenilik kazandırmak üzerinde durmaktadır (Maritz ve Laferriere, 2016, s. 46). Daha açık bir ifadeyle serbest meslek, bir başkasının çalışanı olmak yerine bir işletme aracılığıyla kendi kazancını elde etme yöntemidir (Balcazar, vd., 2014, s. 146).

Serbest meslek ve girişimcilik engelli bireylerin işsizlikle mücadele etmeleri için bir araç olarak kabul edilmektedir. Buna ek olarak istihdam sahası oluşturması açısından girişimcilik olgusu takip edilmelidir (Blanck vd., 2003, s. 1591). Engelli bireylerin, engelli olmayan bireylere göre serbest meslek sahibi olma olasılıkları yüksektir. Bu durumun iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi engelli bireylerin eğitim seviyelerinin düşük olmasıdır. İkincisi ise ilerleyen yaşlarda engelli olma olasılığının yükselmesine bağlı olarak kişilerin mevcut bilgi ve birikimlerini değerlendirmek istemeleridir (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 243).

Engelli bireyler açısından serbest meslekler, istihdam alanında var olmak ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak anlamında çok büyük öneme sahiptir. Girişimcilik, engelli bireyler için işgücü piyasasında ekonomik ve sosyal anlamda faaliyet göstermek için engelleri ortadan kaldıracıdır. Diğer bir ifade ile engelli bireyler açısından kendi işinin sahibi olmak, çalışma saatlerinin esnekliği ve çalışma temposunun uygunluğu açısından da bir avantaj sağlamaktadır (Halabisky, 2014, s. 6-7). Serbest meslek olgusu engelliler açısından ortaya çıkan istihdam sıkıntısına yönelik bir fırsat olarak görülebilir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında; serbest mesleklere katılım oranlarının, engelli olmayan bireylere göre engelli bireyler arasında daha fazla olduğu görülmektedir. Pagan (2009) çalışmasında, 13 Avrupa Birliği ülkesinde de söz konusu engelli bireylerin serbest mesleklere katılım oranlarının, engelli olmayan bireylere göre daha fazla olduğu sonucuna varmıştır. Bu noktada engelli bireylerin serbest mesleklere yönelmesindeki temel sebep istihdam süreçlerinde yaşanan her

türlü ayrımcılıktır. Dikkat edilmesi gereken diğere bir husus ise eğitim seviyesi ve tecrübe arttıkça serbest meslek sahiplerine katılımında arttığıdır (Maritz ve Laferriere, 2016, s. 47-48).

Serbest meslek sahibi olarak kabul edilmenin çeşitli yolları bulunmaktadır. Bu yollar şu şekilde sıralanabilmektedir: Mal sahibi olmak, bağımsız bir yüklenici olmak, bir ortaklığın üyesi olmak, limitet şirket üyesi olmak, kooperatif üyesi olmak, serbest çalışan olmak (Balcazar vd., 2014, s. 146). Engelli bireylerin serbest meslek yapması veya girişimciliğe yönelmesi arasında itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Çekici faktörler; bağımsızlık, çalışma saatlerinin az olması, özel ihtiyaçların işyerlerinde karşılanabilmesi olarak ifade edilebilmektedir. İtici faktör ise fırsat eksikliğidir (Maritz ve Laferriere, 2016, s. 48-49).

Girişimcilik, dezavantajlı bireylerin birtakım hedeflere ulaşmak amacıyla araç olarak kullanabilecekleri bir olgudur. Dezavantajlı bireyler, istihdam alanında var olarak, sosyal yardımlara olan ihtiyaçlarını minimize edebilmektedirler. Bu noktada dezavantajlı bireylerin mevcut durumlarına hâkim olabilmeleri durumunda, girişimcilik alanında gerçekleşen düzenlemelere daha üst düzey uyum sağlayacakları ifade edilebilmektedir (Clercq ve Honig, 2011, s. 359). Bunun yanında girişimcilik olgusu dezavantajlı grupların ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelebileceği bir araç olarak ifade edilebilmektedir. Diğere bir ifadeyle serbest meslek veya girişimcilik faaliyeti, dezavantajlı gruplar arasında bir zenginlik yaratabilmektedir. Girişimcilik olgusu, ülke yöneticilerinin söz konusu ülkenin nüfus artış hızıyla ilgili endişelerine de bir çözüm olanağı olarak görülebilmektedir. Bunun yanında girişimcilik, azalan genç nüfus ve doğum oranları nedeniyle de desteklenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada girişimcilik engelli bireyler açısından işsizlik ve istihdam arasında olumlu bir yol olarak ifade edilebilmektedir. Engelli girişimciliğin ülkelerin temel bileşenleri açısından gelişmesi, ülkedeki demokratik değerler açısından da önem arz etmektedir. Buna ek olarak engelli girişimcilerin ekonomik olarak ülkelere fayda sağlayabilmeleri için engelli girişimcilere güçlü bir girişimcilik eğitimi verilmesi gerektiği de göz ardı edilmemesi gereken diğere bir faktör olarak ifade edilebilmektedir. Eğitim konusu engelli bireyler açısından beceri tabanlarına eklenmiş geleneksel bir ekonomik geçim aracı olarak ifade edilmektedir (Anderson ve Galloway, 2012, s. 96-97).

İş kurma süreci sosyal model çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bireylerin ne yönde bir kariyer hedefi uygulayacağı; aile, arkadaş çevresi ve sosyal çevre ile

birlikte ortaya çıkan sosyal bir süreçtir (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 241). Sosyal girişimcilik engelli bireyler açısından dünyayı tetikleyecek yeni bir platformdur. Bu noktada yapılması gereken şey, engelli bireyleri girişimde bulunması ve topluma katkı sağlaması için teşvik etmektir (Rozali vd., 2018, s. 2). Hükümetler, kapsayıcı bir ekonominin gereği olarak engelli bireyleri desteklemek zorundadır. Bununla birlikte OECD bir ülkedeki yardımlar ne kadar fazla olursa engelli bireylerin işgücü piyasasına entegrasyonunun o kadar fazla olacağını ifade etmiştir (Anderson ve Galloway, 2012, s. 97).

İşgücü alanı, engellilik olgusunu ortaya çıkaran faktörleri minimize etmek açısından oldukça önemli bir alandır. Girişimcilik de söz konusu bu alanlardan birisidir. Engelli bireylerin işgücü alanındaki varlıkları azaldığı için sosyal işgücü entegrasyonu büyük önem taşımaktadır. Engelli girişimciliği söz konusu bu entegrasyonu sağlamak açısından en önemli etmenlerden birisidir (Roman ve Senan, 2019, s. 2).

Engelli bireylerin istihdam alanına katılımıyla ilgili bilgi ve veri kaynakları oldukça sınırlıdır. İstihdam alanında var olan engelli bireylerin yaptıkları işler oldukça düşük vasıflı ve buna bağlı olarak aldıkları ücret de oldukça düşüktür (Halabisky, 2014, s. 5). Engelli bireyler arasında istihdam oranı, engelli olmayan bireylere göre oldukça düşüktür. Bununla birlikte engelli bireyler eğitim seviyesi açısından değerlendirildiğinde ise engelli olmayan bireylere göre daha düşük eğitim seviyesine sahip oldukları görülmektedir (Blanck vd., 2003, s. 1588). Yüksek işsizliğin ortaya çıkmasının nedeni, engelli bireylerin iş bulma umutlarının çok düşük olmasından dolayı oluşan negatif düşüncedir. Engelli bireylerin istihdam alanında var olmaları oldukça önem taşımaktadır. Söz konusu bu durum toplumsal katılım açısından büyük fayda sağlayacaktır (Raudsaar ve Kaseorg 2013, s. 124).

Fiziksel erişebilirlik, engelli bireyler açısından hem bağımsız yaşamalarını hem de girişimcilik ile istihdam alanında var olmalarını engelleyen bir durumdur. Daha açık bir ifade ile engelli bireylerin erişiminin sağlanamaması; eğitim, sağlık hizmetleri, iş arama ve kendi işini kurma gibi süreçlerde caydırıcı faktörler arasında yer almaktadır. Birtakım iyileşmeler olsa da engelli bireylerin işgücü piyasasına katılımının önünde çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Engelli erişebilirliği, eğitim ve sosyal içerme arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmaktadır. (Casado ve Casau, 2019, s. 62-63).

Engelli bireylerin çalışma ortamında çeşitli zorluklarla karşılaşması, engelli bireylerin istihdam alanında var olabileme şanslarını büyük ölçüde azaltmaktadır. Bu noktada girişimcilik

olgusu, engelli bireylerin istihdam alanında var olabilme şanslarını artırmaktadır. Diğer bir ifade ile girişimci yaklaşım ve uygulamanın engelli bireyler üzerinde büyük etkisi olacaktır (Rozali ve Abdullah, 2017, s. 337).

Girişimcilik ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Girişimcilik, engelli bireylerin ayrımcılık, işveren algıları, eşitsizlik gibi konulardan kaçınmaları için bir olanaktır. Engelli bireylerin girişimciliğe yönelmesini sağlamak amacıyla daha proaktif bir bakış açısıyla eğitim verilmelidir. Böylece girişimcilik alanında engelli bireyler için olumlu bir atmosfer yaratılmalıdır (Rozali ve Abdullah, 2017, s. 337).

Ülkelerin engelli bireyler için uygulanan istihdam yöntemlerini revize ederek yeniden değerlendirmeleri ve engelli bireyleri girişimcilik alanına yöneltecek şekilde bir tasarım yapmaları gerekmektedir. Engelli girişimciliği, engelli bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi faktörlerle karşı karşıya kalmamaları açısından önemli bir olanaktır. Hükümetlerin engelliler açısından sosyal dışlanma ve işgücü piyasasındaki dezavantajları ortadan kaldırmak amacıyla engelli girişimciliği teşvik ederek bir araç olarak kullanması gerekmektedir (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 237).

Engelli bireylerin girişimciliği, kamu otoriteleri tarafından güçlendirilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Bununla birlikte engelli bireyler, toplumun içerisinde aktif olarak var olabileceklerdir (Casado ve Casau, 2019, s. 63). Engelli bireyleri girişimciliğe yönlendirmek hükümetlerin başlıca görevleri arasında bulunmaktadır. Engelli bireylerin girişimcilik faaliyetine yönelmesi birtakım olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu olumlu sonuçlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Dragic ve Kastratovic, 2016, s. 71):

- Engelli bireylerin yeterlilik duygularını ve topluma faydalı olabilme duygularını geliştirmek
- İstihdamı teşvik etmek
- Sosyal politikaları geliştirmek
- Engelli bireylerin olanaklarının pozitif bir hal almasını sağlamak
- Vergi potansiyelinin gelişmesi
- Uygun girişimcilik ortamı yaratmak

Bireylerin, serbest mesleklere yönelmesi veya girişimciliğe yönelmesi çeşitli nedenlere dayanabilmektedir. Bu nedenlerden bazıları kendilerini zorunlu hissetmelerinden kaynaklanırken bazıları da bağımsızlık, gelir artış beklentisi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Söz konusu bu nedenler engelli bireyler için de büyük önem taşımakta ancak engelli bireylerin serbest mesleklere veya girişimciliğe yönelmesinin en büyük nedenlerinden birisi işverenler tarafından maruz bırakılan ayrımcılıktır (Halabisky, 2014, s. 6).

Engelli bireylerin girişimciliğe yönelmesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler; bireyin engel türü, eğitimsel faktörler, sosyo-ekonomik faktörler ve ailevi faktörler olarak sıralanabilmektedir (Roman ve Senan, 2019, s. 3). Engelli bireylerin kendi işlerini kurması; yoksulluk, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi problemlerin ortadan kaldırılmasını sağlayacak ve özellikle gelişen teknolojiler ve hizmet sektöründe engelli girişimciliğinin teşvik edilmesi yararlı olacaktır (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 239). Engelli bireylerin iş bulamamasını zorunlu kılan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Söz konusu bu nedenler, bireysel ve çevresel nedenler olarak iki grupta incelenmektedir (Raudsaar ve Kaseorg, 2013, s. 122):

3.1.1 Bireysel Faktörler

- Kişinin sağlık durumu
- Engelli bireylerin meslek edinme konusunda yetersiz kalmaları
- Aşağılık duygusuyla birlikte ortaya çıkan cesaret eksikliği ve inisiyatif alamama durumu

3.1.2 Çevresel Faktörler

- İşverenlerin engelli bireylere karşı önyargılı ve ilgisiz olmaları
- Çalışma ortamının kişinin engeline uygun şekilde düzenlenmemiş olması
- Engel durumuna bağlı olarak çalışma saatlerinin esnek olmasını gerektiren durumların varlığı
- İşsizlik

Engelli bireyler açısından serbest meslek ve mikro işletmeler yoluyla girişimcilik giderek yaygınlaşmaktadır. Söz konusu bu girişimcilik engelli bireylere birtakım avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Ouimette ve Rammler, 2017, s. 336):

- İstihdamın önündeki engelleri aşmaktır.
- Engellerinden dolayı çeşitli zorluklar yaşayan bireylerin esnek çalışma ve izin yoluyla ihtiyaçlarını giderebilmesi
- Bireylerin kariyer hedeflerini kendileri belirlemesi
- Kendi hesabına çalışanlar ücretli çalışanlara göre daha iyi ekonomik koşullara sahip olabilmektedir.

Buna ek olarak girişimciliğin engelli bireyler için birtakım farklı avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar aşağıdaki gibidir (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 243):

- Girişim sahibi olan engelli birey esnek çalışma saatleri gibi imkanlara sahip olabilmektedir.
- Engelli bireylerin işyerlerine ulaşımının daha kolay bir şekilde sağlanması mümkün olabilmektedir.
- Girişimcilik engelli bireylere evden çalışma veya internet ortamından çalışma gibi olanaklar tanımaktadır.
- Girişimcilik engelli istihdamına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracıdır

Türkiye’de engelli girişimciliğinin artırılması için ilk olarak engelli bireylerin eğitime erişebilirliklerinin tam olarak sağlanması ve bununla birlikte engelli bireyler ve aileleri için çeşitli destekler sağlanarak girişimciliğe teşvik edilmeleri gerekmektedir. Söz konusu bu teşvikin sağlanmasıyla engelli bireyler kurdukları girişimlerde istihdam alanı da açmış olacaklardır (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 239).

3.2 Engelli Bireylerin Girişimcilik Sürecinde Karşı Karşıya Kaldığı Engeller

Girişimcilik sürecinde birçok insan çeşitli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada engelli bireyler için söz konusu bu engeller, daha da göz ardı edilemez şekilde ortaya

çıkılmaktadır. Engelli bireylerin girişimcilik süreçlerinde karşılaştığı engeller; finansal, toplumsal ve bireysel engeller olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Finansal engellerin en önemlisi, girişimde bulunmak için kaynak yaratma zorluğudur. Kaynak yaratma zorluğu, düşük eğitim seviyesine sahip olunmasıyla birlikte birçok finansal kurum tarafından ortaya konulan ayrımcılık ve çeşitli finansal kaynaklara erişim yeteneğinin olmamasıyla artış göstermektedir. Toplumsal engellere hem toplum gözünden hem de engelli bireylerin gözünden bakılabilir. Bu noktada tüketiciler tarafından yapılan ayrımcılıklar, engelli girişimcilerin ürettiği malları almama şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Birçok ülkede hükümetler tarafından engelli bireylere yönelik olarak küçük işletme eğitim desteği verilmektedir. Bu desteklerin kendi içerisinde bir takım engeller ortaya çıkarması engelli girişimcilerin girişimcilikten uzak durmalarına neden olabilir. Söz konusu bu desteklerdeki bazı eksiklikler, engelli bireyleri girişimcilikten veya serbest mesleklerden ziyade ücretli bir iş bulmaya yönlendirebilmektedir. Bireysel engeller ise kişinin güven eksikliği ve girişim çabasındaki başarıyı algılama sorunudur. Bunlara ek olarak, bireysel engeller arasında iş tecrübesi ve beceri eksikliği de bulunmaktadır (Maritz ve Laferriere, 2016, s. 49-50).

Girişim kurma sürecinde bütün girişimciler birtakım engellerle karşılaşmaktadır. Bu noktada engelli bireyler de girişimcilik kurma sürecinde tıpkı engelli olmayan bireyler gibi birtakım zorluklarla karşı karşıya gelmektedir. Söz konusu bu zorluklar şu şekilde sıralanabilmektedir (Halabisky, 2014, s. 8):

- **Güven Eksikliği:** Engelli bireyler, çeşitli iş fırsatlarını yakalama ve söz konusu bu fırsatları değerlendirme ve geliştirme aşamalarında zorlanabilmektedirler. Bu durumun sonucu olarak da kendilerine güven anlamında birtakım eksiklikler ortaya çıkabilmektedir. Genellikle zihinsel engele sahip olan bireyler, gerek aileleri tarafından gerekse arkadaş çevresi tarafından yeterince desteklenmemelerinden dolayı güven eksikliği yaşayabilmektedir.
- **Fayda Tuzağı:** Engelli bireylerin yeni bir gelir elde etmeleri durumunda, çeşitli şekillerde elde ettikleri sosyal yardımları kaybetme korkusu olarak tanımlanabilmektedir. Bu nedenle serbest mesleklere yönelik yapılacak olan herhangi bir girişim engelli bireyler açısından riskli kabul edilebilmektedir

- **Yapılacak Olan İş ile İlgili Sınırlı Bilgi:** Engelli bireylerin yaşamları boyunca sınırlı bir eğitim alabilmeleri ve buna bağlı olarak iş tecrübelerinin ve söz konusu iş alanına yönelik bilgi ve birikimin az olması engelli girişimciliğin önündeki bir diğer engeldir.
- **Başlangıç Sermayesine Erişim:** Engelli bireylerin düşük bir eğitim seviyesine sahip olması ve bunun sonucu olarak düşük ücretli işlerde çalıştırılması nedeniyle yeni bir girişimde bulunmak için gereken maddi kaynağı bulmakta zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte bankalar tarafından kredi sağlanması noktasında engelli bireylere yönelik uygulanan ayrımcılık ve çeşitli zorluklarda engelli bireylerin girişimde bulunmalarını engellemektedir.
- **Müşteri Ayrımcılığı:** Müşteri ayrımcılığı serbest mesleklerin önündeki engellerden birisidir. Üretilen mal ve hizmetlere yönelik talebin azalmasına neden olmaktadır.
- **İşçi Maliyetlerinin Artması:** Engelli girişimciler, engelli olmayan girişimciler gibi birtakım işleri kendileri yapamamakta ve kendilerine yardımcı olabilmeleri için yardımcı istihdam etmeleri gerekmektedir. Yapılan bu istihdam maliyetleri artırmakta ve engelli girişimciliği olumsuz etkilemektedir.

Girişimcilik sürecinde bütün girişimci adayları çeşitli zorluklarla yüz yüze gelmektedir. Bu noktada engelli girişimci adayları söz konusu bu zorluklara ek olarak farklı birtakım zorluklarla mücadele etmek durumundadırlar. Engelli bireylerin girişimcilik sürecinde karşılaştıkları zorluklar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 247):

- Finansal zorluklar
- Engelli bireylerin sosyal yardımlarını kaybetme korkusu (refah tuzağı)
- Girişimcilik konusunda bilgi, beceri ve motivasyon eksikliği
- İş ve meslek danışmanlarının tutumları
- Tüketici ayrımcılığı

Ülkelerin kalkınması ve sosyal anlamda bir iyileşme yaşamaları için yeni girişimcilere ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu noktada girişimcilik olgusu engelli bireylere yönelik olarak

stratejik anlamda bir istihdam yöntemi olarak öne sürülebilmektedir. Girişimcilik olgusu kâr ve büyüme olgularını ortaya çıkarması dolayısıyla yeni istihdam alanları da açmaktadır. Bu noktada engelli bireyler açısından girişimcilik olgusunun artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte en önemli durum daha önce de ifade ettiğimiz engelli bireylerin girişimcilik ile ilgili avantaj ve dezavantajlarının belirlenip giderilmesi gerekmektedir. Böylece hem engelli bireyler açısından işsizlik olgusu ortadan kalkacak hem de girişimcilik anlamında yeni fikir ve yatırımlar ortaya çıkacaktır (Aköğretmen ve Orhan, 2020, s. 251-252).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Kİ KARE ANALİZİ YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE’DE ENGELLİ ve ENGELLİ OLMAYAN GİRİŞİMCİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI (2010-2020)

BULGULAR

Yapılan analizler SPSS 22 paket programı kullanılarak Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından sağlanan veriler ile elde edilmiştir.

4.1 Engelli (Otuz Yaş Üstü) ve Engelli Genç (Otuz Yaş Altı) Girişimcilerin Bölgesel Olarak Karşılaştırılması

Vaka İşleme Özeti

	Vakalar					
	Geçerli		Eksik		Toplam	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Bölge * Yaş	1138	100,0%	0	0,0%	1138	100,0%

Yapılan analizde 2010-2020 döneminde toplam 1138 engelli girişimcinin (KOSGEB)’e başvuruda bulunduğu görülmektedir. Bu engelli girişimcilerden 205 tanesi otuz yaş altındayken 933 tanesi ise otuz yaş üzerindedir.

Ki-kare Testi

	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,922 ^a	6	,006
Likelihood Ratio	17,689	6	,007
Linear-by-Linear Association	6,298	1	,012
N of Valid Cases	1138		

a. 0 hücre (,0%) 5'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 21,80 'dir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere P değeri 0.006 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer referans değerimiz olan 0.05 değerinden küçük olduğu için “anlamlı bir farklılık var” şeklinde bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır.

Bölge * Yaş Çapraz Tablolama

Bölge		Yaş		Toplam
		Engelli Genç(30 yaş altı) Girişimci	Engelli(30 yaş üstü) Girişimci	
Marmara	Sayı	32	216	248
	Yaş içinde %	15,6%	23,2%	21,8%
Ege	Sayı	16	117	133
	Yaş içinde %	7,8%	12,5%	11,7%
Akdeniz	Sayı	37	100	137
	Yaş içinde %	18,0%	10,7%	12,0%
İç Anadolu	Sayı	43	200	243
	Yaş içinde %	21,0%	21,4%	21,4%
Karadeniz	Sayı	26	107	133
	Yaş içinde %	12,7%	11,5%	11,7%
Güneydoğu Anadolu	Sayı	22	99	121
	Yaş içinde %	10,7%	10,6%	10,6%
Doğu Anadolu	Sayı	29	94	123
	Yaş içinde %	14,1%	10,1%	10,8%

Toplam	Sayı	205	933	1138
	Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 13 Engelli Girişimcilerin Yaş ve Bölgesel Olarak Durumları

Tablo 13 incelendiğinde 2010-2020 döneminde Marmara Bölgesi'nde toplam 248 engelli girişimci bulunurken bu engelli girişimcilerin 32 tanesinin otuz yaş altında, 216 tanesinin otuz yaş üstünde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Ege Bölgesi'ne bakıldığında ise toplam 133 engelli girişimci bulunmakta ve bu engelli girişimcilerin 16 tanesinin otuz yaş altında 117 tanesinin ise otuz yaş üstünde olduğu görülmektedir. Akdeniz Bölgesi'ne bakıldığında toplam 137 engelli girişimcinin bu bölgede ikamet ettiği görülürken bu girişimcilerin 37 tanesinin otuz yaş altında 100 tanesinin ise otuz yaş üstünde olduğu görülebilmektedir. Bunun yanında İç Anadolu Bölgesi'nde toplam 243 engelli girişimci bulunurken bu engelli girişimcilerden 43 tanesi otuz yaş altında 200 tanesi ise otuz yaş üstünde olarak ifade edilebilmektedir. Karadeniz Bölgesi incelendiğinde toplam 133 engelli girişimci bulunmakta ve bu engelli girişimcilerin 26 tanesi otuz yaş altındayken 107 tanesi otuz yaş üstündedir. Buna ek olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde toplam 121 engelli girişimci bulunmakta ve bu engelli girişimcilerin 22 tanesi otuz yaş altındayken 99 tanesinin ise otuz yaş üstünde olduğu görülmektedir. Son olarak Doğu Anadolu Bölgesi'ne bakıldığında toplam 123 engelli girişimcinin bu bölgede ikamet ettiği görülmekte ve bu girişimcilerin 29 tanesinin otuz yaş altında 94 tanesinin ise otuz yaş üstünde olduğu görülmektedir.

Otuz yaş altı girişimcilerin bölgesel dağılımları incelendiğinde bu girişimcilerin %15,6'sı Marmara Bölgesi'nde bulunmakta, %7,8'i Ege Bölgesi'nde bulunmakta, %18'i Akdeniz Bölgesi'nde bulunmakta, %21,0'i İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta, %12,7'si Karadeniz Bölgesi'nde bulunmakta, %10,7'si Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta ve son olarak %14,1'i ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. İlaveten oransal olarak bakıldığında engelli girişimcilerin en fazla ikamet ettiği bölge %21,0 ile İç Anadolu Bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında en az buldukları bölge ise %7,8 ile Ege Bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Otuz yaş üstü engelli girişimcilerin bölgesel dağılımları incelendiğinde %23,2'i Marmara Bölgesi'nde bulunmakta, %12,5'i Ege Bölgesi'nde, %10,7'i Akdeniz Bölgesi'nde, %21,4'i İç Anadolu Bölgesi'nde, %11,5'i Karadeniz Bölgesi'nde, %10,6'ı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve %10,1'i Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Burada otuz yaş

üstü engelli girişimcilerin %23,2 oranıyla en fazla buldukları bölge Marmara Bölgesi olarak karşımıza çıkarken, en az buldukları bölge ise %10,1 oranıyla Doğu Anadolu Bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Engelli girişimcilerin 2010-2020 dönemine ait olarak bölgesel açıdan genel bir değerlendirmesi yapıldığında ise en fazla buldukları bölge %21,8 oranıyla Marmara Bölgesi olarak ifade edilebilirken, en az buldukları bölge ise %10,6 oranıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2 Diğer (Otuz Yaş Üstü) ve Diğer Genç (Otuz Yaş Altı) Girişimcilerin Bölgesel Olarak Karşılaştırılması

Vaka İşleme Özeti

	Vakalar					
	Geçerli		Eksik		Toplam	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Bölge * Yaş	133933	100,0%	0	0,0%	133933	100,0%

Yapılan analizde 2010-2020 döneminde toplam 133933 girişimcinin (KOSGEB)'e başvuruda bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 22199 tanesi otuz yaş altındayken 111734 tanesi ise otuz yaş üzerindedir.

Ki-Kare Testi

	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	577,761 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	578,294	6	,000
Linear-by-Linear Association	564,884	1	,000
N of Valid Cases	133933		

a. 0 hücreler (,0%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 2184,05 'dir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere P değeri 0.000 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer referans değerimiz olan 0.05 değerinden küçük olduğu için “anlamlı bir farklılık var” şeklinde bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır.

Bölge * Yaş Çapraz Tablolama

Bölge		Yaş		Toplam
		Diğer(30 yaş altı) Girişimciler	Diğer(30 yaş üstü) Girişimciler	
Marmara	Sayı	3733	24549	28282
	Yaş içinde %	16,8%	22,0%	21,1%
Ege	Sayı	2705	15094	17799
	Yaş içinde	12,2%	13,5%	13,3%
Akdeniz	Sayı	2908	15884	18792
	Yaş içinde %	13,1%	14,2%	14,0%
İç Anadolu	Sayı	3986	19599	23585
	Yaş içinde %	18,0%	17,5%	17,6%
Karadeniz	Sayı	3358	14767	18125
	Yaş içinde %	15,1%	13,2%	13,5%
Güneydoğu Anadolu	Sayı	2838	11335	14173
	Yaş içinde %	12,8%	10,1%	10,6%
Doğu Anadolu	Sayı	2671	10506	13177
	Yaş içinde %	12,0%	9,4%	9,8%
Toplam	Sayı	22199	111734	133933
	Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 14 Girişimcilerin Yaş ve Bölgesel Olarak Durumları

Tablo 14 incelendiği takdirde 2010-2020 döneminde Marmara Bölgesi'nde toplam 28282 girişimci bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 3733 tanesinin Otuz yaş altında olduğu, 24549 tanesinin otuz yaş üstünde olduğu görülmektedir. Bunun yanında Ege Bölgesine bakıldığında ise toplam 17799 girişimci bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 2705 tanesinin otuz yaş altında 15094 tanesinin otuz yaş üstünde olduğu görülmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde ise toplam 18792 girişimcinin bulunduğu, bu girişimcilerden 2908 tanesinin otuz yaş altında 15884 tanesinin de otuz yaş üstünde olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte İç Anadolu Bölgesi incelendiğinde toplam 23585 girişimcinin bulunduğu ve bu girişimcilerin 3986 tanesinin otuz yaş altında olduğu 19599 tanesinin ise otuz yaş üstünde olduğu ifade edilebilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde ise

toplam 18125 girişimci bulunmakta, bu girişimcilerin 3358 tanesi otuz yaş altında, 14767 tanesi ise otuz yaş üzerindedir. Bunun yanında Güneydoğu Anadolu Bölgesine bakıldığında ise toplam 14173 girişimcinin bulunduğu görülmekte, bu girişimcilerden 2838 tanesi otuz yaş altındayken, 11335 tanesi ise otuz yaş üzerinde faaliyet göstermektedir. Son olarak 2010-2020 dönemi için Doğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde toplam 13177 girişimcinin bulunduğu, bu girişimcilerin 2671 tanesinin otuz yaş altında, 10506 tanesinin ise otuz yaş üstünde faaliyet gösterdiği görülebilmektedir.

Otuz yaş altı girişimcilerin bölgesel dağılımı incelendiğinde %16,8'i Marmara Bölgesi'nde bulunmakta, %12,2'i Ege Bölgesi'nde bulunmakta, %13,1'i Akdeniz Bölgesi'nde bulunmakta, %18,0'i İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta, %15,1'i Karadeniz Bölgesi'nde bulunmakta, %12,8'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta ve %12,0'i Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Oransal olarak incelendiğinde otuz yaş altı girişimcilerin en fazla bulunduğu bölge %18,0 oranıyla İç Anadolu Bölgesi olduğu görülmektedir. Bunun yanında en az bulunduğu bölge ise %12,0 oranıyla Doğu Anadolu Bölgesi olduğu ifade edilebilmektedir.

Otuz yaş üstü girişimcilerin bölgesel dağılımı incelendiğinde %22,0'i Marmara Bölgesi'nde bulunmakta, %13,5'i Ege Bölgesi'nde bulunmakta, %14,2'i Akdeniz Bölgesi'nde bulunmakta, %17,5'i İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta, %13,2'i Karadeniz Bölgesi'nde bulunmakta, %10,1'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmakta ve %9,4'i Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Oransal olarak incelendiğinde Otuz yaş üstü girişimcilerin en fazla bulunduğu bölge %22,0 oranıyla Marmara Bölgesi olduğu görülmektedir. Bunun yanında en az bulunduğu bölge ise %9,4 oranıyla Doğu Anadolu Bölgesi olduğu ifade edilebilmektedir.

Girişimcilerin 2010-2020 dönemine ait olarak bölgesel açıdan genel bir değerlendirmesi yapıldığında ise en fazla buldukları bölge %21,1 oranıyla Marmara Bölgesi olarak ifade edilebilirken en az buldukları bölge ise %9,8 oranıyla Doğu Anadolu Bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3. Engelli ve Diğer Girişimcilerin Yaş Grupları ve Bölgesel Açından Karşılaştırılması

Vaka İşleme Özeti

Bölge		Vakalar					
		Geçerli		Eksik		Toplam	
		N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Marmara	Engel * Yaş	28530	100,0%	0	0,0%	28530	100,0%
Ege	Engel * Yaş	17932	100,0%	0	0,0%	17932	100,0%
Akdeniz	Engel * Yaş	18929	100,0%	0	0,0%	18929	100,0%
İç Anadolu	Engel * Yaş	23828	100,0%	0	0,0%	23828	100,0%
Karadeniz	Engel * Yaş	18258	100,0%	0	0,0%	18258	100,0%
Güneydoğu Anadolu	Engel * Yaş	14294	100,0%	0	0,0%	14294	100,0%
Doğu Anadolu	Engel * Yaş	13300	100,0%	0	0,0%	13300	100,0%

Yapılan analizde 2010-2020 döneminde Marmara Bölgesi'nde 28530 girişimcinin, Ege Bölgesi'nde 17932 girişimcinin, Akdeniz Bölgesi'nde 18929 girişimcinin, İç Anadolu Bölgesi'nde 23828 girişimcinin, Karadeniz Bölgesi'nde 18258 girişimcinin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 14294 girişimcinin, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 13300 girişimcinin (KOSGEB)'e başvuruda bulunduğu görülmektedir.

Ki-Kare Testi

Bölge		Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Marmara	Pearson Chi-Square	,019 ^a	1	,891	,991	,483
	Continuity Correction ^b	,002	1	,966		
	Likelihood Ratio	,019	1	,891		
	Fisher's Exact Test					
	Linear-by-Linear Association	,019	1	,891		
	N of Valid Cases	28530				
Ege	Pearson Chi-Square	1,029 ^c	1	,310	,393	,186
	Continuity Correction ^b	,798	1	,372		
	Likelihood Ratio	1,094	1	,296		
	Fisher's Exact Test					
	Linear-by-Linear Association	1,029	1	,310		

	N of Valid Cases	17932				
Akdeniz	Pearson Chi-Square	13,769 ^d	1	,000		
	Continuity Correction ^b	12,905	1	,000		
	Likelihood Ratio	11,772	1	,001		
	Fisher's Exact Test				,000	,000
	Linear-by-Linear Association	13,768	1	,000		
	N of Valid Cases	18929				
İç Anadolu	Pearson Chi-Square	,108 ^e	1	,742		
	Continuity Correction ^b	,059	1	,808		
	Likelihood Ratio	,107	1	,744		
	Fisher's Exact Test				,738	,404
	Linear-by-Linear Association	,108	1	,742		
	N of Valid Cases	23828				
Karadeniz	Pearson Chi-Square	,091 ^f	1	,762		
	Continuity Correction ^b	,036	1	,849		
	Likelihood Ratio	,090	1	,764		
	Fisher's Exact Test				,746	,425
	Linear-by-Linear Association	,091	1	,763		
	N of Valid Cases	18258				
Güneydoğu Anadolu	Pearson Chi-Square	,254 ^g	1	,614		
	Continuity Correction ^b	,152	1	,696		
	Likelihood Ratio	,260	1	,610		
	Fisher's Exact Test				,725	,348
	Linear-by-Linear Association	,254	1	,614		
	N of Valid Cases	14294				
Doğu Anadolu	Pearson Chi-Square	,824 ^h	1	,364		
	Continuity Correction ^b	,632	1	,427		
	Likelihood Ratio	,794	1	,373		
	Fisher's Exact Test				,370	,213
	Linear-by-Linear Association	,824	1	,364		
	N of Valid Cases	13300				

a. 0 hücreler (,0%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 32,73 'tür.

b. Yalnızca 2x2 tablo için hesaplanmıştır.

c. 0 hücreler (,0%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 20,18 'dir.

d. 0 hücreler (,0%) 5'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 21,31 'dir.

- e. 0 hücreler (,0%) 5 ‘ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 41,09 ‘dur.
f. 0 hücreler (,0%) 5 ‘ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 24,65 ‘dir.
g. 0 hücreler (,0%) 5 ‘ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 24,21 ‘dir.
h. 0 hücreler (,0%) 5 ‘ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 24,97 ‘dir.

Yukarıdaki tablo incelendiği takdirde P değerinin Akdeniz Bölgesi dışındaki diğer bölgelerde referans değer olan 0.05 değerinden büyük olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle Akdeniz Bölgesi dışındaki diğer bölgelerde “anlamsal bir farklılık bulunmamaktadır”. Yalnızca “Akdeniz Bölgesi’nde anlamsal bir farklılık vardır” şeklinde değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. Diğer bölgelerde oransal olarak otuz yaş altı ve otuz yaş üstü engelli ve engelli olmayan girişimciler arasında büyük oranda benzerlik bulunurken, Akdeniz bölgesinde engelli olmayan otuz yaş altı ve otuz yaş üstü girişimci oranı belirgin şekilde farklılık göstermektedir. Aynı şekilde otuz yaş üstü ve otuz yaş altı engelli girişimci oranı da belirgin şekilde farklılık göstermektedir.

Engel * Yaş Çapraz Tablolama

Bölge			Yaş		Toplam
			Genç(30 yaş altı) Girişimci	Diğer(30 yaş üstü) Girişimci	
Marmara	Engelli Olmayan	Sayı	3733	24549	28282
		Yaş içinde %	99,2%	99,1%	99,1%
	Engelli	Sayı	32	216	248
		Yaş içinde %	0,8%	0,9%	0,9%
	Toplam	Sayı	3765	24765	28530
		Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
Ege	Engelli Olmayan	Sayı	2705	15094	17799
		Yaş içinde %	99,4%	99,2%	99,3%
	Engelli	Sayı	16	117	133
		Yaş içinde %	0,6%	0,8%	0,7%
	Toplam	Sayı	2721	15211	17932
		Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
Akdeniz	Engelli Olmayan	Sayı	2908	15884	18792
		Yaş içinde	98,7%	99,4%	99,3%
	Engelli	Sayı	37	100	137
		Yaş içinde %	1,3%	0,6%	0,7%
	Toplam	Sayı	2945	15984	18929

		Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
İç Anadolu	Engelli Olmayan	Sayı	3986	19599	23585
		Yaş içinde %	98,9%	99,0%	99,0%
	Engelli	Sayı	43	200	243
		Yaş içinde %	1,1%	1,0%	1,0%
	Toplam	Sayı	4029	19799	23828
		Yaş içinde	100,0%	100,0%	100,0%
Karadeniz	Engelli Olmayan	Sayı	3358	14767	18125
		Yaş içinde %	99,2%	99,3%	99,3%
	Engelli	Sayı	26	107	133
		Yaş içinde %	0,8%	0,7%	0,7%
	Toplam	Sayı	3384	14874	18258
		Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
Güneydoğu Anadolu	Engelli Olmayan	Sayı	2838	11335	14173
		Yaş içinde %	99,2%	99,1%	99,2%
	Engelli	Sayı	22	99	121
		Yaş içinde %	0,8%	0,9%	0,8%
	Toplam	Sayı	2860	11434	14294
		Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
Doğu Anadolu	Engelli Olmayan	Sayı	2671	10506	13177
		Yaş içinde %	98,9%	99,1%	99,1%
	Engelli	Sayı	29	94	123
		Yaş içinde %	1,1%	0,9%	0,9%
	Toplam	Sayı	2700	10600	13300
		Yaş içinde %	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 15 Engelli ve Diğer Girişimcilerin Yaş ve Bölgesel Olarak Durumları

Tablo 15 incelendiğinde 2010-2020 döneminde Marmara Bölgesi'nde toplam 28282 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Ek olarak 248 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Ege bölgesine bakıldığında ise toplam 17799 tane engelli olmayan girişimci bulunurken, 133 tane engelli girişimci bulunmaktadır. İlaveten Akdeniz Bölgesine bakıldığında toplam 18792 tane engelli olmayan girişimci bulunurken, 137 tane engelli girişimci bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde ise toplam 23585 tane engelli olmayan girişimci faaliyet gösterirken, 243 tane engelli girişimci faaliyet göstermektedir. Karadeniz Bölgesi incelendiğinde toplam 18125 tane engelli olmayan girişimci faaliyet gösterirken, 133 tane engelli girişimci faaliyet göstermektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde ise toplam 14173 tane engelli olmayan girişimci bulunurken, 121 tane engelli girişimci

bulunmaktadır. Son olarak Doğu Anadolu Bölgesi değerlendirildiğinde ise toplam 13177 tane engelli olmayan girişimci, 123 tane de engelli girişimci faaliyet göstermektedir.

Tablo 15 incelendiği takdirde engelli olmayan girişimcilerin 2010-2020 döneminde engelli girişimcilerden daha fazla girişimcilik faaliyetinde buldukları görülmektedir. Diğer yandan burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da hem engelli olmayan girişimcilerde hem de engelli girişimcilerde yaş faktörü artış gösterdiğinde girişimci sayısının da artış gösterdiği'dir.

4.4 Engelli Girişimcilerin Sektörel Olarak Bölge Bazında İncelenmesi

Vaka İşleme Özeti

	Vakalar					
	Geçerli		Eksik		Toplam	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Bölge * Sektör	965	100,0%	0	0,0%	965	100,0%

Yapılan analizde 2010-2020 döneminde incelenen sektörlerde ve bölgelerde toplam 965 engelli girişimcinin KOSGEB'e başvuruda bulunduğu görülmektedir.

Ki-Kare Testi

	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	48,088 ^a	30	,019
Likelihood Ratio	52,118	30	,007
Linear-by-Linear Association	,813	1	,367
N of Valid Cases	965		

a. 15 hücreler (35,7%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum 2,59 'dur.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere P değeri 0.019 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu bu değer referans değerimiz olan 0.05 değerinden küçük olduğu için anlamlı bir farklılık var şeklinde bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır.

Bölge * Sektör Çapraz Tablolama

Bölge	Sektör							Toplam
	İmalat	Bilgi ve İletişim	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Perakende ve Toptan Ticaret	İnşaat	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler		
Marmara	Sayı	67	12	42	73	10	12	216
	Sektör içinde %	21,8%	48,0%	25,3%	19,0%	25,0%	28,6%	22,4%
Ege	Sayı	28	2	23	54	3	4	114
	Sektör içinde %	9,1%	8,0%	13,9%	14,1%	7,5%	9,5%	11,8%
Akdeniz	Sayı	41	3	20	45	3	2	114
	Sektör içinde %	13,3%	12,0%	12,0%	11,7%	7,5%	4,8%	11,8%
İç Anadolu	Sayı	71	3	31	76	12	9	202
	Sektör içinde %	23,1%	12,0%	18,7%	19,8%	30,0%	21,4%	20,9%
Karadeniz	Sayı	45	0	20	41	3	5	114
	Sektör içinde %	14,6%	0,0%	12,0%	10,7%	7,5%	11,9%	11,8%
Güneydoğu Anadolu	Sayı	36	3	7	42	5	7	100
	Sektör içinde %	11,7%	12,0%	4,2%	10,9%	12,5%	16,7%	10,4%
Doğu Anadolu	Sayı	20	2	23	53	4	3	105
	Sektör içinde %	6,5%	8,0%	13,9%	13,8%	10,0%	7,1%	10,9%
Toplam	Sayı	308	25	166	384	40	42	965
	Sektör içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 16 Engelli Girişimcilerin Sektörel Bazda Bölgesel Durumları

Tablo 16 incelendiğinde 2010-2020 döneminde engelli girişimcilerin seçilmiş sektörlere göre bölgesel bazda durumları görülecektir. Yapılan bu analizde Marmara Bölgesi'nde toplam 216 engelli girişimcinin faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu girişimcilerden 73 tanesi perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterirken ikinci olarak 67 tanesinin ise imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Son olarak Marmara Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise fiziksel faktörlerin üst düzeyde kullanımını gerektiren inşaat sektörüdür. Ege Bölgesi incelendiğinde toplam 114 engelli girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Engelli girişimcilerin 54 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmekte bununla birlikte ikinci olarak da 28 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ege Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Akdeniz Bölgesi incelendiğinde toplam 114 engelli

girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Engelli girişimcilerin 45 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmekte bunun yanında ikinci olarak da 41 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise mesleki ve bilimsel faaliyetler sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. İç Anadolu Bölgesi incelendiğinde toplam 202 engelli girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Engelli girişimcilerin 76 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmekte bununla birlikte ikinci olarak da 71 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İç Anadolu Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi incelendiğinde toplam 114 engelli girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Engelli girişimcilerin 45 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmekte bununla birlikte ikinci olarak da 41 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise inşaat sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi açısından bilgi ve iletişim sektöründe de faaliyet gösterilmemesi oldukça dikkat çekicidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde toplam 100 engelli girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Engelli girişimcilerin 42 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmekte bununla birlikte ikinci olarak da 36 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde toplam 105 engelli girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Engelli girişimcilerin 53 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmekte bununla birlikte ikinci olarak da 20 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en az faaliyette bulunduğu sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak incelendiğinde 965 engelli girişimcinin en fazla faaliyette bulunduğu sektörün perakende ve toptan ticaret sektörü olduğu görülmektedir. Bunun yanında ikinci olarak 308 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Genel olarak engelli girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.5 Diğer Girişimcilerin Sektörel Olarak Bölge Bazında İncelenmesi

Vaka İşleme Özeti

	Vakalar					
	Geçerli		Eksik		Toplam	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Bölge * Sektör	111208	100,0%	0	0,0%	111208	100,0%

Yapılan analizde 2010-2020 döneminde incelenen sektörlerde ve bölgelerde toplam 111208 girişimcinin KOSGEB'e başvuruda bulunduğu görülmektedir.

Ki-Kare Testi

	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2178,216 ^a	30	,000
Likelihood Ratio	2128,830	30	,000
Linear-by-Linear Association	15,400	1	,000
N of Valid Cases	111208		

a. 0 hücreler (,0%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 260,45 'tir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere P değeri 0.000 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu bu değer referans değerimiz olan 0.05 değerinden küçük olduğu için “anlamlı bir farklılık var” şeklinde bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır.

Bölge * Sektör Çapraz Tablolama

Bölge		Sektör						Toplam
		İmalat	Bilgi ve İletişim	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Perakende ve Toptan Ticaret	İnşaat	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler	
Marmara	Sayı	7720	1077	3566	8467	992	2329	24151
	Sektör içinde %	21,7%	39,8%	20,9%	20,2%	16,7%	28,9%	21,7%
Ege	Sayı	4542	326	2819	5525	755	1013	14980
	Sektör içinde %	12,8%	12,0%	16,6%	13,2%	12,7%	12,6%	13,5%
Akdeniz	Sayı	4291	231	2316	6709	798	949	15294
	Sektör içinde %	12,1%	8,5%	13,6%	16,0%	13,5%	11,8%	13,8%
İç Anadolu	Sayı	6755	560	2544	7099	1096	1558	19612
	Sektör içinde %	19,0%	20,7%	14,9%	16,9%	18,5%	19,3%	17,6%
Karadeniz	Sayı	4732	174	3014	5318	982	818	15038
	Sektör içinde %	13,3%	6,4%	17,7%	12,7%	16,6%	10,1%	13,5%
Güneydoğu Anadolu	Sayı	3855	163	1178	4856	628	761	11441
	Sektör içinde %	10,8%	6,0%	6,9%	11,6%	10,6%	9,4%	10,3%
Doğu Anadolu	Sayı	3635	178	1590	3973	682	634	10692
	Sektör içinde %	10,2%	6,6%	9,3%	9,5%	11,5%	7,9%	9,6%
Toplam	Sayı	35530	2709	17027	41947	5933	8062	111208
	Sektör içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 17 Girişimcilerin Sektörel Bazda Bölgesel Durumları

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 2010-2020 döneminde girişimcilerin seçilmiş sektörlerle göre bölgesel bazda durumları görülecektir. Yapılan analizde Marmara Bölgesi'nde toplam 24151 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 8467 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 7720 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Marmara Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise inşaat sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ege Bölgesine bakıldığında toplam 14980 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 5525 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 4542 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ege Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Akdeniz Bölgesine bakıldığında

toplam 15294 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 6709 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 4291 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'ne bakıldığında toplam 19612 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 7099 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 6755 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İç Anadolu Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi'ne bakıldığında toplam 15038 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 5318 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 4732 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bakıldığında toplam 11441 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 4856 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 3855 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'ne bakıldığında toplam 10692 tane girişimcinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu girişimcilerden 3973 tanesinin perakende ve toptan ticaret sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. İkinci olarak 3635 tanesinin imalat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde girişimcilerin en az faaliyet gösterdiği alan ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak incelendiğinde toplam 111208 girişimcinin bulunduğu görülmektedir. Bu noktada genel anlamda perakende ve toptan ticaret sektörünün en çok tercih edilen sektör olduğu görülürken ikinci sırada ise imalat sektörü gelmektedir. Bu noktada girişimcilerin 2010-2020 döneminde en az girişim faaliyeti gösterdiği sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak görünmektedir.

4.6 Engelli ve Diğer Girişimcilerin Sektörel Olarak Bölge Bazında İncelenmesi

Vaka İşleme Özeti

Bölge	Vakalar					
	Geçerli		Eksik		Toplam	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Marmara Sektör * Engel	24367	100,0%	0	0,0%	24367	100,0%
Ege Sektör * Engel	15094	100,0%	0	0,0%	15094	100,0%
Akdeniz Sektör * Engel	15408	100,0%	0	0,0%	15408	100,0%
İç Anadolu Sektör * Engel	19814	100,0%	0	0,0%	19814	100,0%
Karadeniz Sektör * Engel	15152	100,0%	0	0,0%	15152	100,0%
Güneydoğu Anadolu Sektör * Engel	11541	100,0%	0	0,0%	11541	100,0%
Doğu Anadolu Sektör * Engel	10797	100,0%	0	0,0%	10797	100,0%

Yapılan analizde 2010-2020 döneminde Marmara Bölgesi'nde 24367 girişimcinin, Ege Bölgesi'nde 15094 girişimcinin, Akdeniz Bölgesi'nde 15408 girişimcinin, İç Anadolu Bölgesi'nde 19814 girişimcinin, Karadeniz Bölgesi'nde 15152 girişimcinin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 11541 girişimcinin, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 10797 girişimcinin KOSGEB'e başvuruda bulunduğu görülmektedir.

Ki Kare Testi

Bölge		Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Marmara	Pearson Chi-Square	7,764 ^a	5	,170
	Likelihood Ratio	8,102	5	,151
	Linear-by-Linear Association	1,082	1	,298
	N of Valid Cases	24367		
	Ege	Pearson Chi-Square	7,893 ^b	5
Likelihood Ratio		8,361	5	,137
Linear-by-Linear Association		,289	1	,591
N of Valid Cases		15094		
Akdeniz		Pearson Chi-Square	9,469 ^c	5
	Likelihood Ratio	10,852	5	,054
	Linear-by-Linear Association	7,750	1	,005
	N of Valid Cases			

	N of Valid Cases	15408		
İç Anadolu	Pearson Chi-Square	5,451 ^d	5	,363
	Likelihood Ratio	6,256	5	,282
	Linear-by-Linear Association	,519	1	,471
	N of Valid Cases	19814		
Karadeniz	Pearson Chi-Square	6,861 ^e	5	,231
	Likelihood Ratio	8,801	5	,117
	Linear-by-Linear Association	3,028	1	,082
	N of Valid Cases	15152		
Güneydoğu Anadolu	Pearson Chi-Square	2,982 ^f	5	,703
	Likelihood Ratio	2,703	5	,746
	Linear-by-Linear Association	,164	1	,686
	N of Valid Cases	11541		
Doğu Anadolu	Pearson Chi-Square	18,034 ^g	5	,003
	Likelihood Ratio	18,968	5	,002
	Linear-by-Linear Association	3,368	1	,066
	N of Valid Cases	10797		

- a. 0 hücreler (,0%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 8,88 'dir.
- b. 1 hücreler (8,3%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 2,48 'dir..
- c. 1 hücre (8,3%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 1,73 'tür.
- d. 0 hücreler (,0%) 5 'ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 5,74 'tür.
- e. 1 hücreler (8,3%) 5 Ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 1,31 'dir.
- f. 1 hücreler (8,3%) 5 Ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 1,44 'dür.
- g. 1 hücreler (8,3%) 5 Ten az beklenen sayıya sahiptir. Beklenen minimum sayı 1,75 'dir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde P değerinin Doğu Anadolu Bölgesi dışındaki diğer bölgelerde referans değer olan 0.05 değerinden büyük olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle Doğu Anadolu Bölgesi dışındaki diğer bölgelerde anlamsal bir farklılık

bulunmamaktadır. Yalnızca Doğu Anadolu Bölgesi'nde anlamsal bir farklılık vardır şeklinde değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. Bunun nedeni diğer bölgelerde engelli ve engelli olmayan girişimciler arasında sektörel dağılımlarında oransal olarak belirgin bir değişiklik oluşmamışken, Doğu Anadolu Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimciler arasında özellikle imalat, perakende ve toptan ticaret, konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörlerinde oransal olarak belirgin değişikliklerin meydana gelmesidir.

Sektör * Engel Çapraz Tablolama

				Engel		Toplam
				Engelli	Engelli Olmayan	
Bölge	Sektör	İmalat	Sayı	67	7720	7787
Marmara	İmalat		Egel içinde %	31,0%	32,0%	32,0%
		Bilgi ve iletişim	Sayı	12	1077	1089
		Engel içinde %	5,6%	4,5%	4,5%	
	Konaklama ve	Sayı	42	3566	3608	
	Yiyecek Hizmetleri	Engel içinde%	19,4%	14,8%	14,8%	
	Perakende ve	Sayı	73	8467	8540	
	Toptan Ticaret	Engel içinde %	33,8%	35,1%	35,0%	
	İnşaat	Sayı	10	992	1002	
		Engel içinde %	4,6%	4,1%	4,1%	
	Mesleki ve	Sayı	12	2329	2341	
	Bilimsel Faaliyetler	Engel içinde %	5,6%	9,6%	9,6%	
		Toplam	Sayı	216	24151	24367
			Engel içinde%	100,0%	100,0%	100,0%
	Ege	İmalat		Sayı	28	4542
			Engel içinde %	24,6%	30,3%	30,3%
Bilgi ve iletişim			Sayı	2	326	328
			Engel içinde %	1,8%	2,2%	2,2%
Konaklama ve			Sayı	23	2819	2842
		Yiyecek Hizmetleri	Engel içinde %	20,2%	18,8%	18,8%
Perakende ve			Sayı	54	5525	5579
		Toptan Ticaret	Engel içinde %	47,4%	36,9%	37,0%
İnşaat			Sayı	3	755	758
			Engel içinde %	2,6%	5,0%	5,0%
Mesleki ve			Sayı	4	1013	1017
		Bilimsel Faaliyetler	Engel içinde %	3,5%	6,8%	6,7%
		Toplam	Sayı	114	14980	15094

			Engel içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
Akdeniz	Sektör	İmalat	Sayı	41	4291	4332
			Engel içinde %	36,0%	28,1%	28,1%
	Bilgi ve iletişim	Sayı	3	231	234	
		Engel içinde %	2,6%	1,5%	1,5%	
	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Sayı	20	2316	2336	
		Engel içinde %	17,5%	15,1%	15,2%	
	Perakende ve Toptan Ticaret	Sayı	45	6709	6754	
		Engel içinde %	39,5%	43,9%	43,8%	
	İnşaat	Sayı	3	798	801	
		Engel içinde %	2,6%	5,2%	5,2%	
	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler	Sayı	2	949	951	
		Engel içinde %	1,8%	6,2%	6,2%	
	Toplam	Sayı	114	15294	15408	
		Engel içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	
İç Anadolu	Sektör	İmalat	Sayı	71	6755	6826
			Engel içinde %	35,1%	34,4%	34,5%
	Bilgi ve iletişim	Sayı	3	560	563	
		Engel içinde %	1,5%	2,9%	2,8%	
	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Sayı	31	2544	2575	
		Engel içinde %	15,3%	13,0%	13,0%	
	Perakende ve Toptan Ticaret	Sayı	76	7099	7175	
		Engel içinde %	37,6%	36,2%	36,2%	
	İnşaat	Sayı	12	1096	1108	
		Engel içinde %	5,9%	5,6%	5,6%	
	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler	Sayı	9	1558	1567	
		Engel içinde %	4,5%	7,9%	7,9%	
	Toplam	Sayı	202	19612	19814	
		Engel içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	
Karadeniz	Sektör	İmalat	Sayı	45	4732	4777
			Engel içinde %	39,5%	31,5%	31,5%
	Bilgi ve iletişim	Sayı	0	174	174	
		Engel içinde %	0,0%	1,2%	1,1%	
	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Sayı	20	3014	3034	
		Engel içinde %	17,5%	20,0%	20,0%	
	Perakende ve Toptan Ticaret	Sayı	41	5318	5359	
		Engel içinde %	36,0%	35,4%	35,4%	
	İnşaat	Sayı	3	982	985	
		Engel içinde %	2,6%	6,5%	6,5%	

	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler	Sayı	5	818	823	
		Engel içinde %	4,4%	5,4%	5,4%	
	Toplam	Sayı	114	15038	15152	
		Engel içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	
Güneydoğu Anadolu	Sektör	İmalat	Sayı	36	3855	3891
			Engel içinde %	36,0%	33,7%	33,7%
	Bilgi ve iletişim	Sayı	3	163	166	
		Engel içinde %	3,0%	1,4%	1,4%	
	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Sayı	7	1178	1185	
		Engel içinde %	7,0%	10,3%	10,3%	
	Perakende ve Toptan Ticaret	Sayı	42	4856	4898	
		Engel içinde %	42,0%	42,4%	42,4%	
	İnşaat	Sayı	5	628	633	
		Engel içinde %	5,0%	5,5%	5,5%	
	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler	Sayı	7	761	768	
		Engel içinde %	7,0%	6,7%	6,7%	
		Toplam	Sayı	100	11441	11541
			Engel içinde %	100,0%	100,0%	100,0%
Doğu Anadolu	Sektör	İmalat	Sayı	20	3635	3655
			Engel içinde %	19,0%	34,0%	33,9%
	Bilgi ve iletişim	Sayı	2	178	180	
		Engel içinde %	1,9%	1,7%	1,7%	
	Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Sayı	23	1590	1613	
		Engel içinde %	21,9%	14,9%	14,9%	
	Perakende ve Toptan Ticaret	Sayı	53	3973	4026	
		Engel içinde %	50,5%	37,2%	37,3%	
	İnşaat	Sayı	4	682	686	
		Engel içinde %	3,8%	6,4%	6,4%	
	Mesleki ve Bilimsel Faaliyetler	Sayı	3	634	637	
		Engel içinde %	2,9%	5,9%	5,9%	
		Toplam	Sayı	105	10692	10797
			Engel içinde %	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 18 Engelli ve Diğer Girişimcilerin Sektörel Bazda Bölgesel Durumları

Tablo 18 incelendiğinde 2010-2020 döneminde engelli girişimcilerin ve diğer girişimcilerin seçilmiş sektörlere göre bölgesel bazda durumları görülecektir. Marmara Bölgesi incelendiğinde söz konusu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 216 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Bunun yanında 24151 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Marmara Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en fazla

perakende ve toptan ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Ek olarak en az girişimde buldukları sektör ise inşaat sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ege Bölgesi incelendiğinde söz konusu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 114 tane engelli girişimci bulunmaktadır. İlaveten 14980 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Ege Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en fazla perakende ve toptan ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Bununla birlikte en az girişimde buldukları sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Akdeniz Bölgesi incelendiğinde söz konusu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 114 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Bunun yanında 15294 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en fazla perakende ve toptan ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Bununla birlikte en az girişimde buldukları sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. İç Anadolu Bölgesi incelendiğinde bu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 202 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Bunun yanında 19612 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en fazla perakende ve toptan ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Diğer yandan en az girişimde buldukları sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi incelendiğinde söz konusu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 114 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Bunun yanında 15038 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde engelli girişimcilerin en fazla imalat sektöründe faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bir başka husus, engelli olmayan girişimcilerin ise en fazla perakende ve toptan ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Diğer yandan engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en az girişimde buldukları sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde söz konusu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 100 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Ek olarak 11441 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en fazla perakende ve toptan ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Bununla birlikte en az girişimde buldukları sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde söz konusu dönemde seçilen sektörlerde faaliyet gösteren toplam 105 tane engelli girişimci bulunmaktadır. Bunun yanında 10692 tane engelli olmayan girişimci bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin en fazla perakende ve toptan

ticaret sektöründe girişimde buldukları görülmektedir. Bununla birlikte en az girişimde buldukları sektör ise bilgi ve iletişim sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak yukarıdaki veriler incelendiğinde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin bölgesel olarak yatırım yaptıkları sektör tercihlerinin ve yatırım yapmaktan kaçındıkları sektör tercihlerinin büyük ölçüde aynı olduğu görülmektedir. Burada ifade edilmesi gereken en önemli nokta ise 2010-2020 döneminde engelli bireylerin girişimcilik faaliyetlerinin engelli olmayan bireylere göre oldukça az olmasıdır. Bu veriler ışığında ifade edilmesi gereken bir diğer nokta ise engelli girişimciliğinin yeterli oranda desteklenmemesiyle birlikte hem bölge hem de ülke kalkınması ve gelişmişliğinin oldukça olumsuz etkileneceğidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan bu çalışmada engelli birey olgusu çeşitli yönleriyle ele alınmaya çalışılmış, bu noktada engelli bireylerin sosyal ve toplumsal hayatta yaşadıkları birçok sorun olduğu ifade edilmeye gayret edilmiştir. Burada söz konusu bu sosyal ve toplumsal sorunları ortaya çıkaran temel argümanın ekonomik problemler olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Daha açık bir ifadeyle engelli bireylerin istihdam alanında yeterince var olamadıkları veya engel türlerine bağlı olarak düşük vasıflı ve düşük ücretli işlerde aynı zamanda engel türlerine uygun olmayan ortamlarda çalışmak durumunda kaldıkları ve bunun sonucu olarak da sosyal ve toplumsal problemlerle karşı karşıya kaldıkları ifade edilmeye çalışılmıştır.

Engelli bireylerin istihdam alanında yaşadığı problemleri gidermek amacıyla gerek ulusal hükümetler gerekse uluslararası kuruluşlar tarafından geçmişten günümüze kadar birçok adım atılmış veya atılmaya devam ediyor olsa da engelli istihdamı üzerine yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelendiğinde söz konusu bu adımların yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu yetersizlik engelli bireyleri ve ailelerini psikolojik olarak yıpratmakta ve yetersizlik duygusunu ortaya çıkarmaktadır.

Yapılan bu çalışmada bahsedilen engelli bireylerin en temel problemi olarak görülen istihdam alanının dışına itilmelerine yönelik olarak sunulan çözüm ise girişimcilik olgusudur. Girişimcilik olgusu üzerine gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde birçok çalışma yapılmasına karşın engelli girişimciliği konusunun çok fazla göz önüne alınmadığı veya yapılan çalışmaları engelli girişimciliğinin artırılması bağlamında oldukça yüzeysel kaldığı tespit edilmiştir.

Bu noktada çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde detaylı olarak ele alınan girişimcilik olgusunun temel dinamikleri incelendiğinde girişimcilik faaliyetinin bir ülke ekonomisinin makroekonomik dinamikleri bağlamında ne derece önemli olduğu görülecektir. Bununla birlikte girişimcilik faaliyeti kendi işinin patronu olma veya çalışma ortamının ve çalışma saatlerinin daha esnek düzenlenebilmesi açısından birçok insan için oldukça cazip gelmektedir.

Girişimcilik faaliyeti yeni iş sahaları oluşturması neticesinde hem işsizlik sorununu ortadan kaldırmakta hem de milli gelirden olumlu iyileşmeler yapabilmektedir. Bu durumda kalkınmaya yardımcı olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle girişimcilik faaliyeti ya

da yeni fikirleri hayata geçirme faaliyeti ülke ekonomilerinin en önemli temel taşlarından birisidir.

Girişimcilik olgusunun ülke ekonomileri açısından bu derece önemli olması ve bireylere çalışma saatleri veya çalışma alanları özelinde çeşitli avantajlar sunması, engelli bireyleri de bu alana yönlendirmiştir.

Çalışmamızın temel amacı girişimcilik faaliyetinin ülke ekonomileri açısından önemini vurgulayarak istihdam alanında var olmak açısından çeşitli zorluklar yaşayan engelli bireylerin Türkiye özelinde durumlarını ortaya koymak ve mevcut göstergelerin daha da iyi bir seviyeye ulaşması açısından çözüm önerileri ortaya koymaktır.

KOSGEB aracılığıyla 2010-2020 dönemine ait olmak üzere elde edilen veriler söz konusu bu on yıl içerisinde engelli ve engelli olmayan girişimcilerin KOSGEB'e yaptıkları başvuruları içermektedir. Burada çalışmamızın bölgesel olarak yapılmasıyla ulusal ekonomik durumun yanı sıra bölgesel ekonomik durum hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Yaptığımız çalışma sonucunda ulaştığımız veriler engelli girişimcilerin engelli olmayan girişimcilere göre oldukça azınlıkta kaldığını göstermektedir. Bunun yanında ortaya çıkan bir diğer dikkat çekici sonuç ise girişimcilik faaliyetinin ağırlıklı olarak otuz yaş üstü bireylerde gerçekleşiyor olmasıdır. Burada atılması gereken en önemli adımlardan birisi otuz yaş altındaki engelli bireyler başta olmak üzere tüm girişimcilerin girişimcilik faaliyetinde bulunmaları amacıyla çeşitli eğitim programları oluşturulmalı ve girişimcilik faaliyetinin temel taşı olan sermayenin bulunabilmesi amacıyla yönetenler tarafından çeşitli finansal destekler ortaya konulmalıdır.

Çalışma sonucunda ortaya çıkan diğer bir sonuç da hem engelli girişimcilerde hem de engelli olmayan girişimcilerde bilgi ve iletişim sektörüyle mesleki ve bilimsel faaliyetler sektöründe girişimcilik faaliyetinin diğer sektörlerle göre geri planda kalmış olmasıdır. Ülke kalkınması açısından katma değerli üretim olgusunun gittikçe önem kazandığı günümüzde bireyleri söz konusu bu sektörlerle yönlendirmek amacıyla teşvik edici uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Bölgesel olarak bir değerlendirme ortaya koymak gerekirse otuz yaş altı engelli girişimcilerde Ege Bölgesi en az faaliyette bulunan bölge olurken otuz yaş üstünde ise Doğu Anadolu Bölgesi en az faaliyette bulunan bölge olmuştur. Bu durum Ege Bölgesi'nin batıda

yer alması dolayısıyla oldukça dikkat çekicidir. Engelli olmayan girişimcilerin otuz yaş üstü ve altı durumları bölgesel olarak incelendiğinde ise Doğu Anadolu Bölgesi yine en düşük seviyede girişimcilik faaliyetinde bulunulan bölge olmuştur. Bu noktada Doğu Anadolu Bölgesi'nde girişimciliği destekleyici ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Engellilik olgusuna ve engelli girişimciliğe yönelik olarak ulaşılabilen verilerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle gerek KOSGEB gerek diğer kuruluşlar tarafından engelliliğe ve makroekonomi bağlamında engelli girişimciliğe yönelik olarak kayıt altına alınan veri setlerinin iyileştirilmesi ve daha sağlıklı bir sonuç ortaya konulabilmesi için geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir.

Son olarak ülke çapında veya yerel ölçekte engelli bireylere yönelik uygulanan her türlü politikanın daha nitelikli ve yerinde olması amacıyla siyasi alanda da engelli bireylerin varlık göstermesi gerekmektedir. Bu noktada söz konusu bu adımların daha kolay bir şekilde atılması amacıyla Engelli Bakanlığı'nın oluşturulması ve söz konusu bu uygulamaların siyasi alanda da varlık gösterebilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız öneriler başta olmak üzere buna benzer birçok adımın atılmasıyla engelli bireyler piyasa içerisinde daha fazla varlık gösterebilecek aynı zamanda girişimcilik faaliyeti sonucunda istihdamın artmasıyla başta bölgesel kalkınma olmak üzere ulusal kalkınma ve büyüme olgusu önemli ölçüde ilerleme kaydedecektir.

Kaynakça

(tarih yok). KOSGEB: <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/baglanti/DesteklenenSektor> adresinden alınmıştır

Seyhan, B., & Gültekin Akduman, G. (2015). Ulusal Yasalar ve Yönetmelikler ile Uluslararası Sözleşmeler Açısından Engelli Çocukların Eğitim Hakkı. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongre El Kitabı*, (s. 153-160). Ankara.

573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1997). *T.C. Resmi Gazete*. (23011, 6 Haziran 1997).

Ağca, V., & Kurt, M. (2007). İç Girişimcilik ve Temel Belirleyicileri: Kavramsal Bir Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(29), 83-112.

Ağca, V., & Yörük, D. (2006). Bağımsız Girişimcilik ve İç Girişimcilik Arasındaki Farklar:Kavramsal Bir Çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(2), 155-173.

Ağca, V., & Yumuşakipek, H. D. (2015). Günümüzde Girişimcilik Trendini Yükselten Güçler. E. Kaygın, & B. Güven içinde, *Girişimcilik Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 11-33). İstanbul: Siyahinci Akademi.

Akın, C. S., & Aytun, C. (2019). Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi. *IV. International Entrepreneurship, Employment and Career Congress*, 1-10.

Akıncı, H. (2019). Ankara Dikmen Vadisi Parkı, Göksu Parkı ve Can Yücel Parkı Örneklerinde Parkların Erişebilirlik Açısından İrdelenmesi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Aköğretmen, M., & Orhan, S. (2020). Engelli İstihdamında Bir Alternatif Olarak Engelli Girişimciliği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 236-256.

Aktan, C. C. (2010). Kamu Girişimciliğinin Başarısızlığı Niçin Kamu Teşebbüsleri Özel Teşebbüslerden Daha Başarısız? *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 85-100.

Akyıldız Arda, N. (2017). Avrupa Birliği'nde Engelli Politikası. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(13), 48-59.

- Alada, A. D. (2001). İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimcilik Kavramı Üzerine Notlar. *I.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(23-24), 47-52.
- Altunok Habalı, Z. (2019). Engellilerin İstihdam Edilebilirliğine Yönelik Nitel Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Anbarlı Bozatay, Ş., & Ayyıldız, M. T. (2018). Türkiye'de Engellilerin İstihdam Sorunlarına Yönelik Kamu Politikaları. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(14), 75-93.
- Anderson, M., & Galloway, L. (2012). The Value of Enterprise for Disabled People. *Entrepreneurship And İnnovation*, 13(2), 93-101.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 11-25.
- Arslan, H., & Altıntaş, G. (2014). Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılımını Arttırarak Toplumla Kaynaşmalarını Sağlamayı Hedefleyen Bir Model Önerisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 165-186.
- Aşkın, A., Nehir, S., & Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 55-72.
- Aver, Ö. F. (2019). Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 5(3), 327-354.
- Aydın, E., & Çakar, U. (2013). Girişimcilik ve Ekolojinin Bütünleşmesi: Ekogirişimcilik. *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar*, 50(581), 53-61.
- Aydın, H. İ. (2017). Girişimciliğin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmadaki Rolü: Seçilmiş AB Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi (2001-2015). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(13), 373-392.
- Aytaç, Ö., & İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik bir Perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 101-120.
- Azarkan, E., & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye'de Engelli Hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.
- Bahçekapılı, M. (2016). Biyopsikososyal Açından Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerine Etkisi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(1), 19-44.

- Balcazar, F. E., Kuchak, J., Dimpfl, S., Sariepella, V., & Alvarado, F. (2014). An Empowerment Model of Entrepreneurship for People with Disabilities in the United States. *Psychosocial Intervention*, 23, 145-150.
- Başar, M. (2015). Girişimcilik İklimi. Y. Ürper içinde, *Girişimcilik ve İş Kurma* (s. 84-95). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Batu, S. (2005). Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri. S. Eripek içinde, *Özel Eğitim* (s. 15-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Besiri, A. (2009). Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(83), 353-374.
- Birkan, B. (2002). Erken Özel Eğitim Hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 99-109.
- Blanck, P. D., Sandler, L. A., Schmeling, J. L., & Schartz, H. A. (2003). The Emerging Workforce of Entrepreneurs with Disabilities: Preliminary Study of Entrepreneurship in Iowa. *Iowa Law Review*, 85(5), 1583-1644.
- Bozkurt, Ö., Çatı, K., Bilgin, Y., & Baş, A. (2015). Girişimcilerin Sektör Tercihlerinde Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi: Düzce Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 67-84.
- Bujor, A., & Avasilcai, S. (2016). The Creative Entrepreneur: A Framework of Analysis. *Social and Behavioral Sciences*, 221, 21-28.
- Casado, A. B., & Casau, P. M. (2019). Physical Accessibility, Key Factor for Entrepreneurship in People with Disabilities. *Suma De Negocios*, 10(22), 58-64.
- Celep, S. (2017). Girişimcilik Türleri: Genel Bir Çerçeve. *Maliye Finans Yazıları*(Özel Sayı), 71-94.
- Clercq, D. D., & Honig, B. (2011). Entrepreneurship as an Integrating Mechanism for Disadvantaged Persons. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(5), 353-372.
- Czaplinska, J. K., Zurawicz, E., & Pruska, J. J. (2018). Focus on the Social Aspect of Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(5), 1861-1867.
- Çakan, P., & Sezer, Ö. (2010). Süreğen Hastalığı Olan Çocuklara Sahip Annelerin Tutumları, Kaygı Düzeyleri ve Diğer Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 161-180.

- Çarkçı, Ş. (2011). Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Çelik, C. (2015). Eko Girişimcilik. B. Güven, & E. Kaygın içinde, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 145-158). İstanbul: Siyahinci Akademi.
- Çetin, B. I. (2017). Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), 91-121.
- Çetinkaya Bozkurt, Ö., & Alparslan, A. M. (2013). Girişimcilerde Bulunması Gereken Özellikler ile Girişimcilik Eğitimi: Girişimci ve Öğrenci Görüşleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 7-28.
- Çolak, Ü., & Hergüner, B. (2016). Zihinsel Engellilerin İstihdamı ve Korumalı İşyeri Projesinin İşverenler Açısından Uygulanabilirliği: Trabzon Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2439-2455.
- Çondur, F., Yenipazarlı, A., & Cömertler, N. (2020). Engelli İstihdamının Dünyada ve Türkiye'deki Görünümü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 347-362.
- Çögürçü, İ. (2016). İktisadi Doktrinlerde Geçmişten Günümüze Girişimciliğin Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 65-80.
- Demirbilek, M. (2005). Zihinsel Engelli Bireylerde Ebeveynlik Becerileri. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5(2), 35-48.
- Demirel, T. (2015). Sosyal Girişimcilik. B. Güven, & E. Kaygın içinde, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 111-127). İstanbul: Siyahinci Akademi.
- Ding, Z., Sun, S. L., & Au, K. (2014). Angel Investors' Selection Criteria: A Comparative Institutional Perspective. *Asia Pac J Manag*, 31, 705-731.
- Doğan, A. (2019). Türkiye'de Özel Eğitim. M. Kılınç, & S. Keçeci Kurt içinde, *Türk Eğitim Tarihi* (s. 440-461). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, S. (2015). *Girişimcilik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi .
- Dragic, M., & Kastratovic, E. (2016). Importance of Inclusion of Persons With Disabilities in an Entrepreneurial Environment. *Entrepreneurship: Types, Current Trends And Future Perspectives*, 57-72.

- Durmaz, Ş. (2017). Engellilik ve İşgücü Piyasası İlişkisi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 249-275.
- Efeoğlu, E. (2014). Çevreci Açından Girişim: Eko Girişimcilik. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 103-118.
- Erboy, N. (2013). E-Dış Ticaret ve Girişimcilik Üzerine Etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(8), 50-61.
- Ercan, S., & Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan . *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(49), 59-82.
- Eren, A. (2010). Engellilerin İş Yerlerinde Çalıştırılması İçin Yapılabilecekler Üzerine Bir Araştırma. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Eripek, S. (2005). Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim. S. Eripek içinde, *Özel Eğitim* (s. 1-14). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ersoy, H. (2010). Kültürel Çevrenin Girişimcilik Tercihine Etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 71-77.
- Erten, Ş., & Aktel, M. (2020). Engellilerin Erişebilirlik Hakkı:Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Vizyoner Dergisi*, 11(28), 898-912.
- Erten, Ş., & Ataş, İ. C. (2019). Çalışma Hayatında Engelli Bireyler:Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Engellilerin İş Sağlığı ve Güvenliği. L. Albayrak, Ö. Açıkgöz, & E. Gökçen içinde, *Sağlık Bilimleri Alanında Yeni Ufuklar* (s. 393-419). Gece Akademi.
- Ertürk, K. L., Şimşek, A., Songür, D. G., & Şengül, G. (2014). Türkiye'de Engelli Farkındalığı ve Engelli Bireylerin Adalete Web Erişebilirlikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilgi Dünyası Dergisi*, 15(2), 375-395.
- Esen, M. F. (2018). Türkiye'de Engelli Bireylerle İlgili Veriler. S. Arıkan, & E. Ayyıldız içinde, *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı* (s. 11-38). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği . (2011). *Türkiye'de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri 2011 Yılı İzleme Raporu*. İstanbul.
- Evans, G. (2009). Accessibility, Urban Design and the Whole Journey Environment. *Built Environment*, 35(3), 366-385.

- Gartner, W. B. (1985). A Conceptual Framework For Describing the Phenomenon of New Venture Creation. *Academy of Management Review*, 10(4), 696-706.
- Genç, Y., & Çat, G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393.
- Gökçek, Karaca, N. (2019). Uluslararası İlke ve Standartlar Bağlamında Engelli Hakları. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-34.
- Gönülaçan, A. (2016). Türkiye'de Engelli İstihdamı ve İşverenlerin Engelli İstihdamına Yönelik Tutumları: Trabzon Örneği. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Gül, İ. I. (2014). *Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi-Kamu Kurumları İçin Uygulama Rehberi*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Gül, S. S., Cantürk, D. S., & Gül, H. (2016). Türkiye'de Engellilik Politikalarında Paradigma Değişimi: Muhtaç Sakattan İhtiyaç Sahibi Bireye Geçiş. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(CİEP Özel Sayısı), 785-794.
- Gümüšoğlu, Ş., & Karaöz, B. (2014). Tarihsel Süreçte Girişimcilik: Muğla Örneği. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 97-116.
- Güney, S. (2006). Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 25-43.
- Güney, S., & Çetin, A. (2003). Kültürün Girişimciliğe Etkisi ve Türkiye'de Girişimcilik Kültürü. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 189-210.
- Güney, S., Yalçın, Ö., & Çetin, A. (2007). Girişimcilik ve Kültür. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), 53-77.
- Güngör, F., & Güneş, G. (2012). Dünya'daki Gelişmeler Paralelinde Türkiye'de Değişen Özürlülük Politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 25-44.
- Gürek, M. (2016). Yerel Yönetimlerin Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*(42), 131-143.
- Halabisky, D. (2014). Entrepreneurial Activities in Europe - Entrepreneurship for People with Disabilities. *OECD Employment Policy Papers* (6).

- Hebert, R. F., & Link, A. N. (2006). The Entrepreneur as Innovator. *Journal of Technology Transfer*, 31, 589-597.
- Hüseyinli, N., Göçmen, S., & Nasibov, D. (2017). Çalışma Hayatında Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Engellilerin Haklara İlişkin Farkındalıkları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(6), 138-152.
- İlhan, S. (2004). Girişimcilik ve Sosyo-Ekonomik Süreçteki Rolü. *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 70-75.
- İpçioğlu, İ. (2008). Kadın Girişimcilik. Z. Erdoğan içinde, *Girişimcilik ve KOBİler: Teori ve Uygulama*. Bursa: Ekin.
- Kamaç, H., & Kışman, Z. A. (2020). Türk Girişimciliğinin Tarihi ve Gelişimi. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 129-148.
- Karaaslan, L. (2020). Geçmişten Günümüze Engelli İstihdamı: Engelliler için Nitelikli İstihdamda Yeni Yaklaşımlar. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(Özel Sayı), 46-58.
- Karataş, K. (2002). Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2), 43-55.
- Kayacı, E. (2007). Özürlüler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması. (*Uzmanlık Tezi*). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Kaygın, E. (2012). Sürdürülebilir Bir Rekabet Avantajı Sağlamanın Yolu: İç Girişimcilik Anlayışı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 93-103.
- Kayhan Kuzgun, İ. (2010). Türkiye’de Özürlü İşgücünün Ücret Karşılığı İstihdamında Politika Değişikliği ve Nedenleri. *Toprak İşveren Dergisi*(87), 1-5.
- Kayhan, H., & Köse, B. (2018). Türkiye’de ve Dünyada Mesleki Rehabilitasyon. *Türkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 3(1), 30-41.
- Kesgin, B. (2014). Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23(4), 1-15.
- Keskin, S. (2016). Yeşil Girişimcilik. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 285-294.
- Keskin, S. (2018). Girişimcilik ve İnovasyon Arasındaki İlişki. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 186-193.

- Kişi, N. (2018). Dijital Çağda Yeni Bir Girişimcilik Yaklaşımı:Dijital Girişimcilik. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 389-399.
- Koca, C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*. İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı.
- Kolat, S. (2009). Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları. (*Uzmanlık Tezi*). T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı: Ankara.
- Köksal, A. (2010). Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Köme Akpulat, A. (2019). İşverenin Engelli İşçi Çalıştırma Yükümlülüğü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(2), 523-553.
- Kösterelioğlu, İ. (2013). Engelli Bireylerin Eğitilmesine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 211-226.
- Kumar, M. (2007). Explaining Entrepreneurial Success:A Conceptual Model. *Academy of Entrepreneurship Journal*, 13(1), 57-77.
- Kumkale, İ. (2015). Stratejik Girişimcilik ve Girişimcilikte Yeni Yönetim Yaklaşımları. B. Güven, & E. Kaygın içinde, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 191-208). İstanbul: Siyahinci Akademi.
- Kurnaz, G., & Bedük, A. (2017). Türkiye'de ve Dünyada Melek Yatırımcılık. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(1), 27-40.
- Kuzgun, İ. (2009). Türkiye'de Özürlülerin Ücret Karşılığı İstihdamını Belirleyen Değişkenler ve Öneriler. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 4(15), 2451-2466.
- Küçükali, A. (2015). Engellilere Uygulanan Sosyal Yardımlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(35), 100-115.
- Küçükaltan, D. (2009). Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(1), 21-28.
- Lekoko, M., Rankhumise, E., & Ras, P. (2012). The Effectiveness of Entrepreneurship Education: What matters most? *African Journal of Business Management*, 6(51), 12023-12033.

- Lollar, D. J., & Crews, J. E. (2003). Redefining The Role Of Public Health in Disability. *Journal Annual Review of Public Health, 24(1)*, 195-208.
- Manzanera-Román, S., & Señán, G. B. (2019). The Type of Disability as A Differential. *Journal of Entrepreneurship Education, 22(2)*, 1-6.
- Maritz, A., & Laferriere, R. (2016). Entrepreneurship and Self-employment for People with Disabilities. *Australian Journal of Career Development, 25(2)*, 45-54.
- McKenzie, B., Ugbah, S. D., & Smothers, N. (2007). "WHO IS AN ENTREPRENEUR?" IS IT STILL THE WRONG QUESTION? *Academy of Entrepreneurship Journal, 13(1)*, 23-43.
- Meşe, İ. (2014). Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi(33)*, 79-92.
- Metcalfe, J. (2004). The Entrepreneur and the Style of Modern Economics. *Journal of Evolutionary Economics, 14*, 157-175.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Üstün Zeka ve Özel Yetenekli Çocuklar*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi-İşitme Engelliler*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı Aile ve Tüketici Hizmetleri. (2011). *Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2010). *Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi (Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları Örneği)*. Ankara.
- Mutch, A. (2007). Reflexivity and the Institutional Entrepreneur: A Historical Exploration. *Organization Studies, 28(7)*, 1123-1140.
- Naktiyok, A., & Bayrak Kök, S. (2006). Çevresel Faktörlerin İç Girişimcilik Üzerine Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 8(2)*, 77-96.
- Nazlı, A. (2012). "Öteki Beden" Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik. *Sosyoloji Dergisi(27)*, 15-32.

- Nurdoğan, A. K. (2018). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün(UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(4), 78-95.
- Ocak, M. (2014). Bazı Öncülleri ve Sonuçları Bağlamında Kurumsal Girişimcilik: Görgül Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Onay, M. (2015). İç Girişimcilik. B. Güven, & E. Kaygın içinde, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 87-109). İstanbul: Siyahinci Akademi.
- Orhan, S. (2013). *Türkiye'de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları(Durum Analizi ve Öneriler)*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ouimette, M., & Rammler, L. H. (2017). Entrepreneurship as a Means to Employment First: How can it Work? *Journal of Vocational Rehabilitation*, 46, 333-339.
- Önaçan Uzun, G. (2020). Engelli Çalışanların Esnek Çalışma Biçimlerine Yönelik Tutumları:Toplumsal Cinsiyet Rolü Açısından Bir inceleme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Özata, M., & Karip, S. (2017). Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetleri Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar:Konya Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), 409-427.
- Özdevecioğlu, M., & Cingöz, A. (2009). Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler:Teorik Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(32), 81-95.
- Özdevecioğlu, M., & Karaca, M. (2015). *Girişimcilik ve Girişimci Kişilik Kavram ve Uygulama*. Konya: Eğitim.
- Özgökçeler, S., & Alper, Y. (2010). Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.
- Özgül, E. (tarih yok). Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi. Z. Erdoğan içinde, *KOSGEB Girişimcilik El Kitabı*.
- Özkan, E., & Akı, E. (2016). Az Gören ve Görme Engelli Bireylerin Öz Yeterlilikleri ve Baş Etme Becerileri Arasındaki İlişki. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 4(2), 81-88.
- Özkul, G. (2007). Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 343-366.

- Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de Engelli Gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD.
- Pagan, R. (2009). Self-employment among people with disabilities: Evidence for Europe. *Disability and Society*, 24(2), 217-229.
- Raudsaar, M., & Kaseorg, M. (2013). Social Entrepreneurship as an Alternative for Disabled People . *GSTF Journal on Business Review*, 2(3), 120-125.
- Rovner, L. L. (2004). Disability, Equality and Identity. *Alabama Law Review*, 55, 1043-1100.
- Rozali, N., & Abdullah, S. (2017). Challenges faced by People with Disability for Getting Jobs: Entrepreneurship Solution for Unemployment. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(3), 333-339.
- Rozali, N., Abdullah, S., Jamaluddin, J., Ramil, A. J., Hussin, N. S., & Ahmad, A. Z. (2018). Promoting Social Entrepreneurship among Entrepreneur with Disabilities in Contribution for Community. *MATEC Web of Conferences 150*, 1-4.
- Selek Öz, C., & Orhan, S. (2012). Özürlü İstihdam Yöntemlerinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 36-48.
- Shenoy, M. (2011). Persons With Disability & The India Labour Market: Challenges And Opportunities. *International Labour Organization*, 13(1), 1-46.
- Short, L., & Dunn, P. (2002). The Search for A Theory of Entrepreneurship. *Conference, Clanek Predstavjien na 2002 Association For Small Business and Entrepreneurship Annual*. Saint Louis.
- Soydan, M. (2008). Girişimcilik Üzerine Temel Kavramlar. Z. Erdoğan içinde, *Girişimcilik ve Kobiler: Teori ve Uygulama*. Bursa: Ekin.
- Soysal, A. (2010). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.
- Soysal, A. (2015). Kamu Girişimciliği. B. Güven, & E. Kaygın içinde, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 129-144). İstanbul: Siyahinci Akademi.
- Soysal, A. (2015). Sanal(Dijital) Girişimcilik . B. Güven, & E. Kaygın içinde, *Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular* (s. 179-189). İstanbul: Siyahinci Akademi.

- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları: Yayınlar/Araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 15-23.
- şahin, F., & Güldenoğlu, B. (2013). Engelliler Konusunda Verilen Eğitim Programının Engellilere Yönelik Tutumlar Üzerine Etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 2(1), 214-239.
- şemşit, S., Uçar, A., & Yüksel, M. A. (2016). Avrupa Birliği Politikaları Perspektifinden Türkiye’de Belediyelerin Sunduğu Engelli Hizmetleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(ICEBSS Özel Sayısı), 205-223.
- şen, M. (2018). Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları:Sorunlar ve Öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129-152.
- şışman, Y. (2011). Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(60), 169-221.
- şışman, Y. (2012). Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), 69-85.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğu. (2014). *Otizm Spektrum Bozukluğu*. Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu. (2009). *Denetleme Raporu*. (2009/5,27 Ağustos 2009).
- Taş, H. Y., & şemşek, İ. (2017). Türkiye ve Dünya’dan Sosyal Girişimcilik Örnekleri ve İstihdama Katkıları. *HAK-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(6), 480-497.
- Taşcı, F. (2016). *Engelliler ve Sosyal Hizmet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakóltesi.
- Taşkın, E. (2008). Girişimcilik ve Özgüven. Z. Erdoğan içinde, *Girişimcilik ve Kobiler:Teori ve Uygulama*. Bursa: Ekin.
- Tiyek, R., Eryiđit, B. H., & Baş, E. (2016). Engellilerin Erişebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 12(2), 225-261.
- Tokol, A., & Alper, Y. (2015). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora.

- Torlak, Ö. (tarih yok). Girişimin Etik Temelleri. Z. Erdoğan içinde, *KOSGEB Girişimcilik El Kitabı*.
- Toyoğlu, A. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Engelli İstihdamına Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Yaklaşımı. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Mersin.
- Türk Dil Kurumu*. (tarih yok). 5 10, 2021 tarihinde Engelli, Özur,Özürlü,Sakat tanımları Türk Dil Kurumu Web Sitesi: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı(2019-2023)*.
- Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli Çocukların Eğitimi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5), 119-130.
- Usta, M. (2009). Özel Eğitim Gerektiren Birey,Aile ve Din Eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(20), 75-110.
- Uymaz, A. O. (2019). Spekülatif Girişimcilik. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 3(3), 231-246.
- Ünal, V. (2018). Toplumsal Değişim Sürecinde Engelliler. *Turkish Studies Dergisi*, 13(18), 1323-1342.
- Ünüvar, O. (2019). Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Girişimciliğin Rolü ve Önemi. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin.
- Vural, S., & Yücesoy, Ş. (2003). Türkiye'de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Hizmetlerin Yasal Yapılanmasında Avrupa Birliği'ne Uyum Çabalarının Yansımaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 141-157.
- World Health Organization. (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps*. Cenevre.
- Yelkikalan, N., Akatay, A., & Altın, E. (2010). Yeni Girişimcilik Modeli ve Yeni Nesil Girişimci Profili: İnternet Girişimciliği ve Y, M, Z Kuşağı Girişimci. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 489-506.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Tıbbi Model ve Sosyal Model Farkları	35
Tablo 2 Paydaşların Zorlukları	56
Tablo 3 Türkiye'de Erişebilirlik Alanındaki Düzenlemeler	70
Tablo 4 İç Girişimciliğin Boyutları	86
Tablo 5 Girişimciler ve İç Girişimciler Arasındaki Farklar	87
Tablo 6 Girişimci ve Sosyal Girişimci Farkları	90
Tablo 7 Kadın ve Erkek Girişimciler Arasındaki Farklar	94
Tablo 8 Geleneksel ve Dijital Girişimci Arasındaki Farklar	101
Tablo 9 Eko Girişimcilerin Motivasyon Faktörleri	108
Tablo 10 İktisadi Düşünce Tarihinde Düşünürlerin Girişimci Tanımları	118
Tablo 11 Osmanlı Devleti'nde Yapılan İlk Sanayi Sayımı.....	120
Tablo 12 Türkiye'de Şirketleşme Dönemleri ve Firma Sayıları.....	121
Tablo 13 Engelli Girişimcilerin Yaş ve Bölgesel Olarak Durumları	139
Tablo 14 Girişimcilerin Yaş ve Bölgesel Olarak Durumları.....	141
Tablo 15 Engelli ve Diğer Girişimcilerin Yaş ve Bölgesel Olarak Durumları	146
Tablo 16 Engelli Girişimcilerin Sektörel Bazda Bölgesel Durumları.....	148
Tablo 17 Girişimcilerin Sektörel Bazda Bölgesel Durumları	151
Tablo 18 Engelli ve Diğer Girişimcilerin Sektörel Bazda Bölgesel Durumları.....	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Girişim Yaratma Süreci.....	75
Şekil 2 Girişimci Özellikleri.....	79
Şekil 3 Girişimciliğin Gelişim Süreci.....	114

EKLER

Çalışmada ifade edilen sektörler aşağıda gösterilen nace (meslek) kodlarının toplanması sonucu elde edilmiştir.

SEKTÖR ADI	NACE(MESLEK KODU)
İMALAT SEKTÖRÜ	10,11,13,14,15,16,17,18,20,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,32,33
BİLGİ ve İLETİŞİM SEKTÖRÜ	58,59,61,62,63
İNŞAAT SEKTÖRÜ	41,42,43
KONAKLAMA ve YİYECEK HİZMETLERİ	55,56
PERAKENDE ve TOPTAN TİCARET	46,47
MESLEKİ ve BİLİMSEL FAALİYETLER	70,71,72,73,74

Kaynak: KOSGEB Erişim Tarihi: 21.11.2021 Erişim Adresi:
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/baglanti/DesteklenenSektor>

ÖZGEÇMİŞ

Cem Ekinci ilk ve ortaöğrenimini Bursa’da tamamladı. Ardından 2015 yılında Karabük Üniversitesi İktisat programına başladı. 2019 yılında lisans eğitimini tamamladı. Ardından 2020 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. Bunun yanı sıra Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Adalet Bölümü’nde eğitimini sürdürmektedir.